

Jakin164

urtarrila-otsaila
2008

*Aldizkari honek Gipuzkoako Foru Aldundiko Euskararen
Normalkuntzako Zuzendaritza Nagusiaren laguntza jaso du*

.....

KULTURA SAILA

Eusko Jaurlaritzako Kultura Sailak diruz lagundutako aldizkaria

ZENBAKI HONETAN

7

LIBURUAK

11 Euskal liburugintza 2006
JOAN MARI TORREALDAI

GAIAK

55 R. M. Azkue: lehen euskaldun intelektuala?
JURGI KINTANA GOIRIENA

EGUNEN GURPILEAN

79 XABIER GANTZARAIN
INAKI IRAZABALBEITIA
UXUE ALBERDI
LIONEL JOLY
JOXE ARANZABAL
AITOR ZUBEROGOITIA

© Jakin

JAKINeko idazlanez inon baliatzerakoan
aipa bedi, mesedez, iturria

Jakin

aldizkari irekia da eta ez dator nahitaez
idazleen iritziekin bat

ZUZENDARIA

Joan Mari Torrealdai

ERREDAKZIO-ARDURADUNA

Xabier Eizagirre

KONTSEILU EDITORIALA

Paulo Agirrebaltzategi, Joxe Azurmendi, Joseba Intxausti

IDAZKARITZA ETA ADMINISTRAZIOA

Tolosa Hiribidea, 103-1.C / 20018 Donostia
Tel. 943 21 80 92 / Fax 943 21 82 07
jakin@jakingunea.com
www.jakingunea.com

2008ko PREZIOAK

BARRUAN	HARPIDEDUNA	EZ HARPIDEDUNA
Harpidetza	50 €	—
Ale arrunta	8,30 €	10,50 €
KANPOAN		
Harpidetza	55 €	—
Ale arrunta	9,15 €	12,40 €

BASQUE BIBLIOGRAPHY 2006

Joan Mari Torrealdai, the editor of *Jakin*, publishes appraisal of the development of bibliographical publication in the Basque language during 2006. In this year, 1,818 books were published in the Basque language, 198 less than in 2005. Most of these publications are school books (27,6%), followed by children's and young people's literature (23%), books on human and social sciences (21%) and literature for adults (15%). Torrealdai has been cataloguing Basque bibliographical publication since 1976. **JOAN MARI TORREALDAI**

R. M. AZKUE: THE FIRST BASQUE INTELLECTUAL?

The historian Jurgi Kintana Goirienea, author of a PhD thesis about the life and work of the writer and scholar R. M. Azkue (1864-1951), reflects in this article on the following question: was Azkue really an intellectual? The author analyzes the track record of Azkue from the standpoint of the profile of intellectual established at the end of the 19th century within the context of the Dreyfus Affair. **JURGI KINTANA GOIRIENA**

NEWS TODAY

This section gathers together cultural information focusing on the present from various areas and perspectives. Current affairs in the field of art, technoscience, literature, socio-linguistics, communication and globalization will be analyzed this year. This section draws on various specialists: Xabier Gantzarain, Inaki Irazabalbeitia, Uxue Alberdi, Lionel Joly, Joxe Aranzabal and Aitor Zuberogoitia. **VARIOUS AUTHORS**

ZENBAKI HONETAN

Eskuetan duzun hau bigarren aldiko 164. zenbakia da eta 2008. urteko lehenengoa.

Zenbaki honetako edukien artean *Liburuak* sailak hartzen du lehen zatia. Bertan, Joan Mari Torrealdai *Jakin*-eko zuzendariak, aurreko urteetan egindakoaren ildo beretik, 2006. urtean euskaraz argitaratutako liburuei buruzko azterketa aurkezten digu. Izan ere, Torrealdaik urtero egiten duen lana ez da mugatzen liburuen zerrenda hutsa osatzera (2006an argitaratutako liburu guztien zerrenda hori www.jakingunea.com webgunean dago). Ohi duenez, oraingo honetan ere euskal liburuen urteko ekoizpenaren azterketa eta balorazioa osatu du.

Torrealdaik, duela hilabete gutxi (2007ko azaroan), *30 urte liburugintzan* liburua eman zuen argitara, 1976tik hona euskal liburuaeren munduan egindako bidea agertuz, gogoetak zein azterketak. Zehazki, aldizkari honetan bertan urtero-urtero argitara emandakoak bildu ditu. Bestalde, errepasso horrez gain, tirada eta ale kopuruei buruz egindako lehenengo ikerketaren emaitzak ere eskaini ditu Torrealdaik. Hori guztia *Jakin*-en irakurleari agindutako azterketa zen, baina aldizkarirako luzee-gia atera eta, azkenean, liburua osatu du. Zenbaki honetako azterketaren hasieran, dena den, liburuan landutakoa dakar Torrealdaik modu oso laburrean, liburuaren egitura errespetatuz.

Horren ondoren, urtergo egin ohi duen bezala, 2006ko euskal liburugintzaren analisisa eta balorazioa datoz, hainbat datu eta zifrarekin batera. Honako alderdi hauek landu ditu egileak: lehenik, argitalgintzari dago-kionez, liburu ekoizleen aniztasuna eta argitaletxe emankorrenen aipamena; bigarrenik, argitalpenaren zenbakien inguruan, argitaratutako tituluen zifrak, nobedadeak eta berrargitalpenak, jatorrizko eta itzulitako liburuak; eta, azkenik, gai multzoen sailkapenari buruzko datuak eta azterketa. Kopuru nagusiak aipatzearren, 2006an 1.818 liburu argitaratu

ziren, 2005ean baino 198 gutxiago. Urtero legez, liburu gehienak hezkuntza eta irakaskuntza arlokoak izan ziren: 503 (produkzio osoaren %27,6); ondoren, haur eta gazte literaturako liburuak (415, %23), giza eta gizarte zientziei buruzkoak (381, %21) eta helduen literaturakoak (285, %15).

Bestalde, *Gaiak* sailean, Jurgi Kintana Goirienak Resurreccion Maria Azkueri buruz idatzitako artikulua dator. Izan ere, Kintanak gogorarazten digunez, Azkue pertsonaia ezaguna da euskal letren munduan, baina hiztegitale, folklore biltzaile, gramatikalari eta Euskaltzaindiaren sortzaile eta lehen buru gisa batez ere. Baina, harago joanez, honako galderari erantzun nahi dio: intelektuala izan ote zen Azkue? Horretarako, XIX. mendearen amaieran Dreyfus aferaren testuinguruan ezarritako intelektualaren profilarik ikuspuntutik aztertzen du Azkueren ibilbidea.

Bukatzeko, *Egunen gurgpilean* sailean hainbat berrikuntza egin ditugu. Alde batetik, hiru atal berri ireki ditugu aurten: Artea berreskuratu dugu Xabier Gantzarainen eskutik, Inaki Irazabalbeitiak Teknozientziari heldu dio, eta *Jakin*-en guztiz berria den atalaz arduratuko da Aitor Zuberogoitia: Glokalia. Beste aldetik, aurreko urtetik datozen ataletan ere bi luma berri aurkezten ditugu: Uxue Alberdi Literaturan eta Joxe Aranzabal, aldiz, Telepolisen. Azkenik, Soziolinguistika atalean Lionel Joly arituko da aurten ere. ¶

LIBURUAK

Euskal liburugintza 2006

11 JOAN MARI TORREALDAI

Euskal liburugintza 2006

JOAN MARI TORREALDAI

Soziologian doktorea eta Kazetaritzan lizentziaduna

30 urte liburugintzan

30 urte liburugintzan, horra duela hilabete gutxi argitara eman dudan liburuaren titulua. Tituluak dioen bezala, 30 urteotan liburuen munduan egin dudan bidea agertzen da hor, nire gogoetak eta azterketak, 1976an hasi eta 2005eko liburugintza bitarteko bidea, luzea baina aitaren batean burutua. Zehatzago esanda, aldizkari honetan argitara emandako azterketa eta gogoetak bakarrik bildu ditut, eta ez beste liburuetan (hala nola, *Euskal idazleak*, *gaur* edo *Euskal kultura gaur*) landu dudana.

Jakin-eko irakurleari agindutako azterketa da hau. 2004ko liburugintza aztertzean agindu nuen, 2005ean ohartarazi nuen ez nuela astirik izan horretarako. Aurten argitaratzeko zitekeen, hortaz. Baina luzea atera zait, luzeegia aldizkariarako. Bestalde, errepassoaz gainera berariazko ikerketa bat ere egin dut, inkesta eta guzti, argitaratzaileei eskatu baitiet tiraden berri.

Liburua liburu, aldizkariko irakurlearekin zorrak kitatu gabe nagoelakoan nago. Nik uste irakurleak eskertuko due-

la liburuak zabalago landutakoa hona aldatzen badut modu laburrean, oso laburrean. Liburuko egitura bera erabiliko dut hemen ere.

Atzera begiratu aurrera egiteko

Honelaxe titulatzten dut sarrera eta bertan kontatzen nola hasi nintzen, zergatik heldu nion lan horri azterketa soziologiko baterako liburuen informazioa falta zitzaidalako. Nola jarraitu nuen 80ko hamarkadan kexu eta kexu Eusko Jaurlaritzari deika, berak har zezan. Jauzia Gipuzkoako Foru Aldundiak enkargaturiko XX. mendeko Euskal Liburuen Katalogoarekin gertatu zela, eta harrez gero ofizioa eta afizioa uztarturik dihardudala. Gaur arte.

Atzera begira jarri naiz, baina ez nostalgia laztantzeko, baizik eta «aurrera egiteko». Urrats bat liburuan bertan agertzen da gauzatua: tirada eta ale kopuruaren azterketa, aspaldiko kezka argitzeko asmotan burutua. Aurrera egiteko asmotan iragartzen dut liburuan, bestalde, (*Euskal Liburuaren Behatokia*, esan nahi baita, orain arteko lanak jauzi kualitatibo nabarmena izango lukeela tresna horren bidez. Behatokiaren egitekoetan dago Katalogoaren garapena bezala liburuaren gaineko informazio-masa jakintza bihurtzea.

Orain atzera begira jarri izanak arrazoia ez bada aitzakia badu: 30 urte dira *Jakin*-eko orri hauetan liburuak biltzen eta aztertzen hasi nintzela. Gaurko talaiatik begiratu nahi nuen atzera. Konparazio batez adieraziko dut zertarako. Hiritar bat turista bezala bisitatzen duzunean, han zabiltza kalez kale, monumentuak, museoak bisitatzen; baina hiriarren ikuspegi globala hobekien gailur batetik edo dorre garai batetik duzu. Talaiatik beste modu batean ikusten duzu kale tartean xehetasunez ikusi duzun bera. Ni ere urtero-urtero ibili naiz liburuen artean, baina galduta bezala gelditzen zara ikuspegi orohartzailerik gabe. Horretarako aitzakia paregabea zen 30 urteko zifra biribila. Ezingo diogu ba itxaron 50 betetzeari!

30 urteotako testuak

Aldizkari honetan argitara eman ditudan orrialdeetatik pasarte gutxi batzuk aukeratu ditut eta hamasei kapituluxkatan bildu: euskal liburuaren umezurtz, literaturaren krisia?, idazleen erreleboa kezka zenean, kanpotarren desenbarkua, bertoko industriaren alde, liburu politika, sorkuntza itzulpenaren aurretik, amets baten amaiera?, urtean 2.500 titulu behar, ekoizpenetik kontsumora, irakaskuntzan dago gakoa, liburuaren bizi-esperantza, euskaraz bizi baina nola?, erreferente bila, liburuaren krisia XXI. mendean?, liburutik harago? Urte eta guzti sailkaturik agertzen dira testuak kapitulu horietan, eta aurretik oraingo sarreratxo bana dute: testu horiek, zertan esanik ez da, 30 urteotako nire kezkek, gogoetak, iradokizunak, ikuspegiak, azterketak laburbiltzen dituzte.

Are eta laburbilduago azalduko dugu orain bertakoa.

• *Liburu eta literaturaren estatusa*

Azterketa hauekin hasi nintzenean, 70eko hamarkadan, eta hurrengoaren lehen aldian ere berdin, bazen kezkarik gizartean liburuaren eta literaturaren leku eta funtzioez. Bazen salakuntzarik administrazioak liburuaren baztertu egiten zuela eta diru-laguntza guztiak irakaskuntzara eta EITBra zihoazela eta.

Orain ere badago liburuaren inguruan kezkarik, baina bestelakoa: liburuaren euskarri gisa indarra galduz doala, ikus-entzunezkoen aurrean, digitalaren aurrean.

Urte haietan, literatura ere kezka gaitzen zen: euskal kulturaren bide berriak hizkuntzaren normalizazioaren ildotik bideratu zirela-eta, abandonua salatzen garrasika ziharduten literato gazteek. Gaur egoera hobean dago literatura, bere egitura, elkarte eta taldeekin, eta bere eztabaidekin.

• *Liburu politika*

Hitz horren azpian liburuarekiko jokabide guztiak biltzen ditut, ez administrazioarenak soilki. Izan ere, eragile sozial

eta kulturalen jardunak *de facto*-ko liburugintza modu bat hobesten du, ahalak eta ezinak sokatiran bailebiltza. Galderak ditut nagusi, zenbaitetan galderan bertan erantzuna ere badagoelarik. Esaterako:

Gaur eguneko ekoizpenarekin posible al da euskaraz bizi-tzea? Euskaldungoaren premia orori euskaraz erantzuteko asmoz abiatu zen editorialegintza. Baina ez al dugu gai-eremu jakin batzuetan pilatzen ekoizpena? Zer da, hasierako amets hura ameskeria ote? Lehentasunak ezarri behar al dira?

Lehentasunak markatzearen harian, badira beste bi: zer hobetsi behar da, sorkuntza ala itzulpena? Horrela galdetuta erraza dirudi erantzunak. Horren gordin ez bada ere, geurre ezina aitortuz, itzulpena eta sorkuntza parez pare jarri dutenak ez dira edozein. Administrazioan egin ohi dena da, bestalde. Liburugintzan 70/30 da proportzioa, sorkuntzaren alde.

Bigarren gai labainkorra bertoko eta kanpoko argitaletxeen artekoa da. 90eko hamarkadan sartu ziren indarrean kanpoko editorialak, eta irakaskuntzan egiten zuten habia. Gaur egun Euskal Herrian gehien zabaltzen den ikuspegia, gure historiaz, gure gizarteaz, gure etorkizunaz, kanpoan moldaturikoa da.

• *Ekoizpena eta kontsumoa, txanpon beraren bi aldeak*

Urtea joan eta urtea etorri, ekoizpena aztertu izan dut, kontsumoaren datu fidagarriarik ez eta. Kontsumoa liburuen erosketa da, irakurketa. Egia da ekoizpena aztertuz atzeman daitekeela kontsumoa, errealitatea ispiluan bezala.

Modu askotara aurkeztu izan da gai hau 30 urteotan. Gehienetan kontrajarrita bezala: harentzat, gehiegi ekoizten da; honentzat, gutxiegi irakurtzen da. Salomonek bezala erabakitzen dute beste batzuek: irakurtzen denerako gehiegi produzitzen da. Eta? Zer egin behar da orduan, gutxiago ekoitzi ala gehiago irakurri?

Nire gogoetak ikuspegi desberdina landu izan du beti, ataka horretatik ateratzeko: euskaldungoak, normalizatuko ba-

da, liburu gehiago behar ditu, titulu gehiago eta ale gehiago. Era guztietakoak, gainera, anitza, askotarikoa, plurala den irakurlegoa asebetetzeko. Euskaraz bizitza nahi bada behintzat...

Honekin lotuta, zer lagundu behar da gehiago, ekoizpena, kontsumoa? Biak noski, baina nire iritzian kulturagintza superbabestu eta subentzionatua nahi ez badugu, kontsumoa areagotzeak du lehentasuna gaur. Gizartea irabazi behar du, atzetik etorriko da editorialgintza. Alderantzizko bidea irteera gabea da. Irakurle gabeko literatura egiten ari garela dioenak, zer dio? Tiraden jaitsierak zer adierazten du?

Ikusten duzu, irakurle: nire betiko kezkek jirabiran.

• *Gaiak*

Tesi bihurtu zaidan hipotesi batekin abiatu nintzen 1976 urruti hartan, gaien egiturak gizartea islatzen duela alegia, euskaldungoa bera bere saio, ezin eta lorpenekin liburugintzan ispiilatzen dela.

Gaien hierarkiak bi liburu mota jarri ditu buruan: irakas-kuntza eta literatura. Hizkuntza gutxituetan, agintearekin edo gabe, literaturgintza berezkoa dela esango genuke, naturala. Hizkuntza horiek bere burua erreproduzitu nahi dutenean, orduan datoz irakaskuntza politikak.

Bestelako liburuek, ordea, gizarte antolatua behar dute, hau da, elkarteak, taldeak, unibertsitatea. Mantsoagoa da ekoizpen prozesu hori. Gurean ere honelaxe gertatu dela esango nuke: beranduago azaldu da liburu soziopolitikoa, giza eta gizarte zientzietakoa, liburu tekniko eta zientifikoa. Azken hamarkadan ari da editorialgintzan sustraitzen liburu mota hori, eta ez 1976 edo 1986an.

Ahaleginak ahalegin, nago gaur bertan ere liburu egiturak euskaldungo diglosikoa ispiilatzen digula, zati bat euskaraz bizi duena eta beste bat, kulturalki nagusia, erdaraz. Aurreko galdera errepikatuz, nola bizi euskaraz?

Egoera horren errua argitaletxei egozte, bidegabekeria izateaz gainera, okerra da. Merkatua balego, saiatuko lirite-

ke bai. Eskariak egin behar dio tira eskaintzari, hori da bide naturala.

- *Erreferentzien peskizan*

Zenbat ekoizten zen aztertzearen ondoan zer ekoizten zen arakatu izan dut hasieratik. Baina nola jakin ekoizten den hori (zenbat, zer) homologagarria ote den? Ba al dago parekorik, alderagarririk? Lan hauetan abiatu aurretik irakurri nizkion Robert Escarpit maisuari liburugintzan bazeudela kultur produkzioaren «normaltasuna» edo «modernitatea» adierazteko halako parametro batzuk, eta ez ziren bat etortzen gure datuekin. Izan ere, haiek kultura garatu eta hegemonikotik pentsatuak zeuden.

Beste erreferente batzuk behar genituen, bistan da. Kezka hori goiztiarra izan nuen. Baina datuak falta. Informazioa bildu 90eko hamarkadan bildu ahal izan nuen, Katalunia-koa eta Galiziakoa. Hirurok geunden hizkuntzaren berreskurapen prozesuan, hirurok jasan genuen diktadura frankista, eta bada antzekotasun gehiago ere. Gure edizio politikek ere antzekotasun franko dute, bakoitzak bere ezaugarri propioak baditu ere. Alderaketa hori argigarri eta mesede izan zaigu gure bidea deskribatzeko.

30 urteotako grafikoak

Irudi bidezko irakurketa ere proposatu dut liburuan. 30 urteetan produzitu duguna (zenbat, zer) grafiko eta taula bidez laburbildu dut kapitulu honetan. Datu horiek guztiak hiru gai lerrotan banatuta eskaini ditut: tituluak, gaiak eta argitaratzaileak.

- *Tituluak*

Urte batetik bestera jaitsaldiak egon badaitezke ere, ez da horrela aldi batetik bestera. Bilakaera hori erakusteko bi adibide jarriko ditugu, bi lagin:

a) Hamar urteko aldearekin

Urtea	Tituluak
1976	164
1986	754
1996	1.204
2006	1.818

b) Hiru hamarkaden ekarpena

Urtea	Tituluak	%
1976-1986	4.082	13
1986-1995	10.551	33,5
1996-2005	16.891	53,5

Bitxia da baina hamarkada bakoitzeko titulu hazkundera 6.400 ingurukoa da.

• *Gaiak*

Eboluzioa hitz gutxitan laburbildu beharko balitz, gai eremu denak indartu eta hornitu egin direla esan beharko genuke. Eta halaxe da, denak salbu bat, erlijiozko liburugintza hain zuzen.

Hazkundera, hori ere esan behar da, ez da abiada berekoa izan gai guzti-guztietan. Une berean ere ez dira hasi guztiak: literatura lehendik zetorren, irakaskuntza 80ko hamarkadan sartu da indarrean, eta 90ean hasi da gorpuzten giza eta gizarte zientzietako liburua bezala liburu tekniko eta zientifikoa.

30 urteotako gaien argazkia honoko taula honetan ikus daiteke:

<i>Gaia</i>	%
Hezkuntza. Irakaskuntza	31
Haur eta gazteentzako liburua	24
Giza eta gizarte zientziak	19
Helduen literatura	16
Zientzia eta Teknika	4,5
Erljioa. Teologia	2
Orotarikoak	2
Aisia liburua	1,5

- *Argitaratzaileak*

Mila kontu aztertzen ditut argitaratzaileei buruzko sailean. Bi lerro iruditu zaizkit, bereziki, emankorrenak: bata tipologia eta bestea kanpoko eta bertokoen arteko ekoizpenaren alderaketa.

a) Tipologia

Gaur egun urtero-urtero ia 300 agente argitaratzaile aurkitzen ditugu. Horiek ordenatzeko tipologia bat eratu dut. Ondoko taulan tipologia hori eta bakoitzaren ekarpena agertzen dira:

<i>Argitaratzaile mota</i>	<i>Ekoizpena (%)</i>
Elkartek	10,5
Enpresak	65,-
Argitalpen publikoa	14,5
Irakaskuntzakoak	4,5
Koedizioa (bertoko/kanpoko)	2,-
Besterik	3,5

b) Argitaletxearen jatorria

<i>Gaia</i>	<i>Argitaletxea</i>	
	<i>Bertokoa</i>	<i>Kanpoko</i>
Hezkuntza. Irakaskuntza	27,2	55,9
Haur eta gazteentzako	20,8	35,8
Giza eta gizarte zientziak	21,9	3,5
Literatura	18,7	1,7
Zientzia. Teknika	5,4	1,6
Erlijioa. Teologia	2,2	0,8
Aisia liburua	1,6	0,3
Orotarikoa	2,2	0,4
	<i>100</i>	<i>100</i>

Irakurketa arin batek garbi uzten du argitaletxe mota bakoitzaren barnean zein den lehentasuna. Bertokoek lau eremu lantzen dituzte, kanpokoek bi. Bietan dute lehentasuna irakaskuntzak eta haur edo gazteentzako liburuak, baina proportzioak guztiz dira diferenteak: bertokoentzat liburu tipo horrek %46,8 suposatzen du, eta kanpokoentzat ia produkzio osoa: %91,6.

Tiradak eta aleak

Azken urteotan esan eta berresan ari naiz liburua aleak galdu eta galdu doala, eta hori ez dela seinale ona.

Nola adierazi horren garrantzia? Zuhaitzak udazkenean hostoak galtzen dituenean, negua hurbil dagoen bezala, zer azaltzen du aleen galerak? Liburugintzaren negua?

Guk bakarrik ez, beste kulturetakoek ere galtzen dutela esango du norbaitek. Bai. Baina gurean larriago dela diot nik, lehendik ere tiradak ez direlako handiak.

Kezka horri gorputza eman nahian, inkesta bat egin nien editorialei. Inkesta konplexua, erantzuten nekeza. Izan ere, kontu asko zehaztea eskatzen zitzaien: tiraden eboluzioa (1976tik hona), liburu moten arabera (literatura, ikasmateriala eta beste), edizio motaren arabera (nobedadea, berrargitalpena).

Lagin gisa, hona bi muturretako datuak, hasierako bost urteak bukaerako bost urteekin konparatuz:

	1976-1980		2001-2005	
	<i>Nobedadea</i>	<i>Berrargitalpena</i>	<i>Nobedadea</i>	<i>Berrargitalpena</i>
Narratiba	1.700	1.500	1.600	900
Olerkia	1.200	1.000	800	500
Haur/Gazte	3.900	2.000	1.900	1.000
Irakaskuntza	3.500	3.000	3.000	2.200
Hiztegia/Entzik.	2.000	5.000	2.800	1.400
Liburu praktikoa	3.000	1.500	1.500	1.100
Bestelakoa	2.000	1.000	1.200	800
<i>Batez bestekoa</i>	<i>2.471</i>	<i>2.143</i>	<i>1.829</i>	<i>1.129</i>

Taula horren arabera, gaur egun titulu bakoitzeko ale guxtiago ateratzen da. Taula horrek erakusten ez duena ematen du hurrengoak, aleen taulak. Alegia, eskaintza editoriala hazi egin dela. Zergatik? Tituluak askoz gehiago direlako orain.

	1976-1980			2001-2005		
	<i>Nobedadea</i>	<i>Berrargit.</i>	<i>Guztira</i>	<i>Nobedadea</i>	<i>Berrargit.</i>	<i>Guztira</i>
	3.350.100	342.500	3.692.600	12.212.700	4.351.700	16.564.400

Zifra horiek eskutan, ezin da esan eskaintza editoriala jais-ten ari denik. Inolaz ere ez. Justu kontrakoa. Hazkundearen handiak pizten du arreta hain zuzen.

Baina gaur ez dut uste urtetik urtera hazkundea gertatzen denik eskaintza editorialean. Beste modu batera esanda, tiradetan galtzen dena ez dut uste tituluen igoerak konpen-
tsatzen duenik, ez dut uste. Neure zifrarik ez dut, baina ez da gezurra izango Precisa azterketa etxeak iaz azaldu zituen datuak: alegia, 2000tik 2005era 824.500 ale galdu zituela euskarazko liburuak. Eta iturri beretik dakigu, 2006an 2005ean baino 95.000 ale gutxiago ekoitzi direla.

Lau orrialde Behatokiari

Fitxa bibliografikotik Katalogora eta Katalogotik Behatoki-
kira, bide logikoa da, batak bestea balekar bezala. Horixe da
egin nahi dugun bidea, askatasuna lagun.

(Euskal) Liburuaren Behatokiak orain arte egin duguna osatu eta garatu egingo luke: aurreko mendeetako liburuak fitxatu, XXI. mendeko liburuak erantsi, fitxaren edukia zabaldu, liburuak eskuratzea erraztu. Eta gainera, liburuari buruzko jakintza kudeatuko luke, hots, liburuari buruzko informazioa bildu, aztertu eta landuz jakintza bihurtuko luke.

Liburu honen azken orrietan egitasmo anbiziotsu eta ilusionagarri hori aurkeztu nahi izan dut, egindako guztiaren korroatzea bailitzan.

Liburua tarteko egonda ere, orrialde hauei esker uste dut aldizkariko irakurleari eman nion hitza betetzen dudala. Sakondu nahi duenak jo dezala liburura.

Jardun editoriala

Ataltxo honetan argitalgintzaren zenbait ezaugarri aztertu ohi ditugu urtero, hala nola argitaratzaile kopurua, argitale-txe indartsuenen lana, eta argitaratzaileen tipologiaren araberako emaitzak.

287 argitaratzaile

Argitaratzaileez ari naiz, ez argitaletxeez. Hau da, agente edo eragile editorial gisa ezagutzen diren horietaz, esan nahi baita, horietako asko eta asko ez direla *sensu stricto* liburu argitaratzaile profesional nahiz eta produktu horiek kaleratu.

Azken urteotan liburuen argitaratzaile diferenteak oso dira ugari, 300 inguru. Zehazki, 2006an 287, aurreko urtean bezalatsu.

Asko direla bistan da. Batzuek ugaritasun hori positibotzat jotzen dute, aberastasun eta aniztasunaren seinale. Nire iritzian, ordea, gauza bat da asko izatea eta oso bestelakoa askotarikoa izatea. Ez dut uste nik asko izateak besterik gabe aniztasuna bermatzen duenik. Aniztasuna barik ahulda-dea erakusten du horrek, are eta gehiago kontuan izanik sektoretik kanpokoak direla gehien-gehienak eta gainera euren bokazioa ez dela liburuak egitea.

<i>Tituluak</i>	<i>Argitaratzaileak</i>
1	159
2-4	70
5-9	25
10-19	15
20-29	7
30-39	3
40-49	2
50-59	0
60-69	1
70-79	1
80-89	0
90-99	1
100-149	1
150etik gora	2

Taulak gordin azaltzen du egoera. Hamar argitaratzaitetik zortzi dira urtean bost liburura iritsi ez direnak. Argitaratzaile guztietatik erdia eta gehiago (%55,5) dira urte osoan titulu bat bakarria argitara eman dutenak. Erantsi honi urtean 20 liburutik gora atera dituztenak %6,3 direla soilki, eta argazkia osatua dago.

Ez da niri gustatzen zaidan argazkia, behe alde zabalegia duelako, goia estua eta gerririk batere ez. Berriz diot 30-60 titulu bueltan aterako duen argitaletxe mordoska hori falta zaigula.

Argitaletxe handienak

Handia izan gabe ere handiena izan daitekeenez, honela izendatu ditut taulako argitaletxeak, titulu kopurutan lehen hamarrak.

<i>Argitaletxea</i>	<i>Nobedadeak</i>	<i>Berrarg.</i>	<i>Titulu kopurua</i>	<i>%</i>
Elkar	57	150	207	11,4
Ibaizabal	73	112	185	10,2
Elkar/ Ikastolen Elkartea	11	121	132	7,3
Erein	56	20	76	4,2
Ttarttalo	36	25	61	3,4
Giltza-Edebé	49	0	49	3, -
Alberdania	31	16	47	2,6
Hiria liburuak	40	0	40	2,2
Zubia-Santillana	30	8	38	2,1
Pearson	23	7	30	1,7
<i>Guztira</i>	<i>406</i>	<i>459</i>	<i>865</i>	<i>47,8</i>

Horien artean gutxien atera duenak 30 atera ditu eta indartsuenak 200. Aldea ez da kopuru mailakoa bakarrik. Jatorria bitan banatzen da: erdiak bertokoak eta beste hainbeste kanpokoak, osoki edo ia. Bat kenduta, aurreko urteko berak dira: Anaya erori eta Pearson sartu da zerrendan.

Hamar horien indarra ez doa urtetik urtera haziz. Urte askotan ibili da titulu produkzio osoaren %50 inguruan, eta aurten ere ez dabil urruti: %47,8.

Titulu argitalpenaren %47,8 hori berrargitalpenetan %88,2 bihurtzen da. Bestela esan, berrargitalpen ia osoa argitaletxe horien emaitza da. Baina gehiago zehaztu behar da, horien artean ere erdiak gutxienez berrargitalpen gutxikoak baitira. Batere gabeko bi agertzen dira: Giltza da bat, eta seguruenik informazio falta dugu kasu honetan. Hiriaren kasua da bestea, errepikakorra, eta pentsatzekoa da informazio zuzenarekin gabiltzala.

Argitaratzaile motak

Errealitatearen argazkia zehazte aldera sortu nuen tipologia hau, argitaratzaileen izaera eta jatorria uztartuz: bertoko/kanpoko, publiko/pribatu, profesional/bestelako.

<i>Argitaratzaile mota</i>	<i>Ekoizleak</i>	<i>Ekoizpena</i>	<i>%</i>
Bertoko argitaletxe pribatu komertziala	50	891	49,-
Argitaratzaile publikoa	50	224	12,3
Elkarte, talde, fundazio, erlijio-etxe...	104	225	12,3
«Kanpoko»	33	236	13,-
Irakaskuntzako	18	200	3,7
Besterik	15	24	1,3

• Bertoko argitaletxea

«Bertoko argitaletxea» diogunean Euskal Herrian sortua dela, pribatua dela eta bokazioz argitaldari dela esan nahi dugu, dena batean. Kanpoan gelditzen dira, hortaz, kanpokoak, komertzial ez direnak, eta publikoak.

Indar oso desberdinekoak daude hauen artean: erdiek bost titulu baino gutxiago atera dute 2006an; lautik batek bakarrik atera du 50 titulutik gora. Bai, horren ahula da errealitatea.

Bertoko argitaletxetzat hartu ditugunak %17,4 dira guzti-
ra eta titulu guztien erdia atera dute (zehazki, %49).

Gainerako argitaratzaileengan baino indar askoz handiagoa du hauetan berrargitalpenak. Batez bestekoa ekoizpen osoan %28,6 delarik, hemen %40 da.

Gaien egiturak badu interesik hemen: lehen-lehena haur eta gazteentzako liburua da (%37,6), irakaskuntzakoetan aipatzen baitugu Ikastolen Elkarreak eta Elkarrek batera ateratzen dituzten ikasmaterialak. Edozein modutan ere, irakaskuntzako liburuak indarra galdu du (aurreko urtean %30 eta oraingoan %20). Literaturak, aldiz, gora egin du 6 puntu (%23). Aurreneko horien eta oso atzetik datozen zientzia eta aisia liburuaren artean kokatzen da giza eta gizarte zientzietako liburu mota (%11,6), aurrekoan baino goraxeago.

- *Argitaletxe publikoa*

Bertoko argitaletxe pribatuen kopuru berbera du argitalpen publikoak (%17,4), baina titulu kopurutan %12,3 da.

Administrazio publikoa oro har sartzen da hemen, Eusko Jaurlaritzako Argitalpen Zerbitzu Nagusiarekin batera Eustat, Emakunde eta beste; edo Nafarroako Gobernua, edo Foru Aldundiak, eta udalak ugari.

Kopuruz gehien udalak dira, baina ez indarrean. Ekoizpen indar handiena Eusko Jaurlaritzak du, argitalpen publiko guztiaren erdia (%50). Hurrengo Gipuzkoako Foru Aldundia dator (%11), Nafarroako Gobernuaren aurretik (%6).

Gaien ikuspegitik giza eta gizarte zientzietan kontzentratzen da erdia eta gehiago (%55), gero zientzia edo teknika liburua dator (%19) eta atzetik irakaskuntza (%11). Positibotzat har daiteke giza eta gizarte zientzi liburuaren kopurua, baina ezin da ahaztu ez dela zirkulazio arrunteko liburu mota, baizik eta Jaurlaritzako sail desberdinen emaitza, dela politikan, dela zuzenbidean, edo beste.

Jatorri honetako liburuei beti salatu izan zaie ez direla irakurleari begira sortuak, eta beraz merkatuan egiten dutela huts. Horren adierazle bat berrargitalpena izan daiteke, eta, egia esan, oso eskasa du aurten ere: %4 bakarrik.

- *Elkarte, talde eta beste*

Multzo bezala hauxe da zabalena (%36,2). Bertan sartzen dira hainbat eta hainbat eragile, talde, elkarte, fundazio, alor

ugaritan jarduten direnak: euskara, kultura, kirola, artea, erlijioa, aisia, sindikalgintza, politika... Ehunetik gora dira guztira, baina ekoizpenean asko jaisten da berauen indarra: %12,3.

Ekoizpen motari dagokionez, giza eta gizarte zientzietako liburua argitaratzen dute nagusiki (%43), eta horrezaz gainera literatura (%20), zientzia (%15) edo aisiakoa (%12).

Merkatuan egiten du huts ekoizpen honek ere. Berrargitalpena %5 bakarrik da.

- «*Kanpoko*»

Makina bat aldiz esan dut, eta hemen berriz, kanpokotzat zer hartzen dugun, osoki kanpoan kokatzen den argitaratzailea edo etxe nagusia Euskal Herriko mugetatik at duena. Nahasian hartzen ditugu hemen bai enpresak eta bai elkarteak. Guztira %11,5 suposatzen dute, gehienak enpresak. Emaitzen %13 ekoizten dute, 200dik gora liburu. Ez da hainbeste, berez, baina esanguratsua da kontzentrazio tematikoa. Kanpokoek ekoizten duten guztiaren %61,5 irakaskuntzakoa da, eta horren hurbilekoa (haur eta gazteentzako) beste %27,5. Bi gai motok batean hartuta, euren produkzioaren %89 da haur eta gazteengana zuzendua. Hutsaren hurrengoa da hortik kanpoko.

Berrargitalpenak ez du indar handirik: %9. Itzulpenak, aldiz bai: itzulpena markatuta daukatenak %52 dira, baina mozorrotuta datoz beste testu asko, egiaz eta benetan itzulpen baitira.

- *Irakaskuntzakoa*

Aurreko urtetik hona jaitsi egin dira irakaskuntzako ekoizleak (%6,2 aurtan, iaz %10,3) eta produkzioa bera ere bai zer edo zer (%11).

Ekoizle gehienak eragile ez editorialak dira, baina badira baita ere argitalpen departamentuak unibertsitateetan, edo Ikastolen Elkartearen kasua (bere kasa edo Elkar argitaletxearekin batera). Kasu horietan liburugintzak planteamen-

du profesional petoa du, zertan esanik ez da. Eragile nagusi-nagusia Ikastolen Elkarte da, %70,5ekin. Atzetik, urruti badatoz ere, aipatzekoak dira EHU (%12) eta UEU (%5,5).

Uste izatekoa denez, ekoizpen nagusia ikasmaterialen alorrekoa da (%73). Giza eta gizarte zientziek ere badute bere lekutxo (%13,5), eta are txikiagoa zientziak edo aisiak.

Berrargitalpena bitan banatzen da: ikasmaterialetan %91,6 berrargitaratzen da, eta gainerakoetan deus ez (%1,5).

Eskaintza editoriala

Atal honetan ekoizleengandik emaitzetara aldatzen gara. Liburugintzaren lerro nagusiak agertzeko asmoz taula eta grafiko ugariz baliatuko gara, azalpenetan luzatu partez irudietan emanez nola balioak, absolutuak eta ehunekoak, hala eboluzioari dagozkion zifrak.

Urtean urteko zifra soilak agertzea motz gelditzen dela-eta, perspektiba luzatzen dugu beti, urtekoa aldi luzeagoan kokatu ahal izateko, azken batean egokiago interpretatu ahal izateko. Oraingoan erreferentzi puntua aldatu dugu: XXI. mendeko balioak ematen ditugu alderaketan, zazpi urte, 2000. urtean jarri baitugu abiapuntua.

Hiru ikuspegi osagarri eskaintzen dizkigute grafikoek: balio absolutuak; urte jakin baten erreferentziarekikoa; eta urtetik urterako aldea. Alderaketa bakoitzak ikuspegi desberdinak nabarmendu nahi ditu.

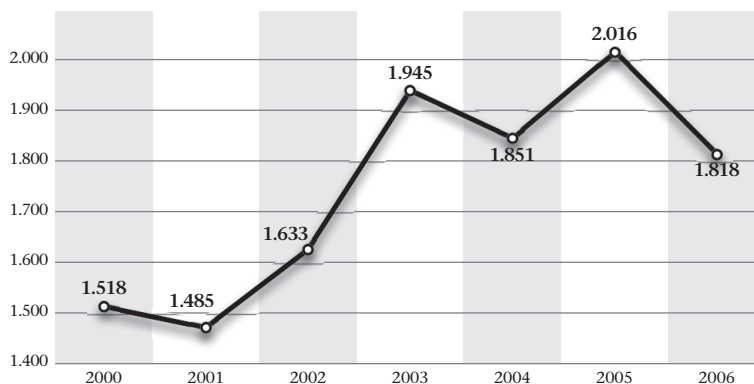
1.818 titulu

Lanak ditu tituluaren kopurua zehazteak. Nik neuk, irizpide jakin batzuetan oinarrituz, aurten 1.818 kontabilizatu ditut. ISBNdunak dira horiek. Atzera argituko dut, alderaketa errazteko erabili ohi dudala irizpide zehatz hori, baina beste asko ere liburutzat jotzen ditudala nik, karnet zenbaki hori gabe. Horietako batzuk kontabilizatu ez, baina zerrendan sartu bai egin ditut (2006an argitaratutako liburuen ze-

renda osoa www.jakingunea.com webgunean aurki daiteke). Bildu ditudanak, bestalde, dezente gehiago dira, 400 bat gehiago.

Jakina da iturri adina kopuru desberdin dagoela tituluak finkatzeko orduan. Ederki azaltzen da hori 2000tik honako datuak biltzen dituen taulan.

Iturria / Urtea	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Precisa / Conecta	1.589	1.621	1.588	1.576	1.584	2.094	1.710
ISBN espainiar agentzia	1.425	1.326	1.342	1.487	1.681	1.534	1.425
Joan Mari Torrealdai	1.519	1.488	1.665	1.945	1.851	2.016	1.818

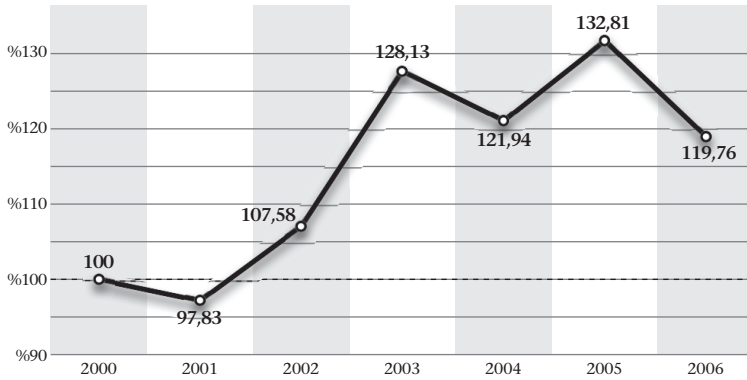

Berrehun titulu galdu ditu 2006 urteak, %9,8. Alarma-argi gorriak piztu al dira? Sabaia jo dugula pentsatuko du norbaitek. Jaitsiera horrek zer suposa lezakeen esateko goizegi da. Berrehun titulu gutxiago ez da hutsaren hurrengoa, baina ikusi egin behar da zehazkiago zein liburu mota den. Hasteko esan liteke mende honen batez bestekoaren gainetik gaudela, 300 titulu goitik, eta ardatz nagusietan ez dela krisirik atzematen.

Tituluen eboluzio-lerroa

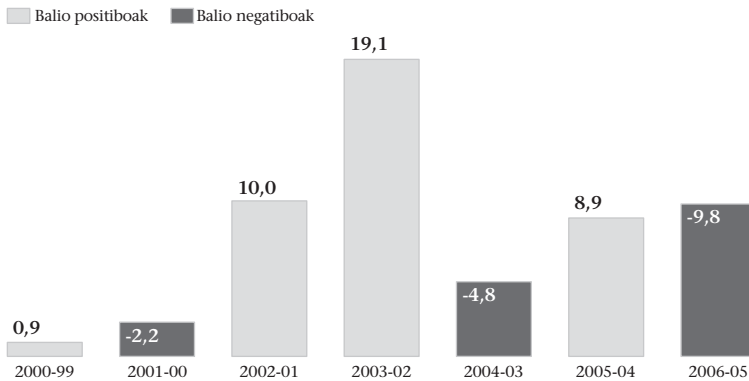
2000. urtearen erreferentzian erakusten da hurrengo taulan eboluzioa. 2000koa baino 20 puntu gorago gaude. Igoe-

rak, gainera, proportzio beretsukoak izan dira, 20-30 puntu bitartean mugitu dira gehienbat aurreko urteetan ere.

Tituluen eboluzioaren indizea

Hurrengo grafikoak aurreko urtea barik aurrekoa hartzen du erreferentziatzat, eta harekiko aldea markatzen du.

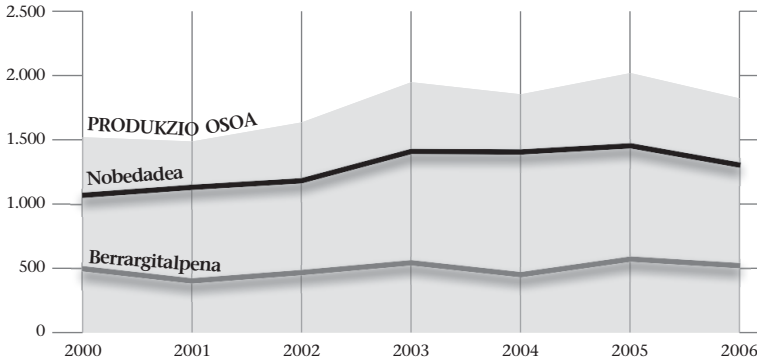

Hiru dira indize negatiboak, baina joera oro har gorakoa da, jaitsierak eskasak baitira ondoko igotzeretik.

Nobedadeak eta berrargitalpenak

1.818 titulu horietatik 1.298 dira nobedade edo lehen edizio, eta 520 berrinprimaketa eta berredizio. Zenbaki absolu-

tuek ongi seinalatzen dute bakoitzaren pisu erreala, azken zazpi urteotan gertatu den bezala.

Baina erlazio hori egokiago baloratzeko erreferentzia ezberdinak alderatzea da hoberena. Aurten, gainera, urteko emaitzak bi erreferentzia-gunerekin alderatuko ditugu, 30 urtekoa bata eta bestea kronologikoki hurbilagoa, mende berria; lehenak 30 urte hartzen ditu eta bigarrenak 7.

	1976-2005	2000-2006	2006
Nobedadeak	75	72,8	71,5
Berrargitalpenak	25	28,2	28,5

Nobedadeak eta berrargitalpenak elkarri itsatsita doaz nahi eta nahi ez, txanponaren bi aldeak bezala. Hori badakigu. Kontua da urte edo aldi bakoitzean zein den bien arteko indar erlazioa, batek irabazten duena bestek galdu egiten baitu.

Taulan erakutsi nahi izan dugu bien arteko erlazio hori, hiru aldi ezberdinetan. Batean (1976-2005), 30 urteko kopuruen batez bestekoa dago. Hurrengoan, mende berriko (2000-2006) batez bestekoak daude, zazpi urte. Eta hirugarrenean, gure aztergai zehatza, 2006. urtea.

Mende berriko zazpi urteak batean hartuta batez bestekoa %72,8 vs %27,2 dela ikusi dugu. Baina urtez urte joanez gero gorabeherak aurki ditzakegu. Horiek ageri dira hurrengo taulan.

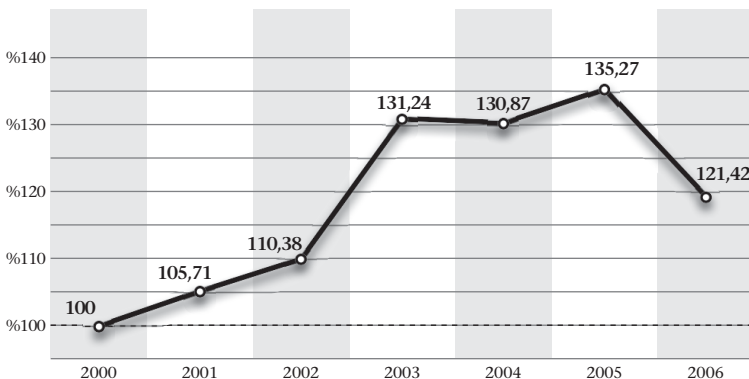
<i>Urtea</i>	<i>Nobedadea</i>	<i>Berrargitalpena</i>
2000	70,4	29,6
2001	76,1	23,9
2002	72,2	27,8
2003	72,1	27,9
2004	75,6	24,4
2005	71,7	28,3
2006	71,5	28,5
<i>Batez beste</i>	72,8	27,2

Alderaketa horiek eginda zer islatzen du 2006ko erlazioak? Berrargitalpenaren alde lerratuz doala joera. Azken urteotan indartu egin da joera hori, baina urtetik urtera ez da asko aldatzen. Berrargitalpena ehuneko 30era arrimatzen ari da. Kostata. Urruti gaude Frantziako eredutik, eta horrek esan nahi du etekin gutxi aterata hiltzen zaigula liburua. Zenbat eta helduago liburugintza, orduan eta berrargitalpen gehiago.

Nobedadeak

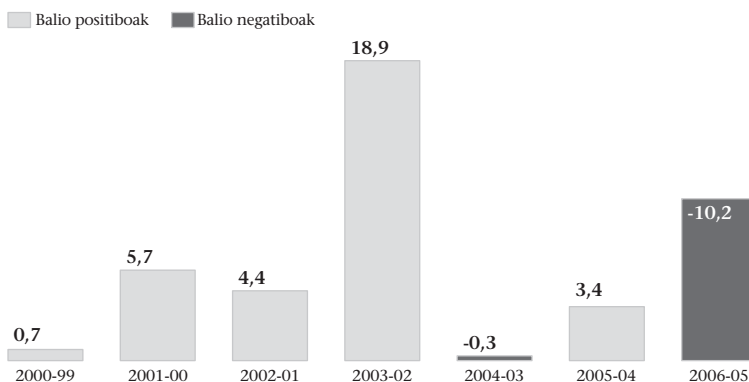
Nobedadeen eboluzio-lerroa

Erreferentzia-gunetzat mende honetako lehen urtea hartzen badugu, 21 puntu goitik gaude gaur egun. Eta horri beste hauxe erantsi behar zaio, azken hiru urteotako zifrarik apalenetan gaudela, alegia. Bi datu horiek osatzen dute errealitatea.

Nobedadeen eboluzioaren indizea

Iaztik hona nobedadeak jaitsi egin dira, 10 puntu jaitsi ere. Galdetuz gero ea jaitsiera hori esanguratsua den, agian esan behar dugu ohikotik gora nabarmen zegoena aurreko urtekoa zela, 2005ekoa.

Nobedadeetan jatorrizko eta itzulitako liburuak

Nobedadeak 1.298 titulu direla (hau da, %71,5) esan dugu. Horietatik zenbat dira jatorrizkoak eta zenbat inportatuak? Erantzuna: jatorrizkoak %66 dira eta itzulitakoak %34. Proporzio egokia ote den planteatu aurretik, ikus dezagun zein parametrotan kokatu diren balio horiek orain baino lehen. Bi erreferentzia-gune nagusiak hartzen ditugu honetarako:

	1976-2005	2000-2006	2006
Jatorrizkoa	66	70	66
Itzulitakoa	34	30	34

Eboluzio nagusiaren parean dago orain, baina esanguratsua da agian itzulpenak aurten azken urteotako balio gorenak izatea.

Jar dezagun lupa mende berriko urteetan. Garbi dago itzulpenaren indarra apalagoa izan dela.

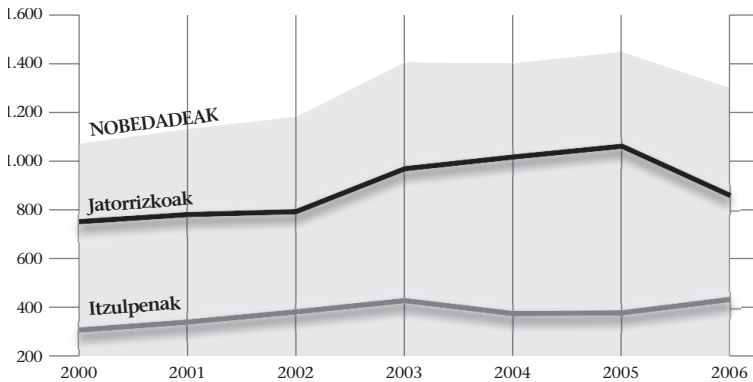
Betiko galdera egitera etorri behar dut: jatorrizko liburuak eta itzulitakoak mantentzen duten erlazio hori, bere gorabe-

hera eta guzti, egokia al da, orekatua al da? Urrezko galderak ez du urrezko erantzunik. Hor ere ingurura begiratu jarraitu beharko dugu, haietan zer gertatzen den ikusteko, Frantzia eta Espainia bai, baina baita ere, batez ere, Katalunia, Galizia.

<i>Urtea</i>	<i>Jatorrizkoa</i>	<i>Itzulpena</i>
2000	73,7	26,3
2001	69,4	30,6
2002	67,3	32,7
2003	69,2	30,8
2004	73,-	27,-
2005	73,5	26,5
2006	66,-	34,-
<i>Batez beste</i>	<i>70,3</i>	<i>29,7</i>

Jatorrizko liburua eta itzulpena elkarrekin

Nobedadeak guztira 1.298 dira, eta horien baitan jatorrizkoak 861 eta itzulitakoak 437.

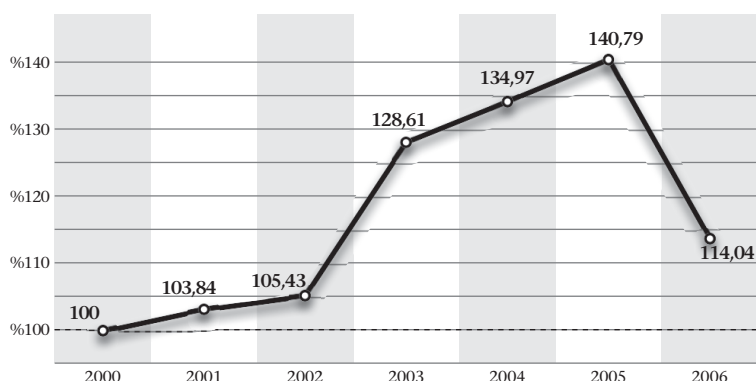

Hurrengo tauletan banaka ikusiko badugu ere, hiru lerroei buruz hitz erdi bana esango dugu orain: titulu kopuruari dagokion jaisiera nagusi-nagusia (%74,7) nobedadeek izan dute: 148 unitate. Eta horien barruan bat galtzaile izan da eta bestea irabazle. Itzulitako liburuetan aurreko urtean baino 54 unitate gehiago atera dira. Eta jatorrizkoetan, euskaraz sorturikoetan, 200 titulu galdu dira.

Taula horrek erakusten duena da nobedadeek behera egin dutela nabarmen, eta horien baitan bereziki jatorrizkoek.

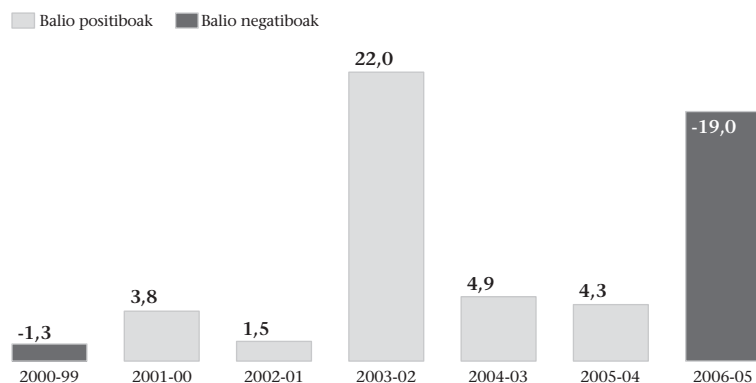
Jatorrizkoa

Jatorrizko liburuaren eboluzio-lerroa

Jaitsiera eta guzti ere 2000ko marratik gora gaude, azken urteotan baino apalago bai baina mendeko lehen urteetan baino gorago. Ez dut uste, beraz, sorkuntza krisirik dagoenik.

Jatorrizko liburuaren eboluzioaren indizea

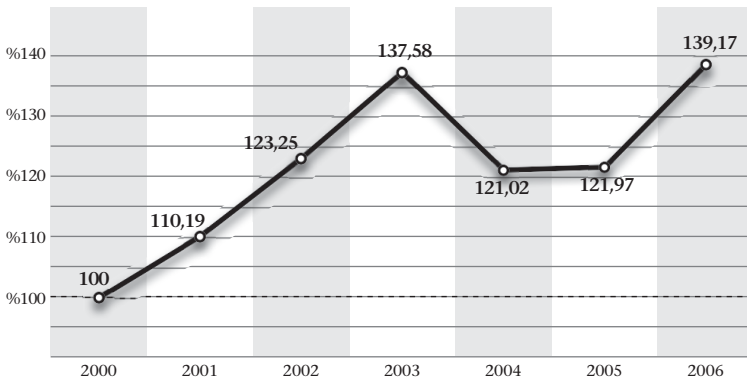
Hemen nabarmentzen da jatorrizko liburuaren jaitsiera: %19. Ez da nolanhikoa, eta ez geunden ohituta. Ustekabean harrapatu gaituela esango nuke, ohituta baikeunden urtetik

urtera hazkundera seinalatzen, txikia ala handia baina hazkundera. Orain, ordea, 200 titulu galtzen dira bat-batean, titulutan galdu duguna baino gehiago.

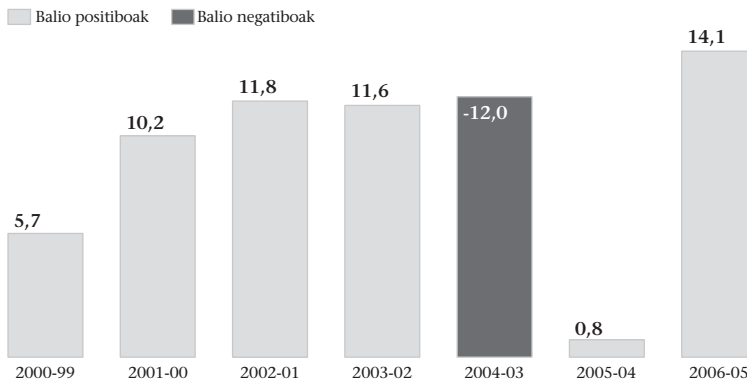
Itzulitakoa

Itzulitako liburuaren eboluzio-lerroa

Urte erreferentzial berarekiko hazkundera maila desberdina erakusten dute jatorrizko liburuak eta itzulitakoak. Itzulitakoa 39 puntu gora da, eta jatorrizkoa 14 soilik, hori da aldea.

Itzulitako liburuaren eboluzioaren indizea

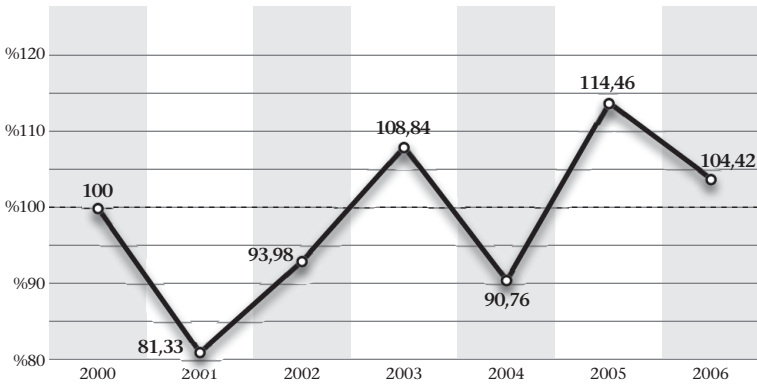

Jatorrizkoan ez bezala hemen igoera dago eta aski nabarmena aurreko urtetik hona: 14 puntu. Bi urteko geraldari ematen zaion erantzuna dirudi.

Berrargitalpenak

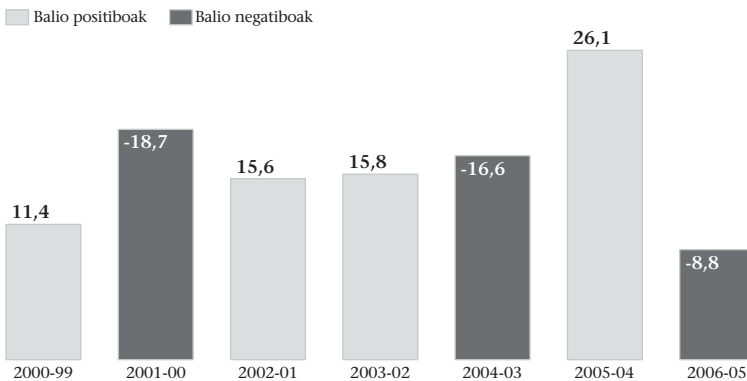
Berrargitalpenak galera izan du baina ez horren handia, 50 titulu bakarrik. Jaitsieraren zatirik gordinena, arestian esan bezala, lehen edizioak irentsi du, 148 titulurekin.

Berrargitalpenen eboluzio-lerroa

Erreferentzia gisa 2000 hartuta balio berdintsutan gaude, pitin bat goitik. Ez da gutxi eboluzio-lerroa zein hautsia den ikusita. Balio horien azpitik ibili izan gara goitik adina.

Berrargitalpenen eboluzioaren indizea

Aurreko urtean igoera nabarmena izan zuenez ez da harritzekoa piska bat jaitea oraingoan.

Berrargitalpenen mailaketa

Jakina da aurrerapen teknologikoaren eskutik mila aldiz errazago dela egun berrinprimaketa egitea, eta horregatik edizioak unean uneko premiei egokituz doitzen direla. Hori bai, baina beste hau ere egia da: gaur egun ere, bere tamainan, berrargitalpenak liburuaren bizitza luzatu egiten duela eta liburuaren arrakasta suposatzen duela. Berrargitalpenak erakusten du liburuak erroak nola bota dituen gizartean.

Berrargitalpenen maila

Lehen argitaraldia.....	1.298 titulu
Bigarren argitaraldia.....	160
Hirugarren argitaraldia.....	84
Laugarren argitaraldia.....	75
Bosgarren argitaraldia.....	40
Seigarren argitaraldia.....	52
Zazpigarren argitaraldia.....	38
Zortzigarren argitaraldia.....	10
Bederatzigarren argitaraldia.....	9
Hamar argitaraldi edo gehiago.....	47

Begiratu hutsak erakusten du gehien-gehienak nobedadeak direla, 1.298 titulu. Baina berrargitalpenak ere badu indarra: %28,5, hau da, 520 titulu. Horietatik %30,7 dira bigarren argitaraldia izan dutenak, %69,3 hirutik gora dutenak; eta arreta berezia egin behar zaio 10 argitaraldi edo gehiago izan duen %9 horri.

Hamar argitaraldi eta gehiago

10. argitaraldia

<i>Bakarka 3</i>	Letamendia, Juan Antonio
<i>Eskola agenda</i>	Elkarlanean
<i>Euskara eta Literatura. Batxilergoa. 1. DBHO</i>	Agirre, Ana Maria eta beste
<i>Ingeles bat etxean</i>	Nöstlinger, Christine

11. argitaraldia

<i>Abereen etxaldea</i>	Orwell, George
<i>Bakarka 5</i>	Mujika, Jose Antonio
<i>Esku leuna</i>	Garate, Gotzon
<i>Ostiralak</i>	Arretxe, Jon

12. argitaraldia
Bakarka 2
Behin batean - Idazketa 3 (LH)
Behin batean - Idazketa 4 (LH)
Euskara. Lan-koadernoak 15
13. argitaraldia
100 metro
Behin batean - Irakurketa 2 (LH)
Behin batean - Irakurketa 3 (LH)
Bristol-eko hilketa
Euskara. Lan-koadernoak 13 (LH)
Euskara. Lan-koadernoak 14 (LH)
Ingurunea 6 (LH)
Kcappo. Tempo di tremolo
Sugeak txoriari begiratzen diorean
14. argitaraldia
Behin batean - Irakurketa 1 (LH)
15. argitaraldia
Bakarka 4
Maripertxenta
Sherlock Holmes-en istorioak 2
SPrako tranbia
16. argitaraldia
Irabazi eta galdu
Londresen nago aitonarekin
Maite zaitut
Tunel luzea
17. argitaraldia
Ezer baino lehen
Ezin da ipuinik asmatu ala?
Sherlock Holmes-en istorioak I
18. argitaraldia
Irakasle alu bat
19. argitaraldia
Connemara gure bihotzean
Eztia eta ozpina
Kittano
20. argitaraldia
Eskubeltz taldearen abenturak
Pernando amezketarra
23. argitaraldia
Istanbulen elkartuko gara
29. argitaraldia
Ostegunak
- Letamendia, Juan Antonio
 Olabarri, Miren eta beste
 Olabarri, Miren eta beste
 Agirretxe, Joxean eta beste
- Saizarbitoria, Ramon
 Olabarri, Miren eta beste
 Olabarri, Miren eta beste
 Prowse, Philip
 Agirretxe, Joxean eta beste
 Agirretxe, Joxean eta beste
 Lasa, Jaione eta beste
 Aristi, Pako
 Atxaga, Bernardo
- Olabarri, Miren eta beste
- Mujika, Jose Antonio
 Ormazabal, Joxantonio
 Conan Doyle, Sir Arthur
 Elorriaga, Unai
- Jupp, T.C.
 Iturralde, Joxemari
 McIver, Nick
 Milne, John
- Iturbe, Arantxa
 Mendiguren Elizegi, Xabier
 Conan Doyle, Sir Arthur
- Mendiguren Elizegi, Xabier
- Gabiria, Julen
 Zubizarreta, Patxi
 Ormazabal, Joxantonio
- Jürgen Press, Hans
 Ormazabal, Joxantonio
- Chisholm, Richard
- Arretxe, Jon

30. argitaraldia
110. Street-eko geltokia Zabaleta Urkiola, Iñaki
38. argitaraldia
Kutsidazu bidea, Ixabel Sagastizabal, Joxean

Esanguratsuen maiztasuna denez, halaxe antolatutako dugu zerrenda. Elkarren ondoan daude liburu mota ezberdinak, helduen literatura, gazteena, ikasmaterialak, eta berdin euskal jatorria dutenak edo ez. 2006an berrargitaratutakoetatik edizio gehien duena *Kutsidazu bidea, Ixabel* da. Edizio maila altuagorik egon daiteke berez, baina 2006an argia ikusi gabea.

Argitaraldi batetik gora urte berean

- 1/2 edizioak
Arkitektura eta eskultura Arantzazuko Basilikan. Aurreproiektua, proiektua eta eraikuntza. 1950-55 aldaketak Gonzalez de Durana, Javier
Arotzaren eskuak Ladron Arana, Alberto
Atondu. XXI. menderako proposamena Albisu, Ane
Bat, bi, Manchester Jimenez, Irati
Kutsidazu berriz, Ixabel. Ad maiorem Vasconiae gloriam Sagastizabal, Joxean
Mentxakaren aitorpena Goikoetxea, J.R. *Ardotxi*
Xabier Lete. Abestitzak eta poema kantatuak Lete, Xabier
- 1/2/3/4/5 edizioak
Amaren eskuak Jaio, Karmele
- 2/3 edizioak
Gerrateko ogia Ellis, Deborah
Mendaroko txokolatea Irasizabal, Iñaki
- 3/4 edizioak
Noni eta Mani. Islandiar mutiko biren gertaldiak - Mendiko argia Svensson, J.S. - Weiser, F.
- 4/5 edizioak
Riomundo Maia, Jon
- 5/6 edizioak
A zer gaupasa! Mintegi, Miguel Angel
Amodioaren gazi-gozaok Arana, Aitor
Kaliforniako neskak Iturralde, Joxemari
- 6/7 edizioak
Guide de conversation. Français-basque Nafarroako artizarra Euskalzaleen Biltzarra
 Iturralde, Joxemari

7/8 edizioak <i>Ortzadarra sutan</i>	Morillo, Fernando
18/19 edizioak <i>Connemara gure bihotzean</i>	Gabiria, Julen
27/28/29 edizioak <i>Ostegunak</i>	Arretxe, Jon
36/37/38 edizioak <i>Kutsidazu bidea, Ixabel</i>	Sagastizabal, Joxean

2006an behin baino gehiagotan argitara emandakoak 21 titulu dira. Kasu desberdinak daude:

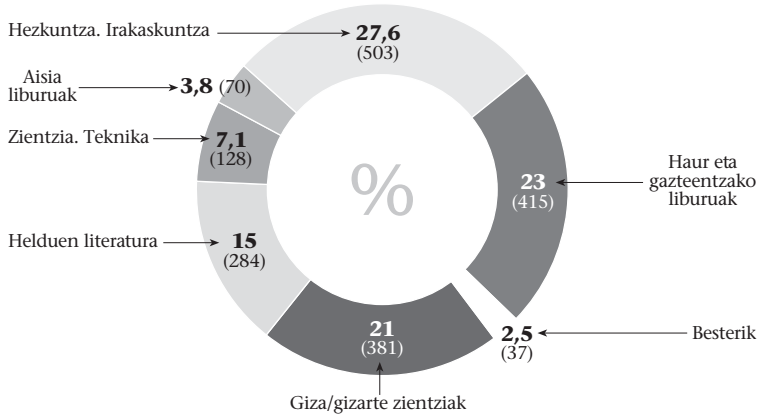
- Bi edizio izan dituzte horietako gehien-gehienek, hemezortzik. Zazpi dira kaleratu ziren urte berean bigarren bat izan dutenak. Gehienek, ordea, sortu eta handik urte batzuetara izan dute zorte hori. Urte berean bi edizio izan dituztenen artean altuena *Connemara gure bihotzetan* da, 18-19 botaldirekin.
- Hiru edizio urte berean izandakorik ere bada. Biak urterokoak direla esan liteke: *Kutsidazu bidea, Ixabel* (2006an 36/37/38 edizio); eta *Ostegunak* (27/28/29 edizio).
- Harrigarria da Karmele Jaioren *Amaren eskuak* obrak egin duen bidea: jaio den urtean lau edizio gehiago izan ditu, hots, urte batean bost edizio.

Gaiak

Zenbat eta nolakoak diren arakatu ondoren, zer diren, zertaz ari diren, edukia zein den aztertu nahi dugu orain.

Hurrengo grafiko eta taulan agertzen den hurrenkera bera izan du liburugintzak 1976tik hona. Batetik, goi mailan: irakaskuntza, haur eta gazteentzakoa, literatura eta giza eta gizarte zientzietako liburua. Eta maila apalago batean gainerrakoak: zientzia eta teknika, aisia liburua, erlijioa eta orotarrik sailak. Hurrenkera gutxi edo asko berdina izanda ere, urte batetik bestera liburu mota bakoitzak izan duen pisua ez da bera izan. Liburu mota bakoitzarekin alderaketa zabalago egingo dugu hori ikusteko, arestian egin dugunaren an-

tzekoa: 30 urteko erreferentziaz gainera, azken zazpi urteotakoa jarriko ditugu 2006ko edizioaren ondoan.

Gai multzoa	Zenbaki absolutuak	%	2006/2000
Hezkuntza. Irakaskuntza	503	27,6	- 1,1
Haur eta gazteentzako liburuak	415	23,-	+ 11,8
Giza/gizarte zientziak	381	21,-	+ 48,8
Helduen literatura	284	15,-	+ 11,-
Zientzia. Teknika	128	7,1	+ 117,-
Aisia liburuak	70	3,8	+ 42,9

Hezkuntza eta irakaskuntza: 503 titulu

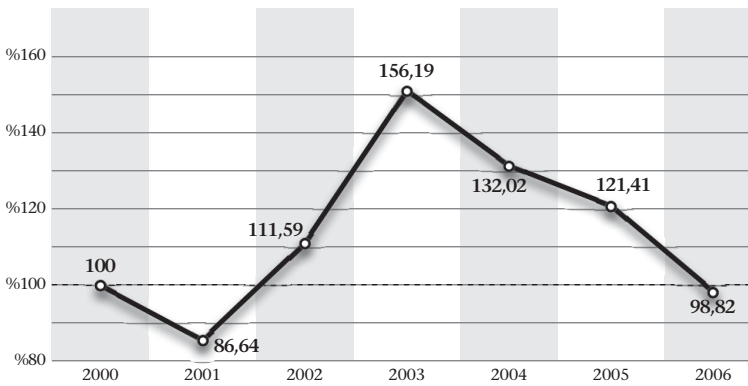
	1976-2005	2000-2006	2006
Irakaskuntza	31	33,5	27,5

Ekoiaren zati handia hartzen du irakaskuntzako liburuak: autonomia garaian %31, mende berrian %33,5 eta 2006an %27,5. Ondoko zifra horiek liburu tipo honen pisua adierazten dute, eta horrez gainera aurtengo jaitsiera. Jaitsieraz gero arituko gara.

Pisuari dagokionean, titulutan baino areagoa da ale kopuruan. Berrargitalpena ere indartsuena irakaskuntzako liburuan da, ia erdia: %47,5. Batez bestetik gora dabil, orobat, nobedadeetako itzulpena: %33 jaso dut baina seguru nahikotxo gehiago dagoela, aitortu gabe.

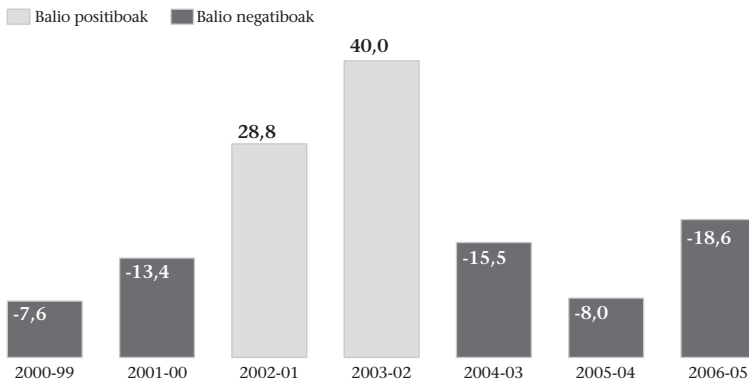
Seinalatu behar da, halaber, urte zaila izan duela liburu honek, mailegua dela eta ez dela. Jaitsierak ez du agian horrekin zerikusirik, baina urte batzuk barru liburu mota honen sekulako jipoa hartu behar du, baldin eta Eusko Jaurlaritzako Hezkuntza Sailak doakotasuna mailegu bidez planteatzeari luzaroan eusten badio.

Irakaskuntzaren eboluzio-lerroa

Zazpi urtetan gora eta behera ibili da, jaitsi baino gehiago igo egin delarik. Mende berrian urteko batez bestekoa 586 titulu da, eta aurten azpitik gabiltza, 503 atera baititugu. Gerdiairen adierazle ote? Edo atzerakadarena?

Irakaskuntzaren eboluzioaren indizea

Jaitsiera argia, 115 titulu gutxiago, hau da, 18,6 puntu behera egin dugu urte batean. Ikusi beharko da hurrengo urteetan zein den bidea, baina ematen du beherantz begira doala, jada 2004an hasita.

Barne sailkapena

Didaktika. Pedagogia. Orientabideak.....	3,-
Hezkuntzaren antolakuntza.....	2,5
Haur eskola. Oinarrizko irakaskuntza.....	19,3
Lehen Hezkuntza.....	47,-
Derrigorrezko Bigarren Hezkuntza.....	24,-
Euskararen irakaskuntza.....	3,-
Besterik.....	1,2
	%100

Arlo diferentetz osatzen da sail hau, baina inportanteena bat: ikasmaterialgintza. Ekoizpen osoaren %93 hartzen du berak. Material mota hori LHn kontzentratzen da gehien: %47, iaz baino 10 puntu gehiago. Horren erdia inguru publikatzen da DBHrako.

Ohar gisa adierazi nahi dut euskararen irakaskuntzak ez duela ekoizpen handiegirik: %3 bakarrik. Zergatik gertatzen ote da? Metodologia aldatu delako, premiak asebateak daukelako, edota bezeroak gutxitzen ari direlako? Hiru arrazoiak dira agian egia, baina kezkatzekoa hirugarrena da, helduen mailan euskara ikasteko jarrera epeldu egin dela gizartean.

Haur eta gazteentzako argitalpenak: 415 titulu

	1976-2005	2000-2006	2006
Haur/Gazte	24	22,7	23

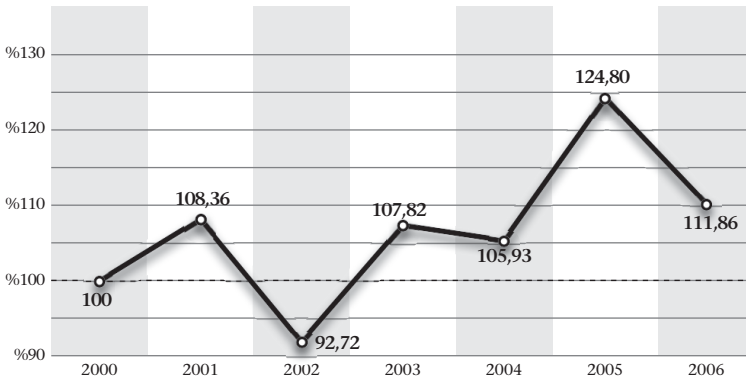
Aldiro ia lautik bat da liburu mota hau. Urteak joan ahalaz haziz-haziz joan bada ere, liburugintzaren baitan pisu bereetsua mantendu du 30 urtetan, puntua gora puntua behera: %24, %22,7, %23.

Berrargitalpen handiko liburua da, aurten %40. Eta zer esan itzulpenaren tamainaz? Haur eta gazteentzako ekoizpena kanpotik elikatzen da gehiena urtea joan eta urtea etorri. Joera hori, gainera, moteldu partez bizkortu egin da aurten, %65 baita itzulpenaren proportzioa. Azken bi urteetan %55 eta %47 izan da hurrenez hurren.

Bai ikasmaterialak bai haurrentzako argitalpenak, bi-biak populazio berera zuzenduak dira. Horiei begira egiten da euskarazko liburu ekoizpenaren erdia: %50,5. Goragotik ere ibiliak gara (%63,5), baina aurten biek galdu dituzte tituluak, 115 batek eta 48 besteak.

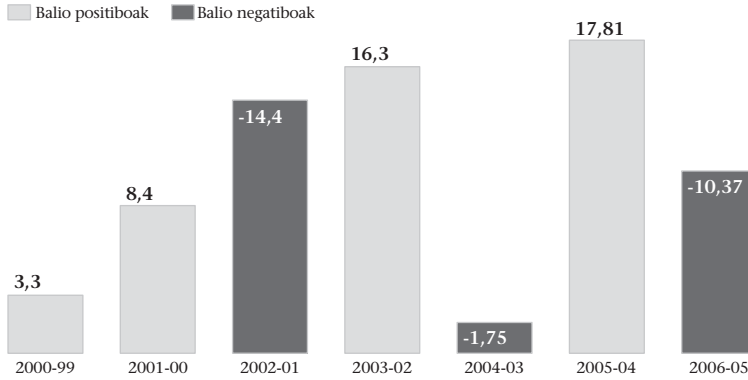
Bi liburu mota horien proportzioa da hain zuzen hizkuntz berreskurapenean gauden kulturen eta besteen arteko marra berezilea, faktore desberdintzailea. Adibide gisa, horra bi: bi liburu mota horiek edizio katalaneko %61 dira, eta edizio gailegoan %64, bietan ere gurean baino altuago aurten. Frantzia eta Espainian, aldiz, %30 inguruan ibili ohi dira.

Haur eta gazte liburuaren eboluzio-lerroa

Liburu mota hau hazkunde motelean dagoela baieztatu daiteke, geraldian dagoela esatea lar urrun joatea dela eta. 2005ean izan zuen goraldi dezentea, eta 2006an ere badago 2000n baino altuago, hori bai, baina ez du inola ere sabaia zulatzen.

Haur eta gazte liburuaren eboluzioaren indizea

Zazpi urtetan hiru jaitsaldi izan ditu. Ez dira ikaragarri handiak izan, baina igoerak ere maila beretsukoak izan direnez, kopuru beretsuan mantentzen da liburu mota honen edizioa. Igoera eta jaitsieren erlazioari begiratuta, ematen du ekoizleek markatzen dutela erritmoa, tartean-tartean kolpe bat gora eginez.

Giza eta gizarte zientziak: 381 titulu

	1976-2005	2000-2006	2006
Giza/Gizarte	19	19	21

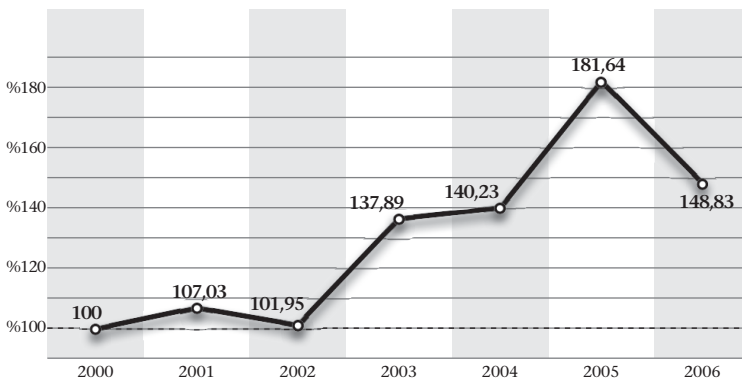
Liburu mota honek hazkunde progresiboa du, eta iaiztik hona jaitsi bada ere 2000n baino puska bat gorago dago. Hala ere, eremu hau zein den zabala jakinda, aurtengo 381 horiek ere ez direla nahikoa esan behar da.

Liburugintzaren barruan ere posizio bat hartua du jada, eta ikusten denez indartu egin da 2006an (%21). Liburu mota honen defizita gure diglosiaren isla den aldetik, pozgarria da beronen indartzea.

Dena ez da urrea, jakina. Liburu mota honek, izan ere, bere Akilesen orpoa edizioaren ezaugarrietan dauka. Ekoizleak ez dira horrenbeste editorial profesionalak, baizik eta edizio publikoa edo elkarte eta parekoak. Horrek esan nahi du, bes-

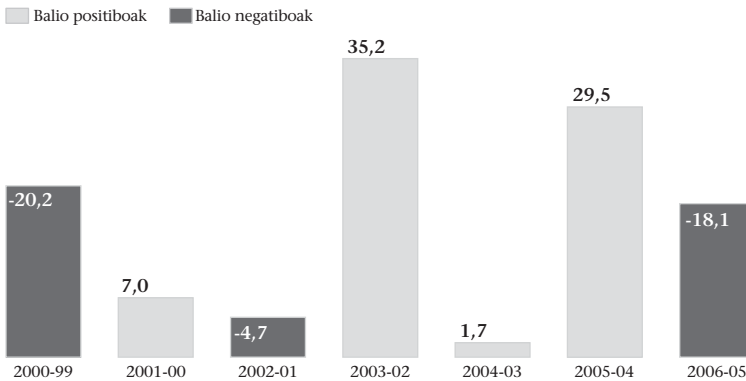
te gauza askoren artean, liburuok ez daudela merkatu arrunterako diseinatuak eta beren intzidentzia ez dela beharko lukeena. Adierazle bat berrargitalpena izan liteke: %5 bakarrik da. Lehen ekinaldian hiltzen den liburua da. Jakin beharko litzateke zergatik den: produktua ez delako egokia, merkatura iritsi ere ez delako egiten, jendea diglosian gozo bizi delako?

Giza eta gizarte liburuaren eboluzio-lerroa

Badaramatza hiruzpalau urte gora eta gora. Tendentzia positibo horixe azpimarratu nahi dugu, nahiz eta jakitun garen kopuru aldetik biderkatu egin beharko lukeela ekoizpenak.

Giza eta gizarte liburuaren eboluzioaren indizea

Urtetik urtera suma daitezkeen gorabeherak baino interresgarriagoa da tendentzia orokorra, seinalatu berri den bitetik. 2005eko ekoizpena horren altua izanik, normaltzat har dezakegu aurtengo jaitsiera, besterik gabe.

Barne sailkapena

Begien bistakoa da zein den zabala eremu hau. Izan ere, bititza intelektual eta kulturaleko gai gehienak hementxe kokatzen dira. Nahi adina luza gaitezke gai hauen erabilera arruntak hizkuntz normalizazioan daukan garrantzia azpimarratzen.

Filosofia eta psikologia.....	2,1
Soziologia eta estatistika.....	8,1
Zientzia politikoak eta ekonomikoak.....	8,5
Zuzenbidea. Administrazioa.....	10,-
Linguistika eta filologia.....	11,-
Geografia eta bidaiak.....	5,-
Historia eta biografiak.....	19,-
Etnologia.....	6,5
Edertia.....	13,-
Hirigintza eta arkitektura.....	6,-
Aurrehistoria. Arkeologia.....	8,-
Besterik.....	2,8

%100

Helduen literatura: 284 titulu

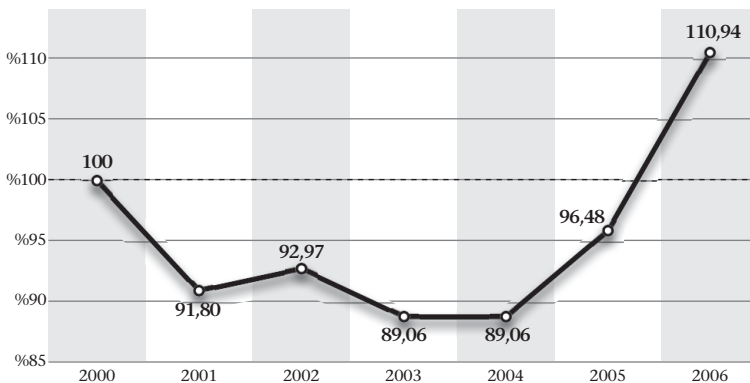
	1976-2005	2000-2006	2006
Helduen literatura	16	14	15

Helduen literatura ekoizpen aldetik egonkor dagoela esan daiteke, bai urteko kopurutan (mende berrian 245 bueltan) eta bai produkzioaren ehunekotan (%15). Urtero balio berdintsuetan mantentzen dira zifrak. Nahikoa edo gutxiegi diren ez dakit nik. Ez nau asko kezkatzen, sinetsirik bainago edozein krisitan ere literatur liburuak duela arriskurik gutxien. Lehen liburuak literaturakoa izan zen, eta azkena ere

halaxe izango da. Egunotan irakurri diot autore bretoi bati bretoieraz bizirik mantentzen den liburu bakarra literatura-koa dela: «gaur egun, bretoieraren indar bakarra da literatura». Diglosiaren aitortpena ikusi dut nik hor, nahiz eta ez zen hori esalearen intentzioa. Esan ere esaten du bretoiera ez dela jada gizarteko hizkuntza. Ezaguna zaigu Parisko administrazioak nola higatu duen kultura eta hizkuntza Bretainian. Konbentziturik nago gurean ere azken desagertuko litzatekeen liburu literatura-koa litzatekeela, eta horren aurretik joango liratekeela bestelako guztiak, soziologia, politika, zientzia, psikologia, eta beste edozein. Zorionez, euskara ez dago bretoieraren paraderoan.

Literaturaren eboluzio-lerroa

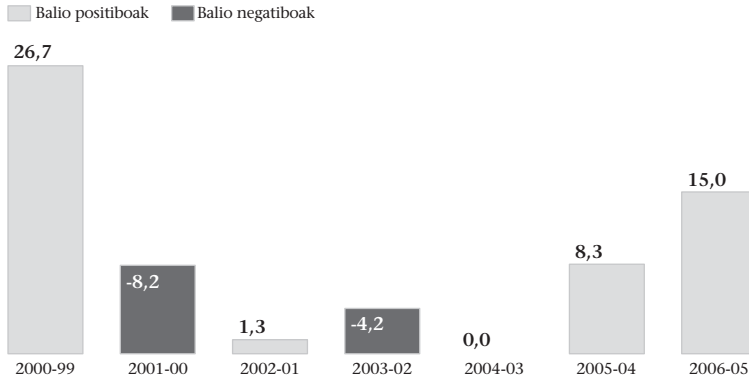
Mende berrian, gorago esan dugu, batez bestekoa 245 tituluko produkzioa da. Mende hasieran, 2000. urtean, hurrengo urte guztietan baino altuagoa zen ekoizpena. Urte hartakoa gainditu duen urte bakarra 2006ko hauxe izan da, 11 puntuz.

Literaturaren eboluzioaren indizea

Igoera handi batekin hasi zen mendea, baina gero errenka ibili da. Zifrei begira geraldiaz mintza gaitezke, beheranzko

joeratxoarekin agian. Beste sail batean kezkarri irudituko litzaidakeena, hemen ez, aipatu ditudan arrazoiengatik.

Generoka

Eleberria. Ipuina.....	58, -
Olerkia.....	18, -
Antzerkia.....	2,5
Herri-literatura. Bertsoa.....	3,8
Saioa. Poligrafiak.....	4,2
Biografia. Kronika. Memoriak.....	5, -
Besterik.....	8,5

%100

Ehunekotan fikziozko narratiba jaitsi egin da aurreko urte-tik hona, lau bat puntu. Eta beste hainbeste indartu da olerkia. Gainerako sailak, bestalde, hortxe mantentzen dira, nahikoa egonkor. Aurten bat aipatzekotan biografia, kronika eta memoriak osatzen duten multzoa nabarmenduko nuke.

Gainerakoak

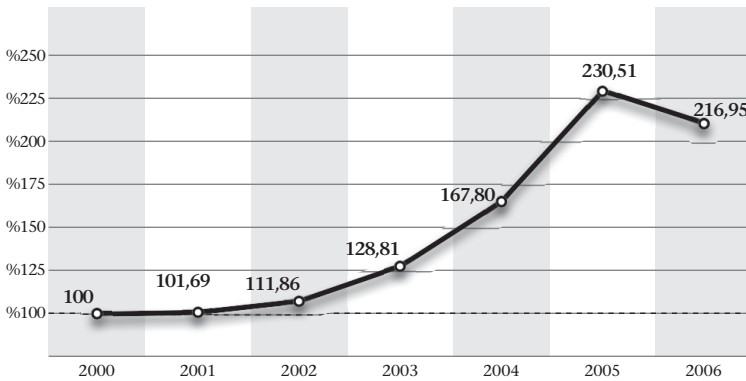
Multzo handienak banan-banan aztertu eta aurkeztu ondoren, gaingiroki bada ere beste bi aurkeztuko ditugu: zientzia nahiz teknika eta aisia liburua. Bi gehiago gelditzen dira, erlijiozkoa eta orotarikoa, baina dentsitate gutxi dutenez aztertu gabe utziko ditugu.

Zientzia eta teknika: 128 titulu

	1976-2005	2000-2006	2006
Zientzia/Teknika	4,5	5,1	7,1

Behe-behetik hasitako liburua da, eta goranzko bidean doa etengabe. Progresio hori zifra absolutuetan begien bistakoa da, baina ez gutxiago urteko produkzioaren baitan. Oso interesgarria da %7,1 hori, jakinda kopurutan bikoiztu eta gehiago egin dela liburu mota hau.

Zientzia eta teknikaren eboluzio-lerroa

Aurreko urtetik hona dozena-erdi bat puntu galdu badu ere, 2000ko erreferentzia oso atzean utzita dauka liburu mota honek: 117 puntu goitik dago 2006an.

Barne sailkapena

Zientzia. Kultura.....	3,-
Zientzia zehatzak.....	12,5
Natur zientziak.....	21,-
Ingeniaritza. Teknologia. Industriak.....	21,-
Medikuntza.....	16,5
Nekazaritza.....	5,5
Ingurumena.....	18,-
Besterik.....	2,5

%100

Zientzia eta teknikari dagokion alorra sail ezberdinez osatua dago. Horietatik indar handiena natur zientziek eta teknologiak dauzkate. Ingurumena eta medikuntza datoz hurrena.

Aisia liburuak: 70 titulu

Hainbat arlo sartzen ditugu hemen, musika, zinema, argazkia esaterako, eta horiek bezala mendizaletasuna, atletismoa, kirola, jokoa eta beste.

Eremu horiek guztiak elikatzeko 70 titulu dauzkagu, 70 titulu bakarrik, eta berrargitalpenik gabe. Nork esan lezake nahikoa denik?

Kontsumoak egiten digula huts, hemen baino hobeto ez da inon ikusten.

Musika. Argazkia.....	52,8
Jolasa. Jokoa. Kirola. Atletismoa.....	11,5
Ikuskizunak (antzerkia, zinema.....)	10, -
Komikia.....	17,2
Plazer bidaiak.....	8,5

%100

2006ko LIBURUAK: GAI SAILKAPENA

Sailak	Zenb. abs.	%
0. OROTARIKOAK	450	24,8
— Zientzia eta kulturaren oinarri orokorrak. Bibliografia. Katalogoak.	35	1,9
Bibliotekonomia. Entziklopediak. Kazetaritza. Museoak	415	22,9
— Haur eta gazteentzako argitalpenak		
1. FILOSOFIA	8	0,4
— Metafisika. Ontologia. Estetika. Filosofia sistemak. Psikologia. Logika. Etika	8	0,4
2. ERLIJJIOA. TEOLOGIA	21	1,2
— Berezko teologia. Biblia. Kristologia. Mariologia. Teologia moralak. Liturgia.		
Pastoral teologia. Eliza. Kristauez besteko erlijioak	21	1,2
3. GIZARTE ZIENTZIAK	679	37,4
— Soziologia. Estatistika. Demografia. Politika. Ekonomia. Zuzenbidea.		
Herri administrazioak. Gizarte laguntza. Etnologia	176	9,7
— Hezkuntza. Irakaskuntza. Heziketa. Pedagogia	503	27,7
5. ZIENTZIA HUTSAK. ZIENTZIA ZEHATZAK ETA NATURALAK	46	2,5
— Matematikak. Astronomia. Fisika. Kimika. Geologia. Metereologia.		
Paleontologia. Biologia. Botanika. Zoologia	46	2,5
6. ZIENTZIA APLIKATUAK. MEDIKUNTZA. TEKNIKA	80	4,4
— Medikuntza. Injineritza. Teknika. Nekazaritza. Basogintza. Zooteknia.		
Etxeko ekonomia. Industria. Zenbait industria eta lanbide. Eraikuntza.		
Sukaldaritza	80	4,4
7. EDERTIA. JOLASAK. KIROLAK	117	6,4
— Edertia. Estetika. Hirigintza. Arkitektura. Eskultura. Marrazketa.		
Margogintza. Argazkigintza. Musika	109	6,-
— Jostaldiak. Jolas eta jokoak. Kirolak	8	0,4
8. FILOLOGIA. LITERATURA	326	17,9
— Hizkuntzalaritza. Filologia	42	2,3
— Literatura. Literatur generoak	284	15,6
9. GEOGRAFIA. BIOGRAFIA. KONDAIRA	91	5,-
— Geografia	19	1,-
— Biografiak	47	2,6
— Kondaira	25	1,4
GUZTIRA	1.818	100

G A I A K

55 JURGI KINTANA GOIRIENA

R. M. Azkue: lehen euskaldun intelektuala?

R. M. Azkue: lehen euskaldun intelektuala?

JURGI KINTANA GOIRIENA

Historian doktorea

Sarrera

Resurreccion Maria Azkue (Lekeitio, 1864 - Bilbo, 1951) pertsonaia ezaguna da euskal letren munduan. Bere lan ugarien artean bereziki nabarmenak dira euskara-gaztelania-frantses hiztegi monumentalak (1905-1906), herri kantutegia (1923-1925), *Morfología vasca* gramatika lana (1925) eta *Euskalerraren yakintza* folklore bilduma (1935-1947). Euskaltzaindiaren sortzaile eta aurreneko buru gisa ere nahikoa entzute gorde du.

Nolanahi ere, beste arlo batzuetan, Azkue ezezaguna da guztiz. Oso zabaldurik dagoen iritzi okerretako bat bere ideologiari dagokio. Karlista izan zela esan ohi da, egiazki abertzalea izan zenean (nahiz ez sabindarra, ezta oro har alderdi gizona ere). Normalki lekeitiar gisa aipatzen da, herriko abadea balitz bezala, izatez bere bizitzaren zati nagusia Bilbon eman zuenean institutuko euskara irakasle gisa.

Gaizkiulertu horiek argitu nahian eta Azkueren alde ezezagunak azaleratzeko asmoz idatzi nuen tesia. Gaiaz interesa duenak laster izango du gehiago jakiteko aukera tesia lu-

ze gabe argitaratuko baita, bi liburutan bereizia: Azkueren biografia atala Alberdania argitaletxearen eskutik, eta Azkueren ideologia eta obrari buruzko ikerketa atala Euskaltzaindia-EHU artean. Hain zuzen, azken liburu horren oinarrian dagoen ideia bat arakatzen da artikulu honetan: intelektuala izan ote zen Azkue? Ez da hori zabalduen dagoen irudia. Errazago imajinatzen dugu herri ipuinak biltzen zebilen apaiz zahar eta eruditu gisa. Jakintsua bai, baina ez intelektuala. Noraino da zuzena irudi hori?

Intelektualen sorrera eta ezaugarriak

Intelektualen jaiotza unea, konbentzionalki, 1898an kokatu ohi da. Orduan plazaratu zen Dreyfus afera. Jakina denez, urte pare bat lehenago Alfred Dreyfus frantses kapitain judua bidegabeki akusatu zuten alemanen aldeko espioi izateaz. Frantses armadako agintariak laster ohartu ziren akatsaz, baina beren antisemitismoa tarteko, ez zuten erabakia zuzendu nahi izan eta zigorpean mantendu zuten. Egoera hartan, 1898ko urtarrilaren 13an, Emile Zola idazleak publikoki salatu zituen agintari militarrek, «J'accuse» artikulu ospetsuan.

Azkuek hogeita hamahiru urte zituen Dreyfus afera leher-tu zenean, beraz, bete-betean egokitu zitzaion intelektualen sorrera unea bizi izatea. Zolaren atzetik asko izan ziren frantses idazlearen jarrera eredu gisa hartu eta *intelektual* izena hartu zutenak. Ez zen Azkueren kasua izan. Honen testuetan behin ere ez dut aurkitu bere buruari hala deitzen zionik. Izena ez beraz. Baina izana? Intelektualen ezaugarriak betetzen ote zituen Azkuek? Bereizgarri horiek aztertu beharko.

Intelektualak XIX. mende amaieran sortu zirela aipatu da. Inoiz izen hori lehenagoko pentsalariei ere ematen zaie, hala nola XVIII. mendeko ilustratuei, XVI. mendeko humanistei, Grezia klasikoko filosofoei edo Israel zaharreko profetei. *Intelektual* substantiboa, ordea, XIX. mende amaieran sortu zen, ez lehenago. Eta kontzeptualki ere, Zolaren artikuluak edo Isaiasen profeziak ez ziren gauza bera, nahiz parekota-

sun batzuk egon badauden. Hola bada, aurrekariak aurrekari gisa utziz, intelektualak Dreyfus aferaren inguruan sortu zirela kontsideratuko da. Intelektual modernoa, zehazki, kultura arloan diharduen pertsona litzateke, zeinak bere prestigioa baliatuz politikan eta bereziki nazioaren patuan eragin nahi duen. Aditu desberdinek ematen dituzten definizioak ildo horretatik doaz. Adibidez, Carlos Serranok dioenez:

En los años ochenta y noventa del siglo XIX, y más aún en los primeros decenios del siglo XX, es cuando empiezan a intervenir en el debate público y sobre temas generales aquellos que ostentan una capacidad reconocida y sancionada por un título académico o profesional, sobre el que pretenden asentar su autoridad.¹

Eric Storm-en hitzetan: «definimos al intelectual como a un profesional del campo cultural, que desde una posición independiente, con el solo prestigio de su renombre, intenta influir en el rumbo político del país apelando a la opinión pública»². Eta antzera Cacho-Viu-k: «París donde cobra cuerpo, en el cambio de siglo, la figura prototípica del intelectual, como una persona ilustrada, de dedicación preferentemente humanística, comprometida existencialmente con los destinos de su país»³.

Ezaugarri horiek, ikusten denez, ez dute ezker-eskuin ideologiaz ezer esaten. Eta izan ere, luzaroan intelektuala ezkerreko pertsona gisa aurkeztu bada ere, adituen ustez eskuinteko intelektuala parez pare zeukan: «No sólo Zola fue un intelectual criticando al Poder; también lo era Barrès defendiendo la autoridad del Gobierno y del Tribunal Militar»⁴. Azken finean, intelektuala karakterizatzen duena ez da bere ideologia, baizik bere jardunbidea, ezkertiar zein eskuindar izanagatik formetan berbera izaten dena. Beraz, ezaugarri horiek eta definizio hauetan zehazten ez diren beste batzuk honela laburbil litezke:

- Intelektuala kultur arloko pertsona bat da, ez da politikaria.
- Intelektual modernoa XIX. mende amaieran sortzen da.

- Intelektuala kausa publikoaren alde ari da desinteresatuki.
- Intelektualak politikan eragiteko kultur bitartekoak erabiltzen ditu.

Betetzen ote zituen Azkuek ezaugarri hauek? Puntuz puntu azter daiteke.

Intelektuala: kultur gizona, ez politikaria

Hasteko, intelektual modernoak kultura arloko pertsona bat da, normalean profesional gisa arituz arlo horretan. Azkue osoki egokitzen zen baldintza horretara. Izan ere, bere lanbide nagusia, 1888-1920 artean, Bilboko institutuko irakaslearena zen, eta ondoren Akademiako buru *de facto* liberratuarena. Tartean, beste zenbait okupazio kultural ere izan zituen, hala nola berak sortutako aldizkarietako erredaktorearena (*Euskalzalen* eta *Ibaizabalen*) edo hiztegiaren (1904-1906), baita arduraldi osoko musika ikaslearena ere (1907-1909). Egia da aldi berean apaiz ere izan zela, nekez har daitekeelarik kondizio hau jarduera kultural-humanistiko gisa. Baina edozein kasutan apaizgoa ez zen sekula Azkueren ogibide bakarra izan, ezta nagusia ere (dirua irabazteko bitarteko gisa esan nahi dut), baizik bere lanbide zibilen osagarria. Sintomatikoki inoiz ez zuen parrokia propioirik izan. Hala bada, mende arteko europar intelektualen lehen ezaugarria, kultura arloko profesional izatearena, Azkuek bete egiten zuen, nahiz ezohiko berezitasun batekin, aldi berean apaiz izatearena.

Lanbidearen tipologiari dagokionez, frantses ereduak intelektual tipikoak ogibidez idazleak edo kazetariak dira (Emile Zola, Maurice Barrès, Charles Péguy, Pío Baroja, Ramiro Maeztu, José Ortega y Gasset...). Ingalaterra eta Alemanian, dirudienez, unibertsitateko irakasleek osatzen zuten intelektualen multzo nagusia⁵. Azkueren kasuan, kazetaritza eta literatur munduak urrunak ez bazitzaizkion ere, ez zen idaztea bere bizibidea. Unibertsitateko irakasle ere ez zen, baina institutuko irakasle gisa lehenik, eta gero Akade-

miako buru gisa, eredu anglo-germaniarreko intelektuaren antzekotzat har daiteke lanbide aldetik. Beraz, okupazio arloan, frantses tipoko intelektuaren zantzuak faltatu ez arren (kazetetarako joera bereziki), Azkue gehiago gerturatu zen Ingalaterra eta Alemaniako eredura.

Intelektual modernoaren lanbide nagusia kulturala izateak dedikazio politiko zuzena ukatzen du. Intelektuala normalean ez da bozketetara aurkeztu, ez du botere zuzenik nahi, eta ez da ere alderdi gizona izaten, baizik irizpide independentez aritzen dena. Horri buruz Azkueren adierazpenak argiak dira. 1906an zioenez: «No pertenezco á tal partido ni á ningún otro; y con el favor de Dios espero mantenerme aislado de luchas políticas»⁶. Antzera 1918an: «Mi divisa ha sido desde muy atrás no meterme en política; no porque la considere ocupación nefanda, sino porque tengo otros quehaceres que encajan mejor en mis aptitudes y en mis hábitos»⁷, eta gauza bera 1921ean: «El que estas líneas traza, que ni afición ni tiempo ha tenido jamás para dedicarse a cosas políticas [...]»⁸. Kasu hauetan guztietan, Azkuek *politika* aipatzean politika zuzena esan nahi zuen, alderdi, hauteskunde, kargu publiko eta gisakoei lotutakoa. Zeren politika, zentzu zabalagoan, intelektual gisa, bai praktikatu zuen Azkuek, aurreratxoago zehaztuko denez.

Izatez XIX. mende amaieran Azkuek epealdi alderdikoi bat ere igaro zuen, edo hobeto esateko alderdi jardueri gertukoagoa. Lehenik, 1890 aldera, integristekin ibili zen, gero, 1895ean, Sabino Arana independentistarekin, 1895-1898 artean Ramón de la Sota abertzale moderatuarekin, eta, ondoren, Sota-Arana aliantzatik sorturiko EAJtik gertu. Talde horien zenbait ekitalditan parte ere hartu zuen, sermoiak emanaz, kandidatek abalatu eta beste. Nolanahi ere, ez zen sekula alderdi politikan sakonki inplikatu, baizik gehiago «kanpotiko kolaborazio» gisakoak egin zituen. Soilik integristekin bete zuen alderdi baitako kargu bat epe motzez, baina ez dirudi oso aktiboki izan zenik, eta ondoren behin ere ez zituen antzeko erantzukizunak hartu beste

alderdietan. Militantzia xume horiek XIX. mendearekin amaitu ziren, geroztik Azkue ez baitzen gehiago alderdi jardunetan, publikoki behintzat, inplikatu. Beraz Azkueren eperik alderdikoienean ere ez zen bereziki alderdi gizona izan. Zentzu horretan, alderdiekiko «koketeo» hauek ez dute intelektualei eskatzen zaien ez-politikari baldintza balio-gabetzen. Garaiko intelektual ezagun gehienek antzeko «kolaborazioak» ibili zituzten alderdi batekin edo bestearekin, karguren bat lortzeko tentazioak falta gabe (Barrèsek Boulanger jeneralarekin, Pío Barojak Lerroux-en alderdiarekin⁹, Ortega y Gasset, Maeztu, Azorín...¹⁰). Baina horregatik ez ziren politikari profesional bihurtu. Beraz arlo honetan Azkue ez da aldentzen ohiko kanon intelektualetik.

Dreyfusen belaunaldia

Kronologikoki Azkue intelektual modernoan garaikoa da, Dreyfus aferaren belaunaldikoa. Izan ere, eztabaida hartan partaide izan zirenen datu biografikoetan ikusten denez, Emile Zola 1840an jaio zen, Alfred Dreyfus 1859an, Maurice Barrès 1862an, eta azken honetatik oso gertu, 1864an, Lucien Herr, Azkue eta Unamuno. Azkueren bizitza, dena dela, intelektual modernoan garaiarekin bat etortzea inolako eraginik gabeko kointzidentzia kronologiko soila izan zitekeen. Baina ez da hala. Izan ere, intelektual modernoan sorrera konbentzionalki Dreyfus aferak seinalatzen badu, nabarmendu beharrekoa da Azkuek auzi horri buruzko artikulua bi idatzi zituela garaian. Euskaraz izkiriatu zituen gainera, bere *Euskalzale* aldizkarian. Anekdota soila izan daitekeen ekintza honen garrantziaz ohartzeko Espainiako intelektual modernoan sorreraz honakoak aipatu izan dira:

El manifiesto de adhesión a Emile Zola, por su artículo «J'accuse», es el acta de nacimiento de los modernos intelectuales. [...]

En España se elaboró un mensaje de adhesión a Zola, firmado por publicistas republicanos [...] y algún que otro escritor de fama posterior: Benavente, Valle-Inclán, Alvarez

Quintero. Lo cierto es que el caso Dreyfus tuvo pendientes a publicaciones como *Vida Nueva*, donde ya escribían Maeztu y Unamuno, en busca de un *affaire* español que creyeron encontrar en las torturas padecidas por varios anarquistas en Montjuich.¹¹

Varelaren bide beretik doa Serrano: «[En España] los intelectuales habían *nacido* en torno a 1898, al calor de un *affaire Montjuïc* equiparable, aunque en tono menor, al *affaire Dreyfus*»¹². Eta ildo berekoak dira Santos Juliáren azalpenak, Unamunok Montjuíceko auziaz idatzitako artikulua Zola imitatuz egin zuela berretsiz¹³.

Beraz, Frantzian intelektualen *sorrera* Dreyfus aferak maratu bazuen, Espainian intelektualen *jaiotza* afera berber horrekiko kezkak eta imitazioak eragin zuen. Eta testuinguru horretan, esan liteke, Azkue, Dreyfus auziaz arduratu zen heinean, intelektual *bihurtu* zela, euskaldun intelektuala sortuz. Izatez, jaiotze sinboliko horretan, Azkuek espainiar intelektualei aurrea hartu ziela erantsi beharko litzateke, eta esateagatik Zola berari ere aurrea hartu ziola esan liteke, zeren afera honen inguruko *Euskalzaleko* lehen artikulua, «J'accuse» ospetsua baino *bi hilabete lehenago* argitaratu zuen bilbotarrak: 1897ko azaroan¹⁴. Nola da hau posible? Gertaera kurioa da eta zehatz ikertzea merezi luke. Hemen lehen hurbilpen bat emango da.

Hasteko argi dago Azkue ez zebilela Zolaren atzetik, baidiz izatekotan ere beste autoreren bati segika. Izan ere, Azkueren artikulua irakurriz ikusten da Zolak bere salaketa ospetsua egin baino lehentxeago jada polemika hasia zela. Eta bai: 1897 urtearen azken partean, *La Revue Blanche* aldizkari ezkertiarrean Dreyfusen alde posizionatu ziren zenbait autore, horien artean Lucien Herr (*Pierre Breton*) nabarmenduz¹⁵. Aurka azaldu ziren, aldiz, eskuineko kazeta frantsesak (azken hauekin bat egingo zuen Azkuek). Zolak berak, «J'accuse» idatzi baino lehenago, beste artikulua batzuk argitaratu zituen auzi horretaz, hainbesteko oihartzunik gabe¹⁶. Baina artikulua goiztiar horiek kontuan hartuta

ere, Azkuek Zolari aurrea hartu ziola berretsi behar da, nahiz justu-justu izan: frantses nobelistak Dreyfusi buruz idatzitako lehen testua 1897ko azaroaren 14an argitaratu zuen, eta bilbotar apaizarena azaroaren 11n, hiru egun lehenago. Hortaz, Zolak ezer esan aurretxoan kokatu zen Azkue antidreyfusard-en bandoan, eta frantses eskuindarren argudioak bereganatu zituen irakurle euskaldunei eskaintzeko:

Dreyfus

Iudua edo judioa da. Frantziako gerlari-artean kapitana zala, milloa bat franko edo makurregaitik Frantzia-ren isileko gauzaak Alemaniari saldu eutsazan. [...] Deabruaren ugartea (ile du diable) deritxonera erbesteratu eben bizi dan arteko, eta iñora iges egin eztaian, beti gau ta egun dauka zaiña edo iagolea beren aurrean.

Oraintsu asi dira iuduak euren gogaidea (2) andik atara nairik. Orretarako euren gogoko albistarietan zabalduen dabez eurak nai dabezan guzurak: irargi (1) barik txerrentzat [‘traidoretzat’] artu ebela, bear etzala erbesteratua izan zala... [...]

¿Atara al izango dabe Deabruaren ugartetik? Bildur bear. Baiña alperrik pillotuko dabez iudu madarikatuak lureko ondasun guztiak: eriotza-ostean Deabruaren iauregira bein sartu-ezkerro, eztago andik urteterik.

---

(2) Erderaz correigionario

(1) Erderaz prueba¹⁷

Zein iturri erabili ote zuen Azkuek afera ezagutzeko eta datu hauek biltzeko? Frantses prentsa zuzenean (*La Croix* katolikoa agian?) ala auziaren oihartzunak jaso zituzten gaztelaniazko publikazioak? Ordurako jada auziaren berriak iristen ote ziren espainiar egunkarietara? Iparraldeko *Eskualdunak* zerbait idatzi ote zuen honetaz? Galdera hauek argitzeko Azkueren lehen artikulua agertu zen garaiko prentsa, bai Frantziakoa bai Espainiakoa, aztertu beharko litzateke (*Eskualduna* ahaztu gabe).

Nolanahi ere den, argi ikusten da Zola aurretik afera jada prentsan zebilela. Eta 1898ko urtarrilaren 13ko «J'accuse» artikulua, egungo topiko historiografikoak une fundazional gisa nabarmentzen badu ere, lehendik zetorren debate baten

parte zen, eztabaidaren gailurra nahi bada, baina ezer berri-rik asmatu gabe. Azkuek berak Zolaren artikulu honetatik hila-bera idatzi zuen berriro, gaiak hartu zuen protagonismo handia aipatuz («Egun auetan, Dreiffus [sic] salkindaria dala ta ezta, lur-bira guziko i-a albistari geienak gutxi edo asko Juduen gainean itz egin dute»)¹⁸. Baina Azkueren bigarren artikulu hau lehenaren segida zen, ez bereziki sakonagoa, eta ezta kualitatiboki desberdina ere. Errealitate honek «lehen» intelektual modernoak nor izan zen ebazteko asmoaren hutsaltasuna agerian uzten du. Ospetsuena dudarik gabe Zola izan zen, baina bera baino lehenago jada bazebiltzan zenbait pertsona antzeko jarduera intelektualetan, Dreyfusen alde (adibidez Herr) zein kontra (eskuindarrak). Izatez, egungo aditu batzuen ustez, Zola baino hobeto egokitzen da intelektual modernoaren definiziora Barrès, antidreyfusarden burua¹⁹.

Sorreraren auzi honetan, beraz, datu garrantzitsuena zera da, XIX. mende amaieran gauzatu zirela prentsan eta gisako medioetan intelektualen agerrera eta indarra ahalbidetu zuten baldintzak. Serranok dioen bezala:

si, para que pueda advenir todo tipo de «intelectual» es necesaria la existencia de una sociedad civil, el *intelectual* arquetípico que se afirma a finales del siglo XIX en España (y no solo en ella), supone e implica que ésta haya cobrado ya cierta extensión y vigencia, y que, por reducido que siga siendo [...] empieza a existir a pesar de todo un nuevo público lector, una clase letrada, posible consumidora en el naciente mercado de ideas.²⁰

Debate gaia Dreyfus afera izateak, eta ez beste bat, intelektualen arrakasta handiagoa edo txikiagoa baldintzatu zuen ziurrenik, baina edozein kasutan intelektualen sorrera ez zuen gai jakin bat plazaratzeak eragin. Aitzitik, baldintzek (irakurlegoa «helduta» egoteak, aski aldizkari izateak...) eta protagonisten *modus operandi* berriak (beren kultur prestigioa kausa politiko baten alde jartzeak) karakterizatu zuten intelektualen sorrera.

Zentzu horretan, Azkuek Dreyfus afera tratatzea anekdota mailan ere utz zitekeen. Anekdota interesgarria, erakus-

ten baitu *Euskalzalaren* zuzendaria (Azkue) garaiko polemika nagusiei adi zegoela, baita intelektualen sorrera «ofiziala» markatu zuten haiei ere. Baina zentzugabea litzateke Dreyfus auzia ukitzearen arabera ebaztea Azkue intelektualala ote zen ala ez. Izan ere, Dreyfusi buruzko bi artikuluko horiek idatzi ez balitu, eta gainerako obrak bai, Azkueren kualitate intelektualala aldatuko ote zen? Kontuan izan behar da, gainera, Dreyfusekin lotutako *Euskalzaleko* artikulua ez direla inondik ere Zolak edo Barrèsek idatz zitzaketenen mailakoak. Edukitan Barrèsen ildokoak izan zitezkeen baina askoz maila apalagoan idatziak; topiko kontserbadore eta antijuduz osatutako artikulua dibulгатiboak²¹. Egundik begiratuta, jakina, erakargarriagoa litzateke Azkuek Dreyfusen alde idatzi izan balu eta luze aritu izan balitz. Ez zen hala izan. Dreyfusen gaia ez zen Azkueren kezka nagusia inondik: *Euskalzalaren* idatzitako ehunka artikuluetatik bi baino ez zizkion auziari eskaini.

Espainiar intelektualak beren afera partikularrak bilatu bazituzten (Montjuïc, etab.), Azkuek ere bere polemika gai kutunak zituen, bereziki euskararekin lotutakoak. Eta bilbotar irakaslearen kasuan gai hauek ez ziren Dreyfus aferaren imitazioz sortu, ezta haren ondoren ere. Aitzitik, Azkuek 1898 aurretik idatzi zituen euskararen egoera txarra salatzen zuten proklama eta gisakoak. Izan ere, eta jada aipatu denez, intelektualaren sorrera ezin murriz daiteke Dreyfus kasura eta haren mimesira, berau fenomenoaren agerpen ikusgarriena baita, baina ez fundazionala. 1890ean bertan, Azkue, Bilboko *La Abeja* aldizkaritik, jarrera intelektualala erakusten ari zen artikulua baten bidez bere errebin-dikazio politiko-kulturalak egitean: «emen ordu charrean ta zori gaiztoan sortuta dagozan eskolak edo *escuela*-k zaurituten dau' gero ta zakonago' euskara maitea. ¿Noiz ikusiko dauguz Euskal errian' *escuela* orrek kenduta' *ikastegiak?*»²²; eta hurrengo urteetan, *Euskalzale* eta *Ibaizabal* aldizkarietan, ez zion utzi mota bereko salaketa-eskariak egiteari, kultura arloko profesional izateak ematen zion prestigioa balia-

tuz. Aurrerago zehatzago azalduko da jardunbide intelektual horietan nolako bitartekoak erabili zituen.

Baina edozein kasutan, jada argi geratzen da, Zola aurretik ere, eta haren oihartzuna inondik lortu ez arren, Azkue intelektual modernoan belaunaldiko partaidea zela. Eta partaidetza generazional hori hain da nabarmena ezen Azkueren formazio eta ezaugarrien antzekoak aurki baitaitezke ideologikoki hain urrun zeuden ezkertiar intelektualengan ere: hola, bilbotarra bezala 1864 urtean jaiotako Lucien Herr, Dreyfusen aldeko iritzia sortzen aitzindari izan zena²³, Azkue bezalatsu hezkuntza ertainaren inguruan ari zen lanean, zehazki Parisko irakasle eskolako bibliotekari gisa, eta formazioz «Homme d'étude, érudit, germaniste et slavisant» zen²⁴, Azkueren ereduetatik ez oso urrun beraz (bilbotar apaiza ere jakintsua, aleman hizkuntzaren zalea eta eslaviar kulturaren interesatua baitzen). Halaber, bakoitzaren kausa oso desberdina izan arren, biak baliatu ziren XIX. mende azkenetako aldizkariet beren iritziak publikoari jakinarazteko. Hola bada, aldeak alde, aisa ikusten da Azkue garaiko intelektualen ildoan zebilela.

Kausaren alde desinteresatuki

Intelektualen beste ezaugarri bat, gida espiritual bokazioa da. Ez boterea lortzearren, baizik bidezko kausa bat defendatzearren. Maiz sakrifizio gisa egiten dute, profeten gisara. Baina profeten zeregina Jainkoaren mezulari izatea bazen²⁵, intelektual modernoak gehiago izango dira nazioaren mezulari. Stormek dioen bezala, intelektualek

por su posición alejada de los centros de poder político y económico podrían levantar la voz en nombre del bien común. Quienes se dedicaban a continuar y renovar la tradición cultural de la nación eran los más apropiados para estudiar la identidad colectiva y basándose en sus indagaciones, podían servir de guías espirituales a la nación entera.

Eta hola «se perfilaron como intérpretes desinteresados del alma nacional, como profetas seculares, que por su clarivi-

dencia podrían enseñar a la nación a ser fiel a sí misma y a encontrar su destino»²⁶.

Azkue bete-betean egokitzen da intelektual tipologia horretara, botereguneetatik kanpo egoteaz gain Euskal Herriaren kultur tradizioaren ikertzaile eta jarraitzailetzat baitzuen bere burua. Beraz, euskal nazioaren interprete desinteresatu papera betetzeko abiapuntuko baldintzak argi betetzen zituen. Eta jokatu ere halaxe egin zuen: Azkueren jokatibide konstantea izan zen herriaren onerako jardutea (hots, Euskal Herriaren izenean), eta bere interes pertsonala albo batera utziz. Horren hainbat adibide daude. Guztiak ikusi gabe bakan batzuk aipatuko dira ondoren.

Lehenik kausaren izenean egindako eskariak aipa litezke. Horren alde era guztietako instantzietara jo zuen Azkuek, bai Diputazioetara, bai Espainiako Gobernuarengana, politikoengana, bai Elizarengana. Izatez apaiz bati teoriarik dagoen fideltasun instituzional normala ere haustera iritsi zen «helburu jasoagoen» izenean, erakunde zibilei Elizan eragin zezaten eskatzeraino. Hala, 1913an, Gasteizko apezpikua aldatzeko unea etorri zenean, Azkuek Araba, Bizkaia eta Gipuzkoako Diputazioei idatzi zien apezpiku euskalduna aukeratzeko presiona zezatela eskatuz:

El que suscribe tuvo hace años ocasion de hablar [...] acerca de la gran conveniencia de que la Diocesis de Vitoria fuese regida por un Prelado que con sus instrucciones pastorales, verbales ó escritas, pudiera ser entendido de todos sus diocesanos; y se comprometió á que en ocasion oportuna y caso de que ningun otro promoviese la cuestion, se acercaría él á cada una de las Diputaciones vascas, para que estas de comun acuerdo procuraran recabar el nombramiento de Prelado de nuestra Diocesis á favor de alguien que llenase este requisito. [...]

Tal vez no haya en el mundo cristiano una sola Diocesis regentada por quien no hable la lengua de la mayoria de los fieles. No sé por cual de nuestros pecados se nos condena á los vascos á ser objeto de tan poco honrosa excepcion. Nada dificil seria la empresa de elegir un Obispo, el deseado de la Diocesis, de entre los muchos sujetos muy idoneos reverendisimos Obispos [...], canónigos y párrocos familiarizados con nuestra lengua vasca.

Acaso V. E. se extraña de que no tenga más talla en la Jerarquía de la Iglesia la persona, que se atreve á promover asunto de tan alto interes. Esta circunstancia, lejos de arredrarme de mi proposito, antes me ha servido de estimulo; pues, de ser otra la significacion de mi nombre, se me hubiese tal vez tenido como parte personalmente interesada en la demanda.

La voz de un niño bastó para que del prefecto de la ciudad de Olona surgiese «Ambrosio Obispo» el gran San Ambrosio de Milán. Si el pueblo en aquella ocasion oyó en la del niño la voz de Dios, V. E. verá indudablemente en mi deseo, el deseo del Pueblo Euskaldun, que por su dignidad y por sus intereses los más sagrados reclama un Obispo que hable su lengua.²⁷

Gutun honetan, Azkueren jokabide intelektuala ikus dezakegu: desinteresatuki eta Euskaldun Herriaren («Pueblo Euskaldun») ahotsa bailitzan (ez herriaren ordezkari politikoa, baizik nazioaren interes izpiritualena: «sus intereses los más sagrados»), agintean eragin gura zuen, gizarte osoaren onurarako izango zen eskabidea eginez. Ez zuen emaitza handirik lortu (Arabako eta Gipuzkoako Diputazioek adostasun adierazpenak agertu arren Elizak ostera ere apezpiku erdalduna ezarri baitzuen)²⁸. Baina edozein kasutan intelektualen portaera tipikoa agertu zuen. Pruden Gartziak, profeten metafora erabiliz, ederki azaltzen du portaera intelektual hau:

garrantzitsua da azpimarratzea *Profeta* [hots, intelektuala] ez dela *Herriaren* izenean mintzo [esan nahi da herriaren ordezkari zuzen gisa], *Jainkoaren* izenean baizik [intektual modernoen kasuan *Nazioaren interes sakratuen* izenean esan beharko litzateke] [...] Era berean, eta bidenabar, garrantzitsua da *Profeta Politikariarekin* edo *Apaizarekin* ez nahastea. Garbi dago *Politikaria Herriaren* izenean [ordezkari gisa] mintzo ohi zaiola *Erregeari* [agintari zibilei] (edo *Erregearen* izenean *Herriari*). *Apaiza*, berriz, ez ohi da *Jainkoaren* izenean mintzo, *Elizaren* izenean baizik: bere helburua ez da *Jainkoaren* aginduak segitzea, *Elizaren* interesak defenditzea baizik (gerta daiteke *Profeta* apaiz izatea, baina orduan *Eliza* izaten da interesatuena bere ahotsa hezitzen, eta beharrezkoa bada, ixilarazten).²⁹

Goiko adibidetik deduzitzen denez, Azkue apaiza izan arren, nazioaren interesa jokoan zegoenean ez zuen apaiz gisa jokatzeko, hots Elizaren alde, baizik *profeta* gisa, hau da, in-

telektual moduan (nazioaren alde). Praktikan bilbotar apai-
zak Elizarekiko gatazka irekia saihestu bazuen, maizenik dis-
kretuki aritu zelako izan zen. Erdi ezkutuan ibiltze hori ez
da oso tipikoa intelektual modernoengan, baina tira. Horre-
taz gehiago esango da hurrengo puntuan. Edozein kasutan
inoiz Elizako kideei beraiei esaten zizkien gauzak aurpegira,
adibidez 1921ean Iruñeko seminarioko buru bati euskara
katedra sortzeko eskatzean:

rendiría V. un buen servicio a esta Corporacion [Euskal-
tzaindiari] y sobre todo al pueblo dueño de su lengua, de sus
Obispos y Seminarios, sabiendo del Sr. Torno [Iruñeko apez-
pikua] qué espera hacer de la cátedra de euskera proyectada
en el Seminario por él regido.³⁰

Azkueren hitz hauen arabera, euskaldun populua da ostera
ere protagonista, hizkuntzaren jabea, eta baita apezpiku eta
seminarioen jabea ere. Herri horri zor dio Elizak euskara ka-
tedra. Hots, Azkue apaizarentzat, apezpiku eta seminarioak
euskaldun herriaren azpitik daude, Herri honen zerbitzuan,
eta ez alderantziz. Azkuerentzat, ziur, Herria ez zegoen Jain-
koaren gaintetik, baina, bere pentsaera zuzen interpretatu ba-
dut, Eliza ez da Jainkoa, baizik Jainkoaren tresna soil bat He-
rria zerbitzatzeko. Azkuek, sarri, gauzak klerikalizatze ohi-
tura zuen, baina beti ere Eliza Herriaren zerbitzuan egon be-
har zen ustean. Beraz, berriro ere, *profeta* gisa ageri da Az-
kue, Jainkoaren edo Herriaren alde, ez Elizaren alde.

Nazioaren interesak defendatzeko inori eskariak egiten
ibiltzeaz gain, Azkuek pertsonalki ere bere gain hartu zuen
ataza hori. Inplikazio pertsonal hau, Azkueren lehen obra
nagusian, 1905eko euskara-gaztelania-frantsesa hiztegian
bertan ikus daiteke, hitzaurreko lehen esaldietan:

Quince años largos hace ya que proyecté y bosquejé esta
obra, contra todo mi carácter, ansiando hacer siempre otra
cosa más agradable y más en armonía con él; no habiendo
sido más que desahogos otros trabajos literarios y musicales
que en este tiempo he producido.³¹

Hau da, hamabost urte luzetan Azkue lanean aritu zen, atse-
gin ez zuen obra bat eginez bere izate osoaren kontra, gustu-

ko zituen gauzak «desahogo» soil gisa burutuz, hiztegiaren beharra zegoelako. Eta hiztegiarekin egindako sakrifizio hau, ez da dudarik euskal nazioari zerbitzeko bokazioagatik egin zuela. Izatez bere euskalgintza obra guztietan ageri da kausaren alde aritzeko bokazioa, batzuetan gustura inplikatur, bestetan modu sakrifikatuan. Baina beti ere interes pertsonaletik haratagoko helburu baten alde. 1923an esan zuen bezala, «[estoy] dedicado con alma y vida al estudio y difusión de esta lengua»³². Bizitza eta arima hizkuntzaren kausari eskainia zion. Eta xede horregatik dirua ere ugari galdu zuen. Hau guztia argi ikus daiteke Azkueren 1924ko eskutitz honetan:

A la hora de mis estrecheces personales, allá cuando el diccionario vasco-español-francés, a pesar de buenas subvenciones de esta nuestra Diputación me acarreo un déficit de más de 15 mil pesetas, a nadie me atreví a recurrir. Cuando a consecuencia del costosísimo estreno de mis operas Ortzuri y Urlo (para el de esta se trajo orquesta de Barcelona) tuvieron mis hermanas que empeñar en un Banco de esta localidad sus acciones, pues había yo gastado ya todo mi pequeño patrimonio en correrías por el País y pago de cientos de colaboradores para elaborar el Diccionario, luego el Cancionero y más tarde una Colección de Cuentos, leyendas, supersticiones... etc. obra esta última todavía inédita; en aquellos amargos trances personales, por más que me reduje a ellos por el buen nombre de mi País Vasco, no tuve valor de dirigirme a nadie (1). Cargué con mi cruz y poco a poco estoy cubriendo aquel para mí enorme déficit.

(1) El Señor Sota, a quien dedico la obra del Cancionero, me ayudó antes cuando la fundación del teatro vasco en Bilbao, escuela vasca y Revista Euskalzale. Me faltó valor de acercarme á el entonces.³³

Pasarte honetan, Azkuek euskalgintza lanean egindako gastu ugariak aipatzeaz gain, esaldi bat dago horiek interpretatzeko gakoa ematen duena: «me reduje a ellos *por el buen nombre de mi País Vasco*». Beraz, Azkue ez zen euskalgintzan aritzen dirua xahutzen, eta herririk herri musika eta folklore bilketa neketsuan, edo euskarazko opera dotoreak egiten, halako zereginak gustuko zituelako. Hori ere bai parte batez, baina lan horien guztien helburua interes per-

tsonaletik haratago jartzen zuen: *Euskal Herriaren izen ona zerbitzatzea*. Eta kausa horren alde dirua galdu behar bazuen, bada prezio hori onartzera makurtuko zen. 1931n esan zuen bezala: «No pretendo lucrarme con mis publicaciones y trabajos que los llevo a cabo con la mira puesta en el amor al País, en cuyo servicio cifro mi mayor satisfacción»³⁴. Herrialdea (ostera ere maiuskulaz) zerbitzatzea zen Azkueren satisfakzio handiena.

Zentzu horretan, Azkue frantses ereduko ohiko intelektualengandik aldentzen da, ez baitzen mugatzen kausaren alde desinteresatuki predikatzen, baizik, halaber, kausaren alde pertsonalki ere lan egiten zuen, behar izanez gero dirua ere eralgiz. Hurrengo puntuan ikusiko da hobeto intelektual gisa errealitate sozio-politikoan eragiteko erabilitako bitartekoen kontua.

Intelektual gisa erabilitako bitartekoak politikan eragiteko

Frantses ereduko intelektualen bitarteko ospetsuena manifestua da. Zolak idatzitako artikuluak eredia ezarri zuen: salaketa edo eskari argi bat, interes ideal batzuen izenean justifikatuz. Generikoki kazetaritza artikuluak izaten dira intelektualen bitarteko tipikoak, beren iritzia agertu eta gizarte errealiteren baten gainean eragiteko asmoz. Testua agintariengana zein herriarengana zuzenduta egon daiteke. Zolak, adibidez, Frantziako presidenteari zuzendu zion «J'accuse» idazkia. Beste intelektual batzuk herritarrei zuzentzen zaizkie, haien kontzientziei. Manifestuaren ahozko bertsioa ere badago, hitzaldia, agintari edo pertsona ikasien aurrean emana normalean. Edozein kasutan, manifestu edo hitzaldi, intelektual modernoak publikoki adierazten du bere iritzia, mundu guztiak jakin dezan, herritar zein agintari.

Manifestuak eta hitzaldiak landu ote zituen Azkuek? Manifestu tipikoa, eskari kategoriko bat eginez, ez. Manifestu antzeko artikuluak, egoera bat salatuz, zerbait eskatuz, bai. *Eus-*

kalzale aldizkaria zein *Ibaizabal* mota horretako testuz bete-ta daude, nagusiki euskararen egoerarekin lotutako auzien inguruan eskakizunak eta soluzioak aurkeztuz: seminarioetan euskara irakats dadin, euskal eskolak sor daitezen, hizkuntza jazarpenak gaitzetsiz, euskal akademiaren alde, etab. Inoiz salaketak zuzenki politikoak ere badira, *Tertzadun* ezinez Bermeoko jauntxokeriaren aurka idatzitakoak adibidez. Artikulu hauek iritzi publikoa sentsibilizatzeraz begira eginak daude, boteredunei zerbait eskatzera zuzenduta baino gehiago. Hala ere, artikulu batzuek agintarien artean ere eragina izan zutela dirudi, bereziki eliztar inguruan. Manifestu gisako salaketa artikuluen eredia Azkuek *La Abeja* aldizkarian bertan baliatu zuen 1890ean, euskara zauritzen zuten erdaldun eskolak salatzean. Dena dela, ohiko intelektualek, hizkuntza handietakoek, aurkitzen ez zuten arazo bat zeukan Azkuek euskaraz aritzean, irakurlego askozaz urriagoa baitzuen eta agintariengan eragiteko gaitasun ahulagoa. Horregatik ohiko intelektualena baino maila baxuagokoa da Azkueren artikuluetako tonua, herritar arruntagoari zuzendua.

Honek zerikusia du hein handiz gorago aipatu den afera batekin, hau da, intelektual modernoak sortu ahal izateko beharrezkoa dela gizarte zibila aski garatuta egotea, «ideien merkatuan» kontsumitzeko prest³⁵. Irakurlego-bezeria hori Europa mailan XIX amaieran sortu zen, herrialdeen arabera sendoago edo ahulagoa izanik. Eta horrek ahalbidetu zuen intelektualen agerrera. Europar intelektual tipikoak idaztetik bizi zitezkeen bitartean, euskaraz hori ezinezkoa zen. Euskaraz, Azkue agertu arte, apenas zegoen inolako euskal irakurleria artikulaz zezakeen eremurik. Donostiako *Euskal-Erria* aldizkarian, adibidez, nekez esan liteke ideia intelektualak euskaraz transmititzen zirenik. Euskarari literaturarako uzten zitzaion batez ere tokia (gehienbat olerkiei, gutxiago prosari). Azkuek, bada, intelektual gisa euskaraz aritu ahal izateko ezer baino lehen kazetaritza oinarriak berak sortu behar izan zituen. Funtzio hori zuten hein handiz *Euskalzale* eta *Ibaizabal* aldizkariak: espezifikoki euskaldunen iritzi publi-

ko bat artikulatzea. Datu zehatzik ez badago ere, nire kalkulu-
luen arabera *Euskalzalek* 300-400 irakurle izan zitezkeen.
Beraz izugarri urria zen eremu horren inguruan sor zitekeen
gizarte zibila. Azpiegitura kaxkar horrek ere baldintzatu zuen
Azkue ez aritzea ohiko intelektualak bezain nabarmen ere-
mu honetan: lortu nahi zituen helburuetan eraginkorra iza-
teko aldizkarietako artikulua ez baitziren bitarteko aski
sendoak. Hortik kazetari baliabidea bai erabiltzea, baina ez
(ezin) manifestuak bezalako formatu handinahiak sortuz,
baizik euskal kazetaritzaren neurri errealari zegokion tonu
apalagoan.

Inoiz gaztelaniazko manifestu gisako testuetan ere parte
hartu zuen, adibidez Euskaltzaindiaren izenean 1920an Al-
fonso XIII.a erregeari zuzendutako gutun irekian (euskara-
ren aldeko neurriak eskatuz). Gutun hau osoki intelektual-
tzat har liteke, zeren kultur prestigioan oinarrituz agintari
bati herriaren aldeko neurriak eskatzen baitzaizkio, eta gai-
nera prentsa bidez. Berezitasuna gutun indibiduala ez izatean
dago, ez baitzuen Azkuek, bere izenean, edo euskaltzain des-
berdinek, beren izenekin, sinatu, baizik Euskaltzaindiak era-
kunde gisa. Puntu horretan frantses intelektual indibidualen
eredutik urruntzen zen, baina gainerakoan ez.

Ahozko manifestuei dagokienez, asko izan ziren Azkuek
eman zituen hitzaldiak bere helburu soziokulturalak aipa-
tuz: lore jokoetan, euskal jaietan, ikastaro publikoetan, Real
Academia Españolako sarrera hitzaldian, etab. Ia beti aipa-
tzen zituen euskal eskolen beharra, euskal akademiaren ko-
menientzia eta gisakoak. Zentzu horretan garaiko intelektua-
len tonu berean aritzen zen. Ez zuen gainera aukerarik gal-
tzen hitzaldi haietan presente zeuden agintariei euskararen
aldeko eskariren bat zuzentzeko publikoki: adibidez Oñatiko
euskal jaietan 1902an, Bilbon hezkuntzako arduradunen au-
rrean 1916an, Doneztebeko II. Euskal Egunetan 1923an, Az-
peitiko festetan 1929an, etab.

Azkueregan, hala ere, intelektual tipikoengan ezohikoa
den bitartekoa ere ageri zen boterean eragiteko: eskari parti-

kularra. Maiz zuzendu zen gutunez edo bisita pribatuan apezpikuegana, Diputazioetara, gobernadore zibilagana, erregeagana, aita santuagana, Primo de Riveragana, herri interesen alde zerbait eskatuz, bere prestigio kulturala baliatuz. Ospe horretan oinarrituz agintariei zuzentzea jokabide intelektuala bada ere, ez hainbeste modu pribatuan egitea. Intelektualengan ohikoena auziak publikoki haizatzea zen, herriari gauzen berri emanez. Eta Azkuek, sarri gurago zuen gauzak pribatuki egin, eskandalu gabe, eraginkorrago izateko ustean. Horretan intelektual gisa «primitiboa» zen, masaren inplikazioa saihestuz eliteen arteko akordioa bilatzen baitzuen (kasu honetan elite kultural eta politikoen artekoa).

Dena dela, frantses ereduko intelektualen bitarteko tipikoez gain, aleman edo ingeles intelektualen bidea ere bada-go. Hauek, manifestu eta hitzaldiak eman baino nahiago izaten zuten obren bidez eragitea gizartean. Eta esan liteke Azkuek obren bide hori maiteago zuela adierazpen publikoena baino. Nortasun kontua zen. Baina baita kazeten formatuak euskarari eragiteko zuen ahuleziarena ere: euskarazko manifestu intelektual soilek, aipatu denez, ez baitzuten irakurlego azpiegitura aski sendoa errealitatean nahikoa eragiteko. Ziu-rrenik gaztelaniaz euskararen alde aritzea ere ez bide zen askoz efektiboagoa. Horregatik, frantses irudiko intelektualen medioak ezezagun ez bazitzaizkion ere, Azkuek gurago zituen aleman edo ingeles intelektualen bitartekoak. Eta hola, gizartean eragin nahian, mota guztietako proiektu konkretuak sustatu zituen: gramatikak, antzerkiak, euskara ikasteko metodoak, hiztegiak, operak, ikastetxeak, akademiak...

Zentzu horretan, arlo kulturalen bere autoritatea errebin-dikatzen zuen bitartean (ortografia ebazteko, neologismoak sortzeko, obra musikal bat ona zen esateko...), arlo propioki intelektualean diskretuago aritzen zen: sarritan inplizituki jokatzen zuen bere autoritatearekin, ez zuen bere izena publikoki haizatzen zerbait nabarmen politikoaren alde, baizik kultura arloko obrekin ibiltzen zen, maiz erakunde edo plataformaren batean atzean gerizatuta. Intelektual tipikoen

ezaugarrietako bat indibidualitatearen aldarrikapena bada, Azkue puntu horretan arautik aldendu zen. Izan bazuen indibidualitatearen kontzientzia eta harrotasuna, baina ez intelektual gisa (kausaren alde) jarduten zuenean, baizik gehiago artista gisa ari zenean (opera bat eginez adibidez).

Nolanahi ere, eta laburbilduz, ikusitako ezaugarri nagusien argitan Azkue intelektual kontsidera liteke. Frantses eredukoa baino gehiago anglo-germaniar eredukoa. Zenbait ezaugarritan «primitiboa» (apaiz izatean, sarrienik bitarteko pribatuak erabiltzean, plataforma kolektiboak baliatzean), baina nazioaren aldeko jarduera desinteresatuan zalantzarik gabe intelektualak.¶

-
1. Serrano (2000: 21-22).
  2. Storm (2002: 48).
  3. Cacho-Viu (2000: 47).
  4. Storm (2002: 39).
  5. Storm (2002: 40).
  6. Cf. Azkueren 1906.01.16ko gutuna Antonio Arrizubietari (Euskaltzaindiko ABA-RMA fondoan).
  7. Azkue (1919: 60).
  8. Azkueren 1921.06.21eko gutunean Antonio Vico kardinalari (orain in Irigoyen, 1990: 336-338).
  9. Ikus Barojari buruz Gil Bera (2001: bereziki 223-245 eta 295-297).
  10. Ikus bakoitzak politikarekin izandako harremanak in Varela (1999).
  11. Varela (1999: 8-9).
  12. Serrano (2000: 12).
  13. Cf. Juliá (1999: 153).
  14. Zolaren «J'accuse» 1898.01.13an argitaratu zen *LAurore* egunkarian, eta Azkueren «Dreyfus» 1897.11.11n *Euskalzale* aldizkarian (366. orrialdean).
  15. Cf. Winock (1997: 15).
  16. Cf. Winock (1997: 18-27).
  17. «Dreyfus», *Euskalzale*, 1897.11.11, 366. orr.
  18. Azkue, «Juduak Frantzian», *Euskalzale*, 1898.02.10, 44. orr.
  19. Cf. Winock (1997: 11-71) eta Storm (2002: 39-40, 53-54).
  20. Serrano (2000: 21).
  21. Azkueren kasuan antisemitismoaz baino egokiagoa dela antijudaismoaz hitz egitea, bere aurreiritzien iturburua erlijiosoa baitzen (Eliza katolikoa- ren ohiko diskurtsoarekin bat eginez), ez arraziala (propioki antisemite- na zen bezala). Esandakoarekin koherentzian, hainbat urte geroago, Az-

- kuek katoliko bihurtu zen judu baten kasua positiboki aipatu zuen (anti-semitentzat juduak konbertitzea negatiboa zenean arazoa ezkutatu egiten baitzuen) (cf. Azkue 1929).
22. Azkue, «Izena ta izatea», *La Abeja*, 2. zkia., 1890.I, 53. orr.
  23. Winockek dioenez (1997: 15) Herrek «a joué un rôle très actif, quoique peu visible, aussi bien dans la formation du camp dreyfusard que dans la genèse du socialisme intellectuel français».
  24. Winock (1997: 15).
  25. Jainkoaren mezulari ideiaz, ikus Gartzia (1995: 47-50).
  26. Storm (2002: 52).
  27. Cf. Azkueren 1913.03.22ko gutuna Arabako, Bizkaiko eta Gipuzkoako Diputazioei (Euskaltzaindiko ABA-RMA fondoan).
  28. Cf. Arabako (1913.03.30) eta Gipuzkoako (1913.03.28) Diputazioen erantzunak (Euskaltzaindiko ABA-RMA fondoan).
  29. Gartzia (1995: 50).
  30. Azkueren 1921.05.14ko gutuna Luis Goñiri (Euskaltzaindiko ABA-EUS fondoan, 1921).
  31. Azkue (1905-1906, I: VII).
  32. Azkueren 1923.11.05eko gutuna Juan Artzaduni (Euskaltzaindiko ABA-EUS fondoan, 1923). Letra etzana nirea.
  33. Azkueren data gabeko (baina 1924 urtearen hasierako) gutuna Toribio Sanchezi (Euskaltzaindiko ABA-EUS fondoan, 1924). Izatez jatorrizko gutunaren kopia da (antza Maidaganek egina). Honelako aitorpena egiten du Azkuek ezen Euskaltzaindiak arazo ekonomikoak ditu eta gutun horretan dirulaguntza eskatzen ari da.
  34. Azkueren 1931.12.29ko gutuna Bizkaiko Diputazioari (Junta de Cultura Vasca sailari) (Euskaltzaindiko ABA-RMA fondoan).
  35. Serrano (2000: 21). Ikus aipua gorago.

Bibliografía

- Azkue, Resurreccion Maria (1905-1906): *Diccionario vasco-español-francés*, II bol., Mame, Tours.
- (1919): *La música popular vasca*, Vizcaína de Artes Gráficas, Bilbo.
- (1929): *La estigmatizada de Konnersreuth*, Imprenta de E. Subirana, Bartzelona.
- Cacho-Viu, Vicente (2000): *Los intelectuales y la política. Perfil público de Ortega y Gasset*, Biblioteca Nueva, Madril.
- Gartzia, Pruden (1995): «Historia intelektualala edo intelektualen historia?», in P. Garzia, I. Zaldúa (arg.): *Historia: zientzia ala literatura?*, UEU, Bilbo, 47-64.
- Gil Bera, Eduardo (2001): *Baroja o el miedo. Biografía no autorizada*, Península, Bartzelona.
- Irigoyen, Alfonso (bil.) (1957): «Del epistolario de Azkue», *Euskera*, II, 261-393.
- Juliá, Santos (1999): «'La charca nacional'. Una visión de España en el Unamuno de fin de siglo», *Historia y Política*, 2, 149-164.
- Serrano, Carlos (2000): «El 'nacimiento de los intelectuales': algunos replanteamientos», *Ayer*, 40, 11-23.
- Storm, Eric (2002): «Los guías de la nación. El nacimiento del intelectual en su contexto internacional», *Historia y Política*, 8, 39-55.
- Varela, Javier (1999): *La novela de España. Los intelectuales y el problema español*, Taurus, Madril.
- Winock, Michel (1997): *Le siècle des intellectuels*, Seuil, Paris.

ARTEA 79

Artea eta euskaldunok • Bakoitza bere zoroak
Faltsu autentikoa • Martxa baten lehen notak

XABIER GANTZARAIN

TEKNOZIENTZIA 85

Berde nahi zaitut berde • Babes neurrigabea
Eta jainkoak kreatu gintuen • Hezkuntza kezka
Atomkraft

INAKI IRAZABALBEITIA

LITERATURA 91

Ez duzu idazlea ematen • Hitzen udalekuak
Hatz mamiekin • Gastroenteritisa

UXUE ALBERDI

SOZIOLINGUISTIKA 96

Urte berria • 2007ko bukaerak utzi diguna
Praktika kulturalak eta hizkuntza

LIONEL JOLY

TELEPOLIS 102

Liburu irakurgailu digitala
Etengabeko kontraesana
Euskarazko Wikipediaren alde
Sarean ere, arpoi baten eran

JOXE ARANZABAL

GLOKALIA 108

In & out • Para bellum • Kyoto eta gero

AITOR ZUBEROGOITIA

Artea eta euskaldunok

Arteari doakionean, XX. mendeko azken hamarkada osoan hizpide nagusia Guggenheim Bilbao Museoa izan zen gurean. Ezinbestean. Urrutira gabe, *Jakin*-en bertan, Joseba Zulaika baten artikulua aipa nitzake, edo Joxean Muñoz eta Hasier Etxeberriarenak. Kezka zegoen, harridura, haserrea. Segur aski, oso kontziente izan gabe ere, garai baten bukaera sumatzen zelako. Nola esan: XXI. mendea Guggenheim Bilbao Museoarekin hasi zen euskaldunontzat.

Ez ordura arte ezjakinak ginelako arte kontuetan, Serge Guibaulten hitzen zentzuan baizik: XXI. mendea ez zen hasi irteteko pistola-tiroarekin, kutxa erregistratzailearen txilin hotsarekin baizik.

Hitz hauek *Aprendiendo del Guggenheim* (Akal, 2007) liburutik hartu ditut. 2004ko apirilean Renon izandako «Learning from the Bilbao Guggenheim» sinposioan irakurritako hitzaldiak biltzen ditu. Lehendabizi ingelesez argitaratu zen, 2005ean. Iaz, museoak hamar urte bete zituela profitatuz edo, espainolez. Zenbat beteko ditu, euskaraz irakurtzeko modua izaterako?

Bakoitza bere zoroak bizi du, eta bat zoratu egiten da bazuetan, erakusketen katalogoetako euskarazko testuak irakurtzen. Testua dela gutxienekoa, esango duzue apika, eta hala litzateke, beste zerbaiten sintoma ez balitz. Beti dira itzulpenak, eta bakanetan onak. Euskarak eta euskaldunok ez dugu balio, antza, garai batean zientzietarako bezala, arterako.

Artea unibertsala dela esaten da, baina lanen izenburuak ez datoz esperantoz. Ingelesez datoz, espainolez datoz, frantsesez, alemanez. Artea unibertsala dela esaten da, baina hi-

tzak dauzka lagungarri. Hizkuntzarena ez da txikikeria. Begiratu bestela, iazko udazkenean ireki eta aurtengo otsailean itxi duten Guggenheim Bilbao Museoko erakusketaren izenburuari: *Chacun à son goût*.

Hamabi euskal artista batu zituen Rosa Martinez komisarioak erakusketan. Bidenabar esanda, bakoitzak bere lekua zein den argi izan zezan, azken solairuan jarri zuten, eraikineko beste gela guztietan AEBetako artea erakutsi den bitartean. Euskaldunok mendizale ospea dugulako izanen da agian.

Hamabi artista horietarik batzuk euskaldunak dira, eta besteak euskal herritarrak. Baina nola Euskal Herria ez den euskararen herria, eta nola euskara ez den batzen dituen, erakusketaren izenburuak ezin zuen euskaraz izan. Halaber, espainolez jartzea ere ez zuen ondo hartuko jende askok, tartean Guggenheimekin tratua egin zuen eta abertzale itxurak mantendu behar dituen alderdiak, eta beraz, espainolez ere ezin zen jarri. Eta orduan zer, ingelesez, inperioaren hizkuntzan? Museo inperialistatzat hartu izan denak ezin du hori egin, hori katuak ere badaki. Zer egin, orduan? Frantsesez jarri, eta denok kontent. Aipua Diderotena dela, jarri dute aitzakia. Eta zer? Japonieraz jarriko zuketuen Yukio Mishimarena balitz? Errusieraz, Fiodor Dostoievskirena balitz?

Ederki asko geldituko zatekeen, hizki handiz: Bakoitza bere zoroak bizi du.

Bakoitza bere zoroak

Eusko Jaurlaritzaren Kultura Saila, esate baterako, Picassoren *Guernica*-k bizi du. Iaz, Gernika bonbardatu zutela 70 hamar urte betetzen zirela eta, behin eta berriz eskatu zitzaion Espainiako Gobernuari, eta Reina Sofia Museoari, Picassoren koadro ospetsua Euskal Herrira ekartzeko. Ibarretzek, Miren Azkaratek, Belen Greavesek... Orain batek hurrena besteak, Eusko Alderdi Jeltzaleko makina bat lagunek eskatu

zuten bere garaian Agirre Lehendakariak berak bazter utzitako koadroa. Belen Greaves, gainera, zazpiak bat leloa kopetako azaletan daukara erakutsiz, Gernikako bonbardaketaren urteurrenean, koadroa hamar urte betetzen zituen Guggenheimen erakustea ederra zatekeela esaten ausartu zen. Zer hoberik? Berriz ere izango zituzkeen milioi bat bisitari.

Hala ere, auzi honek gutxi du ikustekorik artearekin. Iaz argitaratu zen beste liburu interesgarri bateko hitzak dira: *Guernica*-k beti funtzionatuko du zerumuga gisa, zerumuga iritsi ezinekotzat akaso, baina bere eskaera etengabeak ideologia nazionalistaren funtsezko elementu bat aktibatuko du: gurea eta soilik gurea den zerbait kendu digutenaren sentimendua, nahiz eta benetako historia, gertaerena, oso bestelakoa izan. Iñaki Estebanen hitzak dira, *El efecto Guggenheim* (Anagrama, 2007) liburutik jasoak.

Afera ez da kulturala. Picassoren *Guernica* ez luke Kultura Sailak eskatu behar, Atzerri Ministerioak baizik, halakorik balego. Edo zein da Kultura Sailaren nahia? Euskal herritar orok Picassoren koadro zoragarria ikus dezagun desio du? Arte modernoan zailduak izan gaitezen? Ba jar ditzatela autobusak, edo abioiak, edo nik dakita zer Madrilera, eta bidal gaitzate txandaka-txandaka, XX. mendeko lanik onenetako bat ikustera.

Edo hobeto, eska diezaiotela kopiatzaile on bati, egiteko *Guernica*-ren kopia bat, neurri berekoa, eta zintzilika deza-tela Gernikan. Edo askoz hobeto, egin ditzala kopia mordo bat, eta jar ditzatela Euskal Herriko museo guztietan. Baita Guggenheimen ere. Total, ez da lan faltsuak erakutsi ditzuten lehen aldia izango.

Faltsu autentikoa

Jon Alonsoren *Erretzaileen eremua* (Susa, 2006) liburuko «Non fida, han gal» ipuineko protagonista, puru autentikoen eta faltsuen arteko alde antzeman ezinda dabilela, harri eta horma geratzen da saltzaileak beste sailkapen hau ere bade-

la esaten dionean: faltsu faltsuak, eta faltsu autentikoak. Azken hauek puru autentikoak egiten diren fabrika berean egiten dira, langile berak egiten ditu, lehengai berbera erabiltzen. Egunean puru bat ateratzeko eskubidea du langile bakoitzak. Batzuek erre egiten dute purua, beste batzuek gorde, eraztunak jarri, kaxa bete eta turistei saldu. Baina eraztunak eta kaxak halamoduzkoak dira. Horregatik dira faltsu autentikoak.

Halako zerbait gertatzen da artean ere. Inor ez litzateke joango *Guernica* faltsu bat ikustera, faltsua dela jakinez gero. Orain, benetakoa dela salduko baliote, inork ez balu fitsik esango, Reina Sofiak baietz esango balu, utziko diola koadroa Eusko Jaurlaritzari, nahiz eta biek faltsua dela jakin, eta trasladoaren xehetasun guztiak emango balira, ez bagenu jakingo faltsua dela, nork nabarituko luke aldea, koadroa X izpiekin ez ikustera? Non dago faltsu faltsuaren eta faltsu autentikoaren aldea?

Amsterdameko Van Gogh Museoan izan ginenean, gidariak berak jarri gintuen jakinaren gainean. Koadro hauei buruzko zurrumurru bat dabil aspaldi: esaten dutenez, erakusten dituztenak ez dira originalak, kopiak baizik. Originalak, ondo gordeta omen dauzkate, ez jakin non, lapurren beldurrez. Harrapazank, pentsatu nuen, ez zagok hori baino alarma hoberik. Nor arriskatuko da koadro faltsu bat lapurtzen? Gero pentsatu nuen ezetz, han zeuden koadroak autentikoak izango zirela, eta zurrumurrua lapurrak uxatzeko asmatua izango zela. Baina, auskalo. Kopiak balira ere, zer?

Eta orduan, erakusten direnak kopiak baldin badira, zer da miresten duguna?

Bada miresten duguna artea da, eta ez munduan bakarra den objektu bat. Berdin zaigu bakarra den, edo ehun kopia dauden. Miresten duguna trazuaren indarra da, koloreen bizia. Van Gogh koadroa ikusi nahi dugu, ez Van Gogh bat. Eta gainera, ez dakigu Van Gogh bat ari garen ikusten, baina badakigu Van Gogh koadro bat ari garela ikusten. Nahiz eta kopia bat izan.

Diotenez, ba omen da Lekeition Mikel Laboak berak baino Mikel Laboaren antz handiagoa duen gizon bat.

Martxa baten lehen notak

Batek ez du inoiz galtzen itzaropena, eta egungo kultur politika nagusiak Guggenheim bezalako ornamentuak hobesten dituen arren, ematen du Euskal Herrian badela mugimendurik arte munduan.

Hemengo artistek nazioartean erakusten dituzte euren lanak. Ibon Aranberri Kasseleko Documenta ospetsuan izan zen iaz, eta laster Bartzelonako Tapies Fundazioan izango da. Bartzelonan dauka erakusketa oraintxe bertan, MACBA serioan, Asier Mendizabalek. Mainer Lopezek Hungarian egin du lan, esate baterako. Eta hemen bertan ere, erakusketa bikainak egon dira iaz, J.R. Amondarainek Donostiako KMn paratutakoa, kasu.

Baina artistak testuinguru egokia behar du. Gaur egun hor zehar dabilzan artista horietako asko, Artelekun egon ziren lanean. Han ezagutu zuten elkar, eztabaidatu, sentitu. Han ikusi zuten artea beharrezko zutela.

Alde horretatik, badira itzaropenerako zantzuak.

Bilbon bertan, Guggenheim Museoaz gain, hor dago Arte Ederren Museoa. Bestearen tiradizoa baliatuz, jendea erakartzen asmatu du, eta erakusketa interesgarriak eskaintzeaz gain, ikerketa lana ere sustatzen du. Eta hor dago Bilbao Arte, hor dago Rekalde, eta hor daude galeriak. Beharbada, ez da hasiera batean uste zena bezainbat hazi artearekiko interesa (eta batez ere salmenta), baina gune garrantzitsu bilakatu da, jendea lanean ari da, eta aurrera begira, kanpora begirako eskaparatea izango dela dirudi. Horrek ez al du ekarriko barrura begirako ekimenak urritzea.

Gasteizen martxan da Krea, eta bertako sortzaileentzat gune aproposa izango delako iritzia hedatuz doa. Arakisek zuzentzen duen Montehermoso Jauregian ekimen interesgarriak jarri dituzte abian, eta oso erakusketa txukunak ja-

rri ohi dituzte. Turismoa erakartzeko egindako Artium berra ere, erreferentzia ari da bihurtzen. Eskaparatea izango da, baina biltegia zentzuz ari da betetzen; ondo zaintzen ditu erosketak, eta fondo baliosak dauzka.

Iruñean Baluarte daukate, baina ez du ematen sorkuntzari begira dagoenik. Aldiz, Huarte Arte Garaikideko Zentroak beste dinamika bat bilatu nahi duela ematen du, parte-hartzaileagoa, irekiagoa.

Baionan... Baionan Euskal Museoa daukate.

Berritasunik handienak Donostian daude. KMn erakusketak interesgarriak jartzen dituzte; ikustekoa izango da Manu Muniategiandikoetxearena. Egia da inork ez dakiela oso ondo zer gertatuko den Artelekurekin, eta batzuek etorkizun beltza irudikatzen dutela, baina egia da baita ere, Donostian badagoela aspaldiko partez, ilusioa sortzeko moduko proiektua: Tabacalera.

Proiektua ona da, lan taldea ere bai. Martxa baten lehen notak entzuten ari gara, eta oraingoz atsegin dugu doinua. Orain ikusi egin behar politikariek ez ote duten hondatuko, euren protagonismo nahiarekin, argazkian azaldu behar amorragarriarekin, aspaldian eduki dugun proiekturik zentzuzkoena.

Ez al dugu Andres Nagelen hitzekin gogoratu beharrik izango: politikak zuzentzen du kultura, eta hori dramatikoa da.¶

Urte mordoska igaro dira *Egunen gurpilean* zientziaz idazteko ardura izan nuen atzen alditik. Pozik helden diot *Jakinen* orrialdeetan bi hiletik behin idazteko aukerari.

Berde nahi zaitut berde

Esaera zaharrak dio ez zarela inoiz oheratuko zerbait berria ikasi gabe. Horixe jazo zait oraindik orain *Scientific American* aldizkariaren orrialdeei begiratu bat ematen ari nintzenean. Guztiz harrituta leitu nuen iraupen luzeko bonbillak ingurugiroarentzat arriskutsuak direla eta kontuz kudeatu behar direla zabor bihurtzen direnean. Berdea ez hain berde! Lanpara fluoreszente konpaktuek ohizko bonbilla goriek kontsumitzen duten energiaren %25 kontsumitzen dute eta 10 bider gehiago irauten dute. Ondorioz, energiaren zein materialen kontsumoan aurrezpen handia ekartzen dute. Ingurugiro-inpaktu txikiaren ondorioz, berdetzat jo zitezkeela uste nuen. Baina usteak erdiak ustel eta bonbilla energia-aurreztaile horien barnean pozoia dago gordea, merkurioa hain justu.

Lanpara piztean barruan dagoen merkurioa lurrundu egiten da karga elektrostatikoen ondorioz eta argi ultramorea emititzen hasten da, zeinak lanpararen beiraren barne-gainazalean dagoen fosforozko gainestaldurari distirarazten dion. Merkurioa neurotoxina indartsua da, bizidunek metabolizatzen ez dutena eta gorputzaren gantzetan pilatzen dena. Hori dela eta, merkurioaren erabilera desagertuz joan da inguruko tresnetatik: etxeko termometroetatik, piletatik... Lanpara fluoreszente bakoitzak merkurio-kantitate oso txikia du, 5 bat miligramo. Arazoa lanparak kantitate handitan

pilatzen direnean sortzen da, zabortegietan esaterako, eta horietatik lurrazpiko uretara pasa daiteke, eta hortik... Gogoan izan Japoniako Minamatako badian urteetan zehar isuritako merkurioa arrainen gantzetan pilatu zela, pertsonak jan zituztela eta eragin zituen gaitz larriak (ikus www.zientzia.net/artikulu.asp?Artik_kod=12996).

Merkurioak ez du ordezkorik oraindik eta lanpara fluoreszenteak usatu nahi badira, arrisku horren saria ordaindu beharko da. Beste behin, 'bio', 'ekologiko', 'berde' eta antzeko kalifikatiboen erlatibotasuna agerian gelditu da eta horrelakoak agertzen direnean, letra txikiari ere erreparatu behar zaio kanpai-hotsaren oihartzuna haboro ozendu baino lehen. Beste manera batera esanda, edozein prozesuren ingurugiro-onurak eta -galerak juzkatzeko prozesu osoari begiratzea izaten da jokabide zuhurrena, hots, bizitza-zikloari erreparatu behar izaten zaio, produktua edo prozesua sortu eta amaitzen direneko urrats guztiei. Horren adibide egokia bioerregaien onuren edo desonuren eztabaida da, baina beste baterako lagako dugu hori.

Ez dizut irakurle horratik esan nahi, kontsumo txikiko lanparari muzin egin eta betiko bonbilla goriekin jarraitzeko. Ezta gutxiagorik ere! Usa itzazu lanpara fluoreszente konpaktuak eta tentuz kudeatu hondakin bihurtzen direnean. Olinoa biltzen dituzten kamioiek hartzen dituzte horiek ere.

Babes neurrigabea

Irakurri nuen berri horrek gogoetarako beste ertz bat ere ematen zuen. Hara, «Lanpara fluoreszente konpaktu bat apurtzean zer?» izenburupeko paragrafo batean honako hauxe zioen:

Ireki leihoak merkurio-lurruna sakabanatzeko. Ondoren, eskularruak jantzita, xingola itsaskor bat usatuta lanpararen pieza txikiak eta lanpara barruko hautsa bildu. Xingola eta lanpararen pieza handiak plastikozko zorro batean sartu. Se-

gidan xurgagailua pasa inguru horretan. Xurgagailuaren poltsa zakarretara bota baino lehen bi bider zigilatutako plastikozko poltsa batean.

Ez al zaizue gehiegizkoa iruditzen 5 miligramo merkurio-rengatik? Ez al da urrunegi joatea bizitzeak dakartzan arriskuez babesteko joera horretan? Paranoia esango nioke neronek horri. Iruditzen zait anitzetan, arriskuez babesteko eta seguru bizitzeko nahi horretan, arrazoizkoa den mugalerroa pasatzen ari dela gure sozietate hau. Bizitzeak berarekin dakar, izatez, arrisku- eta ziurgabetasun-kuota bat kudeatu eta jasan behar izatea. Nago batzuek zerora eraman nahi dutela kuota hori, arrisku eta ziurgabetasun oro ezabatu, horretarako lege, araudi eta enparauak bata bestearen segidan ezarrita. Nire kezka da ideia horiek gero eta blaitzen ari direla gure subkontzientea eta naturalizat jotzen ditugu naturaletik gutxi duten gehiegizko babes-neurriak. Eta horrek, ondorioz, ardurak norberaren gainetik kentzea eta zerbait desatsegin jazotzen denean erantzukizuna besteei egozteak dakar. Esate baterako, ibai baten ertzean jolasean dabilen urliaren umea uretara jausten bada, erantzukizuna ez da urliarena izango umea zertan ari zen kontrolatu ez duelako edo arrisku hori kudeatzen irakatsi ez diolako, udalarena, diputazioarena edo sendiarena izango da hesirik paratu ez duelako eta paratu baditu baxuegiak direlako...

Eta jainkoak kreatu gintuen

Urruneko kontu bezala so egin izan diogu kreazionismoari, hots, eboluzioaren teoria ukatzeari. Estatu Batuetako hegoalde sakoneko, Kansasko eta antzeko tokietako, fundamentalista kristauen sinismen okerrak baino ez zirela uste izan dugu. Gaitza jazo izan zaigu entenditzea zientzia eta teknologiaren gailurrean dabilen herri batean, nola eztabaidagai izan daitekeen eskolan kreazionismoa irakatsiko den ala ez; darwinismoa arbuiatzea. Bitxikeriatzat jo izan dugu, sozietate estatubatuarraren idiosinkrasiarekin lotutakoa.

Horren kuidadorik ez dugula, pentsatzen dugu; geurean ezin dela horrelakorik gertatu. Ez dakit gure herrian horrelako uste okerrek sustrairik egingo ote duten, panpa-belarrak egin duen legez. Fenomenoa ozeanoa zeharkatzen ari da edo, zehazkiago, kreazionismoaren predikatzaileak ailegatu dira Europara. Estatu espainolean ekin diote jada predikuari, herri eta hiri askotan hitzaldiak eta antzekoak antolatzen ari dira fedegabeak beren federa ekartzeko. Iruditzen zait Europa zaharrak horrelakoen kontrako txertoa jarrita duela. Alabaina autokonplazentziak ez gintuzke hartu behar eta hobe dugu erne egotea, kreazionismoaren belar gaiztoak sustrairik bota ez dezan.

Hezkuntza kezka

Snowen *Bi Kulturak* obraren itzulpenari egin diodan atarikoan luzean dihardut zientziak eta teknologiak gure gizartean eta kulturaren duten tokiaz. Hezkuntza-sistemaz dihardudanean kexu naiz oinarritzko zientziari toki txikiegia ematen zaiola curriculumean eta neska-mutiko gazteak derrigorrezko hezkuntza bukatzean zientifikoki analfabetoak izateko arriskua dagoela seinalatzen dut, baita horrek izan ditzakeen ondorioak ere. Gerora, liburua publikatu ostean, atariko berriz ere leitu dudanean, nire analisia ez zela osoa izan konturatu naiz. Zientzialari baten ikuspegi lerratuari gehiegi lotu zaiola iruditzen zait orain. Humanitateen ikuspegitik ere so egin behar niokeen auziari. Kezka ez dut berria, aspalditxokoa baizik. Guk jaso genuen kultur tradizioaren zenbat transmititzen ari gatzazkie gure seme-alabei? Guk baliatzen ditugun erreferentzia kulturaletatik zenbat zaizkie arrotz? Urliak Job santuaren pazientzia duela esaten dugunean zer ulertzen dute benetan? Kultura eta historia greko-latinoa ezagutzen al dute? Hannibal zein den badakite, ba al dakite ordea zein den Anibal? Aurten DBH bukatuko duen gure seme zaharrenak eskolan jaso duen hezkuntza formalak sortarazten dizkit galdera horiek.

Atomkraft?

Klima-aldaketari aurre egitearen izenean eta ustezko energia-eskari gorakorren aitzakian zentral nuklearren onurak saldu nahi dizkigute hainbatek. Horren aldekoen arrazoiak: CO₂-rik ez dute emititzen; eraikuntza-kostuak handiak badira ere, funtzionamendu-kostuak txikiagoak dira haize-sorgailuena eta eguzki-plakena baino; erregai-hornikuntza epe luzerako bermatua dago eta ez dago estatu 'ez-egonkorren' esku; eta energia etengabe sortzen du, haizeak eta eguzkiak ez bezala.

Fisiozko energia nuklearraren aldeko postura egitea 'zar-tagnetik sutara' salto egitea bezala dela oso garbi daukat. Energia nuklearrak duela hogeita bost urte zituen arazo berberak ditu gaur egun ere. Hondakin nuklearren kudeaketa egokiaren auzia konpondu gabe dago oraindik, adibidez. Kostuen arazoan ez dugu sakonduko, baina zein aztik kalkula ditzake energia nuklearraren benetako kostuak gatatutako erregai nuklearra nola kudeatu ez badakigu? Hori xe da energia nuklearrak duen arazo nagusia: nola gorde segurtasunez eta denbora luzez erradioaktibitate handiko hondakinak? Ez dugu ahaztu behar bestetik, energia nuklear zibila ugaritzeak erabilera militarra egiteko gaitasuna handiagoa egiten duela. Zer arrazoi politiko dago bestela Iranen programa nuklearra susmagarria izateko?

Erregai-hornikuntza seguruarena oso eztabaidagarria da. Egun ezagutzen diren uranio-erreserbek 100 bat urte iraungo dute oraingo kontsumo-erritmoari eutsiz. Kontsumoa handitzen bada, berriz... Uranio naturalak 235eko pisu atomikoko isotopoaren %0,7ko kontzentrazioa du. Uranioa erregai moduan erabili ahal izateko, U²³⁵ isotopoaren proportzioak %3koa behar du izan. Horretarako 'aberastu' egin behar da uranio naturala. Prozesu hori egiteko teknologia estatu gutxi batzuen esku dago bakarrik, eta, teknologia hori izanez gero, arma nuklearrak eraikitzeke gaitasuna duzu. Estatu zentralen uranioa AEBetan aberasten da, etsenplurako.

Galdera asko eta erantzun gutxi. Dena dela, energia nuklearraren *lobby* gero eta indar gehiago egiten ari da Estatuan moratoria eten dadin, eta, ondorioz, aurki horren inguruko eztabaida publiko interesgarri baten aitzinean egon gaitzke.

Bukatzeko datu apal bat: urtarrilaren 16an 15:30ean Estatuan kontsumitzen ari zen energia elektrikoaren %28ren jatorria haizea izan zen; parke eolikoek marka berria!¶

Ez duzu idazlea ematen

Gustuko ditut ematen duzu/ez duzu ematen esaldiak. Asko ematen dute. Judith Montero saxo-joleak esaten du askotan entzun dituela, baita musikari profesionalen ahotan ere «joe, itxura hutsari begiratuta ondo jo behar du horrek» bezalako esaldiak. Imajinatu dezakegu udako gau bat eta nazioarteko musikarien topaketa baten osteko afaria terraza batean. Eta gizon bat, altua, gabardinarekin. Eta ilea atzera. Eta «ondo jo behar du horrek». Baina Judithi ez omen zaio, begiratu batean, ondo ala gaizki jotzen duen igartzen... Emakumeei orokorrean ez omen zaie saxoa ondo ala gaizki jotzen duten igartzen... Bitxia.

Esana zidaten «ez duzu bertsolaria ematen». Ez nuen ulertu Elgoibarren «Hitzak egin gaitu ezer» bertsolaritzari buruzko erakusketan bisita gidatuak egin nituen arte. Oholtza bat zuen erakusketak, eta hurrei bertara igo eta bertsolariak imitatzeko eskatzen genien. «Egin bertsolariarena!» animatzen genituen. Orduan ulertu nuen: haur guztiek —neska zein mutiko— gizonezko bat imitatzen zuten; gehien-gehienek purua pizteko imintzioa egiten zuten, hankak zabaldu eta eskuak atzean gurutzatzen zituzten, burua altxa eta ahots nasalarekin hasten ziren boz gora kantuan... «Egia da, ez dut bertsolaria ematen!», pentsatu nuen, «eta eskerrak!».

Chillida-Lekun joan zitzaidan itzala ihesi hurrena. Alai Martin bertsolariak eta biok kantatu behar genuen bertan. Goiz xamar iritsi ginen, eta kafe-makinaren aldamenen ari ginen hizketan segurtasun-agente bat hurbildu eta «las azafatas?», galdetu zigunean. «No, las bertsolaris», erantzun genion. Baina, benetan, halakoetan zalantza gelditzen da: akaso erretiluak mikroak baino hobeto ematen dit?

Joan den astean hautsi zidaten beste ispilu bat. Durango-ko liburutegian izan nintzen *Aulki bat elurretan* liburuari buruz hizketan, pare bat orduz, lagun-giroan, gustura oso. Solasaldiaren amaieran, arrastaka ari ziren aulkien eta despedida-diosalen artean entzun nuen: «joe, Uxue, ze naturala zaren. Ez duzu idazlea ematen!». Klin-klin-klin!!! Kanpaitxo berriz ere... Hau ere ez al dut ematen? Antinaturala izan behar ote dut idazle izateko? Lentillen ordeztatuak behar ote nituen? Ez al dut kokotsean behar bes-tetan hatz egin? Esan izan didate idazle izateko irribarre gehiegi egiten dudala ere... Txarrena da, neure burua *Sautrela*-n ikusi nuenean ni neu lotsatu nintzela: «joe, etxeko salan nagoela ematen du. Ez dut idazlea ematen!», esan nion pisu-kideari. «Eta eskerrak!», erantzun zidan porroari kalada bat ematen zion bitartean.

Baina, nork ematen du ematen duena?

Hitzen udalekuak

Segur aski inork ere ez. Baina ezin uka jendeak gutaz pentsatzen duenak erabat baldintzatzen duela gure izaera. Tontoa tontakeriak egiten dituen omen da. Baina esaiozu tontakeriarik egiten ez duen haur bati hamar aldiz tontoa dela. Esaiozu tonto, tonto, tonto, tonto... eta ikusiko duzu nola azkenerako tontakeriak egingo dituen, eta beraz, tonto bihurtuko den. Gugandik espero denaren arabera jokatzeko baitugu askotan, jartzen diguten definizioaren arabera eta, noski, gero jokaera horrek birdefinitzen gaitu. Eta tonto, tonto, tonto... esaten dioten haurra nekez izango da herriko lixtoena.

Zer espero da, beraz, idazlearengandik? Serioa izatea, jantzia, intelektuala, apur bat buhamea eta eszentrikoa, agian... Eta zein da telebistak zabaltzen duen idazlearen irudia? «Usain bat? Aguarrasarena» (mea culpa, horixe erantzun nuen).

Baina gero haurrak eta gazteak literaturara erakarri nahi ditugu. Nola, ba? Lotsatu egin ditugu! Bermeoko institutuan

izan naiz literatur tailer moduko bat ematen, eta aurreneko klasean —tuntuna ni— «nori gustatzen zaio irakurtzea?», galdetu nien. Purrustada bat izan zen erantzuna, eta atzamar lotsatu bat edo beste. Bigarren klasean estrategia aldatu nuen, ordea: «Zer irakurtzea gustatzen zaizue?», galdetu nien. «Komiakiak», «abenturazkoak», «zientzia-fikzioa», «mendiari buruzkoak»... eta titulu bat edo beste ere esan zuten.

Nori ez zaio gustatzen istorioak entzutea? Hitz-jokoak egitea? Jolastea? Existitzen ez diren hitzak asmatzea? Nor ez da umetan zapo-hizkuntzan hitz egiten saiatu? Nork ez du bere izena atzekoz aurrera esan belarrira zer soinu egiten duen jakiteko? Nork ez du maitemindutakoan sms formatuko poesia egin?

Hitzen udalekuak sortu behar genituzke. Xabi Payari entzun nion duela gutxi: «euskara bultzatu nahi baduzu, aipatu behar duzun azken hitza euskara da». Egin ditzagun literatur udalekuak literatura aipatu gabe. Kendu boligrafoa eta koadernoan eraman beharreko gauzen zerrendatik. «Debekatuta dago liburuak eramatea», jarriko nuke letra larriz izen-emate orrian. Eta egin dezagun jolas: har ditzagun hitz konposatuak, bana ditzagun erditik eta elkar ditzagun berriro hitzak aleatorioki. Har ditzagun, esaterako, kalejira, liburu-denda, itsasontzia, kalatxoria... eta sor ditzagun jiradenda, kalajira, kaleontzia eta txoriliburua... Jar dezagun maitadenda bat atarian: ordenatu ditzagun besarkadak, musuak eta laztanak apaletan. Jar diezaiegun prezioa eta zehaztu dezagun dendaren ordutegia. «Muxu bat gaueko 10etan? Bar-katu, itxita dago: goizeko 9etatik arratsaldeko 8etara zabal-tzen dugu».

Jar dezagun «i» bokalarekin bakarrik hitz egin daitekeen eguna; jir dizigin itsisiki igini (bakoitzak egin dezala bere txalupa, pentsa dezala zein den arrantza egiteko lekuri onena, eta hauta dezala portu bakoitzeko maitea. Oroi ditzala hondoratu zirenak eta asma ditzala altxorrek eta lamiak eta korsarioak eta baltsak); jar dezagun errimatuta hitz egin behar den eguna; idatz ditzagun poemak izaretan

eta lo daudenen besoetan; ea zeinek idazten duen piroporik politena zopako hizkiekin...

Idazlea ez da serioa, jantzia, intelektuala, apur bat buhamea eta eszentrikoa... Arren! Hori afirmazio serio, jantzi, intelektual, apur bat buhame eta eszentriko bat baino ez da!

Hatz mamiekin

Ez dakit itsuek emozioa nola ikusten duten ingurukoan aurpegietan. Agian, hatz mamiekin edo, agian, ukitu beharrik ere ez dute. Aurreko bi atalak idatzi eta, atsedenaldi bat hartzearen, Correosera joan naiz aspaldi idazmahaian jirabiraka nerabilen agiria eskuan hartuta. «Hauxe da», esan dit mostradorearen atzeko andreak, eta pakete handi bat luzatu dit. Etxera etorri eta gutunazal handia ireki dut: barruan beste pakete bat zuen, paper marroiz bildua: «Pakete matriuska bat...», pentsatu dut. Paper marroia kendu eta burbuilaz beteriko plastiko horietako batekin egin dut topo, eta umetan bezala, ezin izan diot globo batzuk lehertzeko tentazioari eutsi.

Azkenean kendu diot azken geruza: liburu erraldoi bat da, 30 zentimetro izango ditu zabaleran, eta beste hainbeste luzeran. «Aulki bat elurretan», jartzen du azalean eta barrua zuri-zuria da. Ez nuen sekula pentsatuko: benetan elurra egin du nire hitzen gainean! *Aulki bat elurretan*-en braillezko itzulpena da, eta uste dut ez dagoela hizkuntza egokiagorik elurra irakurtzeko. Sentsazio desberdinak izan ditut, hasteko, liburuak hasieran duen eskaintzagatik: «Aitari, beturrekoengatik. Amari, begiradarengatik. Joni, begiengatik». Gogorra egin zait: idatzi nuenean ez nuen inor imajinatu hatz mamiekin lerro horiek irakurtzen. Baina gero mila galdera etorri zaizkit gogora: nolakoak izango ote dira liburuak irakurri ahala irakurle itsu horren buruan marraztuko diren paisaiak? Zenbaterainoko antza izango dute nik Suedian begien aurrean izan nituenekin? Zein hurbilduko da gehiago nire buruko eszenatokietara, ikusmendun irakurlea ala irakurle itsua?

Kasualitatea izango da, baina azken asteetan Kukubiltxo antzerki-taldearentzat Aristides Vargasen obra bat itzultzen aritu naiz: *Haritzaren azalera zehatza*. Neska itsu batek bere identitatearen bila egiten duen bidaia da, hain juxtu. «Argia, ikusten ez zuen neska batek kontatu zuen gezur bat da». Obrako esaldi bat da.

Eta pentsatu dut kale batean barrena doala, pertsona itsu batek adokinak ikusten dituela banaka-banaka, eta paretaren koskak, eta orain bi aste kendu zuten kartelaren zelo-marka, eta berarekin gurutzatzen diren pauso guztiak, eta lehenengo pisuko amonak prestatu duen haragi gisatua, patatekin eta tipula askorekin...

Fabore bat baino ez: *Aulki bat elurretan*-en agertzen diren paisaietan zerbait edo norbait ahaztu bazait —azkarregi igarozen gizon bat, lurrean zegoen panpina bat, haur baten arnasestua, nik zer dakit— eta inork hatz mamiekin aurkitzen badu, abisatu, mesedez. Nik ez nuen ikusi.

Gastroenteritisa

Ez da ona gastroenteritisarekin zaudenean haragia jatea. Ezin izan nion tentazioari eutsi, baina. Suero laranja betetako botila aurrean nuela irakurri nuen Eider Rodriguezen *Haragia*. Tripako mina neukan eta, benetan, esperientzia berezia izan zen ondoeza zerk eragiten zidan ziur jakin ezin izatea: medikuak diagnostikatu zidanak ala liburu-denda-koaren gomendioak. Asko gustatzen zait Eiderren begirada zorrotza, hoztasun ia krudel hori. Liburuaren azalean azaltzen den oinaren juanikoteak zapata estuegien barruan traba egin behar duen bezala egiten dute traba Eiderren istorioek: hor daudelako egiten dute traba, hor daudelako denbora guztian zapataren kontra.

Gastroenteritis epidemia dagoela esan didate, ospitaleak goraino daudela. Ez nekien ospitaleak betetzeko adina irakurle bazenik...¶

Urte berria

Urte berria hasi da baina ez du ematen giro politikoa marko soziolinguistiko berri bat sortzeko egokia izango denik. Biek beti bezala jarraituko dutela dirudi. Hauteskondeak izango dira bai Iparraldean eta baita Espainiako Estatuan ere. Frantzian garaia baliatu dute proposamen berri bat egiteko. Lisboako tratatua onartzeko Frantziako konstituzioa aldatu behar zela eta, Frantziako tokiko hizkuntzen aldeko bi emendakin proposatu ziren, baina eztabaidarik ez zen egin eta aurrerago tratatuko omen dute gaia. Konstituzioaren 2. artikulua aldatu zenetik, alegia, frantsesa Estatuoko hizkuntzatzat onartu zenetik 90eko hamarkadaren hasieran, ez da lortu hizkuntza gutxiak babesteko aipurik onartzea eta 2. artikulua hau dela-eta Euroituna ezin da berretsi.

Espainiako Estatuan ere hauteskunde garaia ez du ematen aproposa euskararen aldeko neurririk hartzeko; izan ere, Frantzian jakobinismoa soziologikoki indartsua den bitartean, Espainiako Estatuan hizkuntzak eta errebindikazio territorialak lotzen dira. Aniztasunaren balioa eta hizkuntzen ikuspegi ekologikoa ez dira onartzen edo benetan behar bezala ulertzen. Autore anitzek aipatu duten moduan, hizkuntza despolitizatzea ezinbesteko da, edozein ikuspuntu politiko defenditu baitaiteke edozein hizkuntzatan. Izan ere, egoera soziolinguistiko ideal batean, hizkuntzak eguneroko edozein erabilpen gunerako balio beharko luke; eta, modu berean, edozein hiztunek aukera izan beharko luke nahi duen hizkuntza erabiltzeko, entzule hartzaileak erabilerara horrek pentsamendu politiko edo ideologia zehatz batekin lotzen duela pentsatu gabe. Aipatu bezala, ez du ematen giro politikoa egokia izango denik marko berri bat sor-

tzeko. Gizarte giroa, giro soziologikoa egokia al da ezer aldatzeko? Eta zein aldetik?

Gure harira itzultzeko, Europako Ituna zela eta, Bernard Cerquignini txosten bat eskatu zitzaion Frantzian, eta bere ikerketaren arabera 75 dira Frantziako hizkuntzak. Euroituna berretsiko balitz, hizkuntza horiei guztiei aplikatu beharko litzaieke. Aplikaezina dudarik gabe, eta gainera ez du ematen hizkuntza historikoentzako lagungaririk izango lukeenik. Izan ere, okzitanieraren kasuan, adibidez, milioi eta erdi hiztun baino gehiago izan arren hizkuntza hori dakitenak, eremu zabal batean sakabanatuta daude, non gehiago diren beste 75 hizkuntza horietako bat jatorrizko hizkuntzat duten pertsonak. Gainera hizkuntza horien hiztunen trinkotasun soziologikoa eta soziolinguistikoa askotan indartsuagoa da okzitanieradunena baino. Euskararen kasua aztertzeko dago alde horretatik.

Aplikaezina den zerbait onartzea ez da ona, zalantzarik gabe, jatorrizko helburua usteltzen uzten baita. Helburuek lortzeko modukoak izan behar dute. Euskal Herrian, Iparraldean, Nafarroan edo EAEn bizi diren pertsonak euskaraz jakin beharko luketela eta erabili beharko luketela legez onartuko balitz, antzeko zerbait litzateke: alferrikako ahalegin bat ez ezik, hizkuntz ekologiaren ikuspegitik astakeria bat.

Gandhiren hilketaren 60. urteurrenean, bere filosofia gogoratuko dugu hemen; bertan aipatzen denez, helburua lortzeko erabiltzen den bitartekoa helburua bera bezain garrantzitsua da. Borges autore argentinarrak horren garrantziaz ohartarazi zigun baita ere bere ipuin liluragarrien bitartez: errealitatearen eta fikzioaren arteko aldea mehea da eta mundua ez da dikotomikoa, ez da manikeista. Horrelako zerbait agindu zigun Borgesek: «Ondo aukeratu zure etsaia, bera bezalakoa bihurtzen bukatuko baituzu». Hizkuntza gutxituen aldeko ahaleginak ikuspegi ekologiko eta holistikotik egin behar dira, sekula ez derrigortasunaren ikuspegitik. Gizartearen onarpena eta pertsonaren ongizatea lortu nahi baldin badira behintzat —eta, nire uste apalean, hizkuntza gu-

txituak defenditzeak dituen benetako helburuak horiek biak dira hain zuzen ere—. Eta etsaia ondo aukeratu beharra aipatzen denean, azken finean D. Crystalen ikuspuntua gogoratzen dugu: hizkuntza gutxitu bat indarberritzeko lanean aritzen garenean ahalik eta indar gehien biltzen saiatu behar da, ez da etsairik eduki behar, indar positibo guztiak baliatu behar dira. Ez da inoren kontrako edo beste hizkuntza baten kontrako borroka, baizik eta humanitatearen aniztasunaren aldeko pausoa, besterik gabe. Gainera, ingelesezko esaera zaharrak dioen moduan: «Zure arazoa konpontzeko modukoa bada, zergatik arduratzen zara? Eta konponezina bada... zergatik arduratzen zara?».

2007ko bukaerak utzi diguna

Urte berri bat abiatu da beraz, baina aipatuko ditugu hemen 2007ko bukaerak utzi dizkigun berri aipagarrienak. Askotan gertatzen ez delako, abenduan Iparraldean egindako mintegi bati lerro batzuk eskaintzea mereziko du. Mintegi horien berri osoa izan dezake irakurleak Euskal Kultur Erakundearen web orrian (www.eke.org/euskara/herri_hizkuntzak/topaketak_2007). Mintegi horien izenburua «Hizkuntzen eta kulturen topaketak 2007» izanik, Iparraldeko, Hegoaldeko eta Frantziako eremuko hizkuntza gutxituen aditu garrantzitsuenetarikoa bildu ziren, eta baita kulturarekin eta hizkuntzarekin lotura duten agintari politiko aipagarrienak ere. Esate baterako, bertan izan ziren Max Brisson eta Miren Azkarate.

Euskararen Erakunde Publikoaren eta Euskal Kultur Erakundearen aurkezpena egin ez ezik, eremu geografiko eta egoera soziolinguistiko anitzetako politika publikoen egituraketa aztertu zen topaketa horietan. Euskadiko hizkuntz politika, erroldetako datu soziolinguistikoak eta hedabideak eta tokiko hizkuntzak ere mintzagai izan ziren.

EEPren barruan gogoeta sakona egin ondoren, datozen urteetako egitasmo estrategikoa finkatu zuten. Helburuak fin-

katzeko aholku batzorde zabal bat bildu zen, eta Txepetxen lanak oinarri teoriko nagusitzat harturik, ideia eta helburu nagusia esaldi batean laburtu zuten: *Hiztun osoak helburu, haur eta gazteak lehentasun*. Orain helburua lortzen saiatzen ari dira; baina denok dakigun moduan, hizkuntz plangintzan aritzerakoan pazientzia asko izan behar da. Are gehiago Iparraldeko kasuan, non euskararen ezagutza desestruturazio prozesu arinean sartua dagoen. Hamar urtetan (hau da, 1991tik 2001era) euskararen ezagutza %33tik %25era pasatu da, eta bitartean euskaldun horien hizkuntz erabilera oso baxua da eta jaisten ari da. 1993an Iparraldeko euskararen erabilera euskararen kale neurketen arabera %7 bazen, 2006ko neurketaren arabera %4,6 zen. Ez dirudi pozteko moduko koadroa. Dena den, gazteenen artean badirudi hezkuntzaren eragina azaltzen ari dela; eta adinekoek adin talde euskaldunena izaten jarraitzen badute, bai ezagutzari dagokionez eta baita erabilerari dagokionez ere, gazteenen artean ezagutza zertxobait handitzen ari da azken urte horietan.

Hizkuntzaz eta kulturaz hitz egiten ari garenez, ezin aipatu gabe utzi *Bat* soziolinguistika aldizkariaren 65. zenbakia-
ren dosierra «Euskal Herriko kulturak eta euskara» gaiari buruz izango dela. Aldizkari hori oso aberatsa da Euskal Herriko egoera soziolinguistikoa hobeto ulertzeko eta gai honen inguruan gogoeta sakonak bideratzeko, mundu mailan oso gutxi dira maiztasun eta sakontasun horretako soziolinguistika aldizkariak dituzten hizkuntzak.

Hizkuntza eta kultura gaur egunean kezka sortzen duen gaia da. Andoaingo Martin Ugalde Kultur Parkean «Kontsumitzen al da euskarazko kultur produkzioa?» mahai-inguru antolatu zen. Bertan aditu eta eragile garrantzitsuak bildu ziren eta eztabaida emankorra gertatu zen. Mahai-inguruan Olatz Osa Elkar argitaletxeko zuzendaria, Mikel Iturria, Iñaki Gomez, Kike Amonarriz eta Eneko Olasagasti bildu ziren, Martxelo Otamendik moderatzaile lanak egiten zituela. Interneten mahai-inguru honen informazio aurkitzen da, bideo oso bat ere eskuragarri dago. Bereziki inte-

resgarria egiten da laburpena, www.berria.info/dokumen tuak/dokumentua368.pdf helbidean.

Praktika kulturalak eta hizkuntza

Kezka sortzen duen gaia da beraz, baina ez bakarrik 2008ko hasiera honetan. 2005ean EKEk Euskal Herriko kultur ohi-turei eta iritziei buruz egindako ikerketa sakona kaleratu zuen, *Praktika kulturalak eta nortasun kolektiboak Euskal Herrian* izenburupean.

Ikerketa horren lehen galderan, euskal kulturaren hainbat definizio proposatu zitzaizkien galdekatuei. Inkestatu bakoitzak bai edo ez erantzun behar zion proposatutako lau definizioetako bakoitzari. Hizkuntza —kasu honetan, euskararen erabilera— funtsezko ezaugarria da Ipar Euskal Herriko galdekatuen %56entzat, baina EAEn (%48) eta bereziki Nafarroan (%43) biztanle gehienentzat euskal kultura ez da zertan lotu behar derrigorrez euskararekin.

Taula honetan, galdera bakoitzak lurralde bakoitzean jasotako baiezkoen ehunekoa adierazten da (EKE 2005: 15). Batzuek baiezko aukera bat baino gehiago egin zutenez, ez dago ehuneko bertikalik.

Zure aburuz, zer da euskal kultura?

	<i>Iparraldea</i>	<i>Nafarroa</i>	<i>EAE</i>
Euskal Herriarekin zerikusia duen sorkuntza oro, hizkuntza edozein dela ere	%70	%68	%71
Euskarazko sorkuntza oro	%56	%43	%48
Euskal Herriko artista baten sorkuntza oro, hemen edo kanpoan eginda egon	%54	%64	%74
Euskal Herrian ekoizitako sorkuntza oro, hizkuntza nahiz egilea edozein direla ere	%51	%52	%63

Bigarren galderan, galdekatuei euskal kulturaren ezaugarri nagusiak aipatzeko eskatu zitzaien. Ondoren aztertu ahal izateko, aipatutako ezaugarriak ehunekotan zenbatu dira, aipatze-maistasunaren arabera. Iparraldean, euskara izan zen gehien aipatutako ezaugarria (%16). Pixka bat urrunago kan-

tak (%14), dantza (%14), pilota (%12) eta ohiturak (%10) aipatu zituzten. Are urrunago daude musika, gastronomia eta jaiak (%7). Nabarmendu behar da, euskaldun sentitzen direnek askoz ere gehiago aipatzen dutela euskara euskal kulturaren funtsezko ezaugarri gisa (%22). Frantses sentitzen direnen artean, berriz, %13k jotzen du ezaugarri hori funtsezkoztat (EKE 2005: 15). Era berean, garrantzitsua da kontuan hartzea euskaldun sentitzen direnen artean dagoela euskal hiztunen kopuru handiena, eta pertsona horiek direla nortasun kulturala eta hizkuntza gehien lotzen dituztenak.

Ez goaz hemen inkesta horren edota beste batzuen informazioaren hustuketa egitera, baina argi dago oraingo garai honetan euskal kulturaren definizioan aldaketa sakonak gertatzen ari direla eta euskararen lekua euskal kulturaren kokan egon daitekeela. Gizartean badira une batzuk zeinetan maila kualitatiboko aldaketek etorkizuna erabat baldintzatzen duten. Ikerlarientzat oso interesgarria eta garrantzitsua da une horiek bereziki aztertzea eta ulertzea. Garai egokia da egungoa beraz ikerketak egiteko; eta Nazio Batuen Erakundeak 2008. urte hau Nazioarteko Hizkuntzen Urtea izendatu badu, are egokiagoa izango da.¶

Liburu irakurgailu digitala

Iazko azaroaren 19an Amazon liburu denda digitalak aparailu bat kaleratu zuen, liburu irakurgailu digital bat, Kindle izenekoa, bitxia oso. Hiru hilabete igarota, badirudi horrek ere kale egin duela. Hala ere, aldaketa handiak ekar litzake epe laburrean, liburugintzaren eremuan lurrikara baten pare sentitu baitzen hura agertzea.

Gaur egun nahiko garbi dirudi teknologiaren ikuspegitik akats bat baino gehiago zituela, larri samarrak: diseinu eskasa du, eta zaila da erabiltzen; garestia da, 400 bat dolar; bertan irakurtzeko liburuak, Amazonen bakarrik eros daitezke; eta norbere liburuak ezin zaizkio lagun bati pasatu, papezkoak pasa daitezkeen bezala. *Wired* aldizkariak, bestalde, 2007ko hamar produkturik traketsenen artean atera du Kindle.

E pur, komeni zaigu ondo begiratzea irakurgailu digital honi, akatsekin batera, aurrerapen nabarmenak ekarri baititu: liburu funts handia du atzean, 90.000 bat, gehienak ingelesez; 200 bat liburu eraman ditzake aldean, formatu digitalan; eta liburuak erostea edo jaistea minutu bateko kontua da, eta horretarako ez da konexiorik behar Internetekin, irrati uhinak erabiltzen baititu.

Laster batean, horrelako irakurgailuak hobetzen direnean, papera izan daiteke bakarrik idazle kontsokratuen pribilegioa; besteok aprobeitza dezakegu liburuak formatu digitalan ateratzeko. Ez moldiztegiko kosturik, ez banaketakorik. Euskal Herriko argitaratzaileek pentsatu dute horrek zelan aldatuko lukeen beraien negozio eredua? Hobe dute pentsatzen hastea, hori badator-eta. Musikak ireki zuen bidea orain lau bat urte, eta orain liburuen ordua da. Laster.

Etengabeko kontraesana

Min egin zigun Keith Johnson kazetariak *The Wall Street Journal* egunkarian idatzitako artikuluak, «Basque Inquisition: How Do You Say Shepherd in Euskera?», eta hori igarri zen euskal blogosferan: bai Sustatun eta baita Zabaldu.com-en ere horren inguruko albisteak eta atzetik etorri zirenak, irakurri ziren gehien hilabete eta erdiz, iazko azarotik hasita. Artikuluak, gainera, denetariko erantzunak jaso zituen: bat-batekoak, taldetan egindakoak, ingelesez, euskaraz, ofizialak, pribatuak...

Ama aipatu baligu, ez zukeen halako erantzun zaparradarik jasoko kazetari estatubatuarrak. Baina euskara gutxietsi zigun. Ama euskara. Eta hori ez genion barkatu. Erantzun genion gauza askotarako darabilgula euskara: maitasuna egiteko, hitz egiteko, abesteko, fisikaz eta kimikaz idazteko... edo zertarako ia. Salbu eta, dirudienez, Interneten nabigatzeko.

Bi adibide: orain dela gutxi, hiru bat hilabete, Elebila euskarazko bilatzailea sortu zen. Lehen hilabetean, jende asko sartu zen Elebilan informazio bila. Baina horietatik %17 bakarrik zuzendu zitzaizkion euskaraz bilatzaileari. %80 gaztelaniaz zuzendu zitzaizkion. Uste izatekoa da euskarazko bilatzaile batera doazenak euskaldunak izango direla, eta horrela izango dira, baina gaztelaniaz ari dira nabigatzen.

Bigarren adibidea: Sustatu. Euskarazko blog horretan sartzen diren %37 bakarrik zuzentzen zaizkio euskaraz blogari. Gainerako guztiak, gaztelaniaz. Eta hori Sustatun dau den eduki guztiak euskaraz egonda! Sustatu, gainera, orain urte batzuk hasi zen kanpaina bat euskaldunok anima gaitetzen nabigatzaileak euskaraz ipintzen. Eta horretarako, metodo bitxia erabiltzen du. Zuk baldin baduzu nabigatzailea gaztelaniaz konfiguratuta, eta sartzen bazara Sustatura, mezu bat agertuko zaizu, handi handia: «Tu navegador está configurado en español», horrela, erdaraz idatzita. Hori egi ten dute jendea konturatu eta anima dadin nabigatzailea euskaraz konfiguratzea.

Horrek esan nahi du Sustatun sartzen direnen arteko gehienek, %63, Sustatun sartzen diren bakoitzean ohar hori irakurtzen dutela, baina, hala ere, segitzen dutela gaztelaniaz nabigatzen.

Guk hori egiten badugu, zelan joango gatzazkio Google, Microsoft, Bloglines, Apple eta beste enpresa handi horiei eskatzen eta exijitzen euskaraz ere eskain ditzatela beraien zerbitzuak? Ez gara koherenteak.

Euskarazko Wikipediaren alde

«Imajinatu mundu bat, eta bertan planetako pertsona bakoitzari ematen zaiola baimena gizateriaren ezagutzan sartu eta guzti-guztiaren jabe egiteko. Horrexetan dihardugu». Diderot entziklopedistaren esaldi bat izan zitekeen baina ez, Jimmy Walesek esan zuen 2004an, Wikipediako sortzaileetarikoa batek, eta ikusita Wikipedia zelan garatzen ari den, esan daiteke hasierako entziklopedisten amets zoro hura sekula baino eskura dagoela.

2001ean sortu zen, eta aldi honetan bilakatu da Interneteko webgunerik garrantzitsuenetako bat, 8.a bisita kopuruetan. 2008ko urtarrilaren 27an, Wikipediak 9.250.000 artikulua zituen argitaratuta, 253 hizkuntzatan, tartean euskaraz. 1.000.000 erabiltze baino gehiago zituen izena emandakoak.

<i>Hizkuntza</i>	<i>Sarrerak Wikipedian</i>	<i>Hiztunak</i>
Ingelesa	2.186.431	1.800.000.000
Alemana	696.184	128.000.000
Frantsesa	611.126	350.000.000
Gaztelania	323.919	450.000.000
Katalana	100.538	9.500.000
Euskara	23.607	1.034.000
Hindia	15.763	280.000.000

Bertsiorik indartsuena ingelesezkoa da. Ingeles bertsioak 2.186.431 artikulua baino gehiago biltzen zituen garai horretan. Euskarazkoak, berriz, 23.607 artikulua zituen. Kontuan hartzeko kopurua, alderatzen badugu beste hizkuntza zen-

baitekin, adibidez katalan (100.538 artikulua) eta hindiarekin (15.763), azken hori 280 milioi bizilagunen hizkuntza.

Euskarazko Wikipedia 2002ko uztailean abiatu zen. Hurrezkeror 23.607 sarrera idatzi dira bertan, eta 637.594 aldaketa egin. Guztira 1.846 lankide daude izena emanda hor, eta horietatik 60 bat ari dira edukiak editatzen, zuzentzen eta osatzen. Administratzaile estatua, berriz, sei lagunek bakarrik dute. Ika-mika bat dagoenean, beraiek dute zirt edo zart egiteko ahalmena, aurretik eztabaidak bideratu ondoren.

Beraz, lehen begiratuan ez gaude gaizki. Gurea Wikipedia txikia da, gure herriaren neurrikoa, esango nuke. Baina sakonago begiratu gero, badago zer hobeturik euskarazko Wikipedian:

- Euskarazko Wikipediak sarrera asko ditu oso-oso laburrak. Juan Bautista Agirre kontsultatuz gero, lerro bakarra aurkituko dugu, eta lauzpabost obraren izenburuak. Kito. Sakontasun falta handia dago, beraz.
- Gaztelaniazko eta frantseseko Wikipediak askoz ere sarrera gehiago dituzte euskarazkoak baino. Zelan gure ikasleak elebidunak diren, ikusten dutenean zerbait ez dagoela euskarazkoan (eta hori askotan gertatzen da), alde egiten dute beste handi horietara, edukien bila. Iparraldean frantsesekora eta Hegoaldean gaztelaniazkora.
- Irakasle askok jakin ere ez dakite euskarazko Wikipedia dagoenik ere. Beste askorentzat, euskarazko Wikipediak irudi eskasa du, beraien ikasleek berau erabiltzen omen dutelako edukiak kopiatu eta pegatzeko.
- Euskarazko Wikipediak editore gehiago behar ditu, eta baita administratzaile gehiago.
- Euskal Herriko administrazioak oraindik ez dira ohartu zer garrantzi izan dezakeen euskarazko Wikipediak. Alemaniako gobernuak ez bezala, ez dute ezertan laguntzen berau indartzeko.

Arazoak arazo, posta zerrenda bat sortu da Wikieu-L ize-nekoa, eta hor hainbat jende ari da, batzuk iritsi berriak, de-

non artean entziklopedia librea indartzeko asmoz. Uste baduzue zerbaitetan lagun dezakezuela, sartu barrura, atea zabalik dago-eta.

Sarean ere, arpoi baten eran

Zuzen eta harira, horrela idatzi beharko dugu sarean, nahi badugu, behintzat, irakur gaitzaten.

Izan ere, Interneten ez dugu berdin irakurtzen. Nielsen etxeak honako ondorio hauek atera ditu azterketa asko egin da: Interneten irakurleen %79k eskaneatu egiten ditu orrialdeak, hitz eta eduki esanguratsuen bila; irakurleen %16k bakarrik irakurtzen du hitzez hitz; ordenagailuaren pantailan irakurtzea %25 motelagoa da paperean irakurtzea baino; sareko edukia izan beharko litzateke paperekoaren %50, erdia.

Esan liteke sarean dena egiten dugula bizkorrago; beharbada sentitu nahi dugulako sarean gabiltzanean produktiboagoak izan behar dugula. Sarean, gainera, milioika webgune eta orri ditugu aukeran. Horrek ere, behartzen gaitu arin mugitzera, bestela ez baikara inora iritsiko.

Jakob Nielsen adituak areago eraman ditu neurketak: ordenagailu itxurako aparailu batzuk eraiki ditu, kamerekin eta izpi infragorri igorleekin, neurtzeko erabiltzaileek nondik nora zuzentzen dituzten begiak pantaila aurrean irakurri bitartean. Azterketa horien ondorio nagusia izan da irakurleak «F» itxurako eredu jarraitzen duela pantailan irakurtzerakoan, fite irakurtzen duelako, azkar. Segundo bakar batzuetan, irakurlearen begiak mugitzen dira lastertasun sinestezinetan web orrialdean:

- Lehendabiziko irakurketa mugimendu horizontal batez egiten du irakurleak, jeneralean edukiaren goi aldean. Lehen mugimendu honek osatzen du F horren goiko barra.
- Bigarrenik, irakurleak apur bat behera egiten du orrialdean, eta irakurtzen du bigarren mugimendu horizontal bat osatuta, aurrekoa baino laburragoa gehienetan. Hau da F horren bigarren barra.

- Azkenik, irakurleak eskaneatzen du edukiaren ezker aldean, goitik beherako mugimendu batez. Zenbaitetan hau izaten da eskaneatze motel eta sistematikoa, eta beste batzuetan, puntuatuagoa. Mugimendu honek osatzen du F hizkiaren makila.

Hori gogoan, komeni zaigu lehen lerroan ematea esan nahi dugunaren muina, irakurlea F letraren goiko marra horizontal horretan irakurtzen ari den bitartean. Beraz, gorde beharrean artikulua muina bukaerarako, aurre-aurrean jarri behar dugu, baldin eta ez badugu nahi gure irakurleek ospa egitea beste eduki baliagarrien bila.

Baina bada bigarren ondorio bat ere, eta horrek eragiten dio sarean darabilgun euskara motari. Horrelako medio bizkor batean, komeni zaigu euskara bat bizkorra, lehen kolpe batean irakurriko dena, aditza aurrera samar erabiliko duena, esaldia lehenbailehen uler dezagun, itxaron beharrik gabe esaldiaren bukaerari.

Gure klasikoen artean bada bat, bereziki, euskara bizia, bizkorra eta bikain bilbatua erabiltzen duena: Juan Bautista Agirre, *Agirre Asteasukoa*. Hori horrela dela ikusteko, irakurri besterik ez duzue Alberdaniak orain hamabi urte argitaratu zuen *Arpoi baten eran* liburua. Guri ere, sarean ari garenean, komeni zaigu arpoi baten eran idaztea, zuzen eta harira.¶

GLOKALIA

AITOR ZUBEROGOITIA

In & out

Mundu globalean bizi garela eta mundu horretako ekonomia, ingurumena, bertako kulturak oro eta baita bertako bizilagunok ere elkarren eraginpean gaudela, horra azken boladan geroz eta maizago entzuten dugun kontua, geroz eta begi-bistakoagoa den errealitatea. James Lovelockek, 1960ko hamarraldian, egitate horri buruz teorizatu zuen Gaia hipotesian: izaki bizigabe zein bizidunok elkarrekin-tza-sistema konplexu eta bakarra osatzen dugula, hara bere ideiarekin muina. Hari horri tiraka, zientziak ere tximeleta-efektuaz berba egin digu: tximeleta batek Zeelanda Berrian hegoak astintzeak haize-erauntsia eragin ei dezake antipodetan.

Azken urteotan ekonomiaren estatuez gaindiko zabal-kundeak, komunikazio-sistemen garapen bizkorak eta mi-grazio geroz eta ugariagoek indarberritu egin dute sentipen hori (herririka globalean bizi garelako sentipena, alegia), baina ez da kontu berria, mundua mundu denetik gertatu den fenomeno baizik: gure paisaian, barbarako, Erromako zubiak ez dira euria eta eguzkia nahasten diren une bitxi horietan soilik ageri; latinezko «*saxum volutum non obducitur musco*» atsoitz zaharra ere 1546an agertu ei zen estreinakoze ingelesez («*a rolling stone gathers no moss*»), John Heywood-en *Proverbs* bilduman, eta urte batzuetara «*dabilen harriari ez zaika goroldiorik lotzen*» idatzi zuen Axularrek...

Bazterrik (ustez) zokoratuena ere sistema osoaren kate maila bat gehiago baino ez dela eta inkomunikazio erabatekorik ez dagoela, azken beltzean. Har dezagun, konparazio baterako, lerrook sinatzen dituenaren ume eta gazte-denbo-

retako ibilerak aterpetu zituen herria, Markina-Xemein. Orain EAeko etorkin-tasarik altuenetarikoa omen dauka: populazioaren %10 inguru. Urte askoan, ordea (Bilbora begira jartzen gaituen Trabakuako bidea konpondu zuten arte bai behinik behin), ia bazter guztietatik urrun zegoen; hala ere, herri horrek artzain eta beharginak bidali zituen Ameriketara zein Australiara, pilotariak Ameriketara, Filipineta-
ra eta beste leku askotara, Carrarakoaren pare zabaldu zuen bere harri beltza hainbat bazterretara eta dantza-erakustaldiak, kokoteak eta beste zenbait produktu ere esportatu zituen.

Bazterrotan globalizazio kontuez berbetan hasi baino lehen, esate baterako, herriko lantegi nagusiak (Esperanza y Cía) morteroak saldu zizkien Irani, Iraki eta gerran zeuden beste herrialde batzuei. Handik urte batzuetara, aldiz (paradoxaz josirik baitago bizitza), bosniar errefuxiatuak hartu zituen, beso zabalik hartu ere.

Globalizazioa, horrenbestez, aspaldidanikoa da, baina azken urteotan beste dimentsio bat hartu du, Interneten sorrera eta merkatuen irekiera-prozesuak direla kausa. Kontua da globalizazioan koska bat gehiago estutze horrekin batera problematika berriak azaldu zaizkigula: deslokalizazioa, kulturantzatasuna, nazioarteko kapital fluxuak, ekoizpen-ereduaren zein ingurumenaren krisiak, altermundializazioa, energia iturriei buruzko eztabaida... Mundua txoko eta txokoa mundu bihurtu zaizkigun honetan, gai horiei guztiei buruz hausnartzeko bokazioarekin ekin diogu Glokalia sailari.

Para bellum

Bosniar errefuxiatuak aipatu ditut arestian; militarismoak eta beronen kume den gerrak ekarri zituen horiek Euskal Herrira. Bada, militarismoaz (gastu militarrez, zehatzagoak izateko) dihardu irakurri berri dudan txosten guztiz gomendagarri batek: *2007ko gastu militarra. Pobrezas y rique-*

zas de un mundo miserable, Gasteizkoak kolektiboak urtero-urtero (lan benetan txalogarria eurena) ontzen dituen txostenetan azkena. Txosten elebidun horrek, sail honek bezala, lokala eta globala uztartzen ditu. Egin kontu atal baten izena honako hau dela: «Dedicando el Gasto Militar a financiar las principales necesidades mundiales». Bertan diotenez, NBek modu honetan zerrendatzen ditu munduko gabezia eta premia nagusiak bere Giza Garapenerako Txostenetan (txostenok euren lanerako erreferentzia modura dabilatzaten arren, arabar antimilitaristek argi uzten dute ez datozela bat premiak modu *asistentzial* hutsean konpondu behar horrekin):

- 300.000 milioi dolar behar lirateke «1.000 milioi pertsonaren erabateko pobrezari aurre egiteko».
- Beste 50.000 milioi dolar, «850 milioi pertsona hiltzen dituen goseari aurre egiteko».
- 1.000 milioi lagun etxegaberi babesa emateko: 21.000 milioi dolar.
- «Erditzean edo haurdunaldian mediku arreta nahikorik ez izateagatik urtero hiltzen diren 530.000 emakumeren heriotzari aurre egiteko»: 13.000 milioi dolar.
- «Hiesak urtero hiltzen dituen 2,9 milioi pertsonen heriotza saihestu eta etorkizunean gaixotasun horrek 3,9 milioi laguni eragingo dizkien kalteei aurre egiteko»: 13.000 milioi dolar.

Ez da hor amaitzen premien zerrenda, bistan denez, baina horiek dira behinenak. Behin datuok plazaratuta, EAeko gastu militarraz dihardute Gasteizkoak-ekoe; euren ondorioztatutakoa da gastu hori %9 hazi dela 2006koarekin alderatuta: 1.805,24 milioi € orotara (kupo bidez Espainiako Polizia, Armada eta enparauak finantzatzera bideratutakoa + EAeko bertako polizia-gastua); hots, 2.346,81 milioi dolar. Dirutza hori gogoan, zer ekarpen egin ahalko genieke sos horiekin NBek aipaturiko premia larriei? Hizpide dugun txostenaren arabera, honako hauek:

- 5 milioi eta erdi pasa lagun erabateko txirotasuna urtebetez saihestea.
- Aurten gosez hilko diren 300.000tik gora lagun heriotza saihestea.
- Milaka eta milaka lagun etxegaberi etxea eskaintzea.
- Erditzean edo haurdunaldian arretarik ezagatik hildako ia 3.000 emakumeren heriotza saihestea.
- Hiesak jotako 16.000 pertsona baino gehiagoren heriotza saihestea, eta baita aurten gaixotasun horrek kutsatuko dituen 220.000 lagun baino gehiagori sendabidea ematea ere.

Kalkulu bat baino ez da, argi dago, bere balizko akats eta zehaztugabetasun guztiekin, baina errealitate gordin bat bistaratu eta norabide bat markatzen du. Horregatik bakarrik, eta baita azken urteotan egiten ari diren lan eskergagatik ere, txaloa merezi dute gasteiztar antimilitaristek.

Kontuak kontu, eurek aipaturiko norabide horretan ote goaz? Badakigu ezetz, eta datuek hori berretsi baino ez dute egiten:

- Urteotan nabarmen egin du gora segurtasun enpresen zein merkatuan euren burua eskaintzen duten enpresa militar pribatuen balioak: 33.000 milioi dolar 1990ean, 100.000 milioi dolar 2006an eta uste da 200.000 milioiko balioa izango dutela 2010erako.
- 2006an 65.300 milioi dolar gehiago eskatu zizkion Bushen AEBetako Kongresuari Irak eta Afganistango gerretarako, eta baita hark eman ere. Aurtengo urtarrilean egunkari guztietan irakurri ahal izan dugunez, Bushen 20.000 milioi dolar baino gehiagoko arma-salmentak burutu ditu Ekialde Hurbilera eginiko bidaiari (AEBek hori eginagatik, beste estatu zein gobernu batzuekin ez bezala, AEBek mintzatzerakoan inor gutxik erabili du *erradikal*, *indarkeriazale* edo antzeko etiketarik).
- Ipar Koreak zein Iranek programa nuklearrak garatu behar zituztela-eta, espantuka ibili dira oraintsu Men-

debaldeko potentzia nagusiak. Urtarrilean bertan, orde, Frantziak Saudi Arabiari errektore nuklear bi saldu dizkio. Espainiak, berriz, egun nonbait ments dituen guda-gurdiak, gerraontziak eta helikoptero, hegazkin eta misilak eskuratzeko 27.617 milioi dolar xahutzea espero du 2007 eta 2025 bitartean. Eta gastu horren digestioa errazteko-edo, irudi-kanpaina gogorra jarri du indarrean (egun dena baita irudia): iaz, adibidez (aurreko urteetan egindako moduan), 18 milioi €-ko bi publizitate-lehiaketa esleitu zituen, herritarrak Armadara bidan jartze aldera. Badira kanpaina sotilagoak ere: Armadak katalogo ofizial berrietan ageri diren gradu eta graduondoko tituluak eskaintzen ditu orain Espainian, zenbait unibertsitaterekin batera. LOEk ezarritako *Educación para la ciudadanía y los derechos humanos* ikasgai berrian, bestalde, honako hau izango da edukietako bat: «[la] Defensa como un compromiso cívico y solidario al servicio de la paz». Orwellen *Gerra bakea da hartan bezala*, edo antzera samar...

- EAEko ikastetxeetan ere irakatsiko da aurrerantzean bakeari eta giza eskubideei buruzko ikasgaia, Jaurilaritzaren ekimenez. Ikastetxeetan indarkeriaren kultura gainditzeko apustu irmoa dela dio Tontxu Camposek. Gure aspaldiko auzi zornatuari erreparatuta, badago, bai, horretarako premia. Haatik, zer pentsatua ematen dute Joseba Azkarragaren berbek, «terrorismoari zilegitasuna kentzeko plana» dela aipatu baitu. Hots, indarkeriaz mintzo, alde bakarrera begira jartzeko arriskuan ez ote garen, beste behin: aipatuko ote da plan horretan, konparazio baterako, duela gutxira arte arma laburren ekoizle nagusietakoa izan dela EAE? Emango al da heriotza-industria horrek Jaurilaritzatik jasotako diru laguntzen berri? Jakingo al dute ikasleek hemengo enpresen laguntzaz egiten direla Europako Eurofighter eta AEBetako Joint Strike Fighter guda hegazkinak, Dassault hegazkin militarrek, Tigre eraso-helikopteroak edota Chinook

helikoptero militarrek? Esango zaie gisa horretako proiektuetan buru-belarri dabilen Aernnova-n akziodun izan guran dabilela Jaurlaritza?

Kyoto eta gero

Lar luzatu gara aurreko puntuan (merezi du, hala ere, gaiak, gure *betiko auziak* ez baitie uzten lekurik ia horrelako kontuei), eta beste gai baterako tartea baino ez zaigu geratzen. Kontua da abenduan onartu zutela Baliko *errepide mapa*, Kyotoren osteko aroa hasteko giltzarri izango ei den berbera. AEBek akordioarekin bat egin zuten, baina baita isurketak mugatzeko xede zehatzik ez jartzea lortu ere (garai bateko pase foralaren antza dauka horrek). Ekologistek motz iritzi zioten hitzarturikoari. NBERen Klima Aldaketari Buruzko Gobernu Arteko Batzordeko (IPCC) zientzialariek klima aldaketari buruz eginiko txostena ere onartu zuten Balin. Txosten horrek klima aldatzen ari dela eta aldatketon eragilea giza-jarduna dela berresten du.

Artikulu hasieran aipatu dugun Lovelock datorkit akordura. Duela urte eta erdi inguru irakurri nion elkarrizketa batean dagoeneko beranduegi dela zioen zientzialari horrek, prozesua aurreratuegi dagoela eta ez dugula berau gerarazterik lortuko. Saiatu beharra dago, hala ere. Horregatik, hain justu, Jaurlaritzak 120 neurri proposatu ditu berotegi efektua sortzen duten gas isurien maila murrizteko. Auto pribatuaren gehiegizko erabilera denez isurketen eragile nagusietarik bat, proposaturiko neurrien artean dago tasak jartzea hirietan sartzan diren ibilgailuei, Londresen, Kopenhagen eta beste zenbait hiritan egiten duten moduan. Zentzuzkoa dirudi neurriak. Horren berri zekarren pasa den abenduaren 20ko *Berria*-n, ordea, Bizkaiko Foru Aldundiaren iragarki bat ere bazetorren, esanez Diputazioak 317 milioi €-tik gora erabiliko dituela aurtan «garraio eta errepide-tan». Bikoiztasun horrek Orwellen *doublethink* hura («*holding simultaneously two opinions which cancelled out, know-*

ing them to be contradictory and believing in both of them...»)
dakar berriro gogora, bizi dugun aro kontraesankorraren
adierazgarri (eta, honenbestez, hurrengo Glokaliarako utzi-
ko dugu AHTren afera)...¶